

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Právnická fakulta

Katedra občanského práva

Manželé a dispozice s jejich majetkem

Diplomová práce

Jan Manišovský

Vedoucí diplomové práce:

Doc. JUDr. Michaela Zuklínová, CSc.

Praha, červen 2009

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci zpracoval samostatně a že jsem v ní vyznačil všechny prameny, z nichž jsem čerpal, způsobem ve vědecké práci obvyklým.

V Praze 15. 6. 2009

.....
Jan Manišovský

Poděkování

Děkuji paní Doc. JUDr. Michaelle Zuklínové, CSc. za cenné rady, připomínky a konzultace, které mi při zpracování diplomové práce velmi pomáhaly.

V Praze 15. 6. 2009

.....
Jan Manišovský

Obsah:

Obsah:	1
1. Úvod.....	3
2. Historický exkurz do manželských majetkových společenství	5
2.1 ABGB (1918 – 31. 12. 1949) - oddělený majetek a společenství statků; koakvizice na Slovensku.....	6
2.2 Zákon o právu rodinném č. 265/1949 Sb. (1. 1.1950 – 31. 3. 1964)- zákonné majetkové společenství manželů	9
2.3 Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník (1. 4. 1964 – 31. 7. 1998)- bezpodílové spoluvlastnictví manželů.....	11
3. Společné jmění manželů	14
3.1 Manželské majetkové právo obecně	14
3.1.1 Manželský majetkový režim	15
3.1.2 Obecně o institutu SJM.....	16
3.2 Vznik SJM	18
3.3 Předmět SJM.....	21
3.3.1 Majetek společného jmění – aktiva	23
3.3.2 Závazky společného jmění – pasiva	31
3.4 Výlučný majetek	35
3.5 Správa SJM.....	44
3.6 Zánik SJM.....	50
3.6.1 Zánik SJM v důsledku zániku manželství	50
3.6.2 Zánik SJM za trvání manželství.....	52
3.7 Vypořádání SJM	53
3.7.1 Zásady pro vypořádání SJM	55
3.7.2 Způsoby vypořádání SJM	58
4. Modifikace společného jmění manželů	65
4.1 Smluvní modifikace SJM.....	66
4.1.1 Smluvní změna rozsahu SJM.....	67
4.1.2 Změna doby vzniku SJM	70
4.1.2 Změna správy SJM	71
4.2 Modifikace SJM soudním rozhodnutím	72
4.2.1 Zúžení SJM soudem pro závažné důvody	74
4.2.2 Zúžení SJM soudem pro podnikatelské aktivity.....	75
5. Společné jmění manželů a podnikání	76
5.1 Použití majetku v SJM k podnikání	77
5.2 Podíl manžela na podnikání manžela druhého	80
5.3 Obchodní podíl a SJM	81
5.4 Podnik a SJM	84
6. Majetkové vztahy u jiných forem partnerského soužití.....	86
6.1 Faktické soužití páru (kohabitace).....	87
6.2 Registrované partnerství	91
7. Připravovaná rekodifikace soukromého práva	94
7.1 Obecně o návrhu nového kodexu soukromého práva	94
7.2 Manželské majetkové právo podle nově navrhované právní úpravy.....	96
8. Závěr	101

Seznam zkratek	104
Seznam použité literatury	105
Summary: Husbands and disposition with their property.....	110

1. Úvod

Manželství představuje jeden z klíčových institutů rodinného práva. Se vznikem tohoto “trvalého společenství muže a ženy založeného zákonem stanoveným způsobem“ zákon spojuje dalekosáhlé právní důsledky. Nejde přitom jen o změnu statusových práv, ovlivněny budou také vztahy majetkoprávní povahy – a to nejen vzájemně mezi manžely samotnými, ale rovněž i ve vztahu k osobám třetím. Vzniká tak specifický komplex majetkových právních vztahů, který byl zákonodárcem vytvořen pro posílení jedinečné úlohy manželství s cílem poskytnout této žádoucí formě partnerského soužití zvýšenou ochranu a prosazovat její trvalost. Tento zvláštní majetkový režim je označován jako společné jmění manželů (SJM), těžiště jeho právní úpravy nalezneme v §§ 143 až 151 OZ a zkoumání jeho podstaty, jakož i důsledků, které přináší pro možnosti dispozice se společným majetkem manželů, je hlavním úkolem, na nějž se tato diplomová práce zaměřuje.

Po úvodu a krátkém historickém exkurzu v kapitole druhé, bude ve třetí kapitole pozornost věnována zejména teoretickým aspektům společného jmění manželů a okamžiku jeho vzniku, dále bude podrobně vymezen jeho předmět (tvořený jak aktivy, tak i pasivy), ovšem upozorníme také na majetek a závazky vzniklé za trvání manželství, které se v důsledku uplatnění zákonných výluk součástí SJM obecně stát nemohou. Zjistíme, že je nutné rozlišovat mezi majetkem manželům společným a tím, který, i při existenci zvláštního režimu manželského majetkového společenství zůstává ve výhradním (výlučném) vlastnictví každého z manželů, eventuálně v jejich podílovém spoluvlastnictví. V této souvislosti bude také poukázáno na zásadní rozdíly při správě majetku výlučného a toho, který je součástí společného jmění, jakož i na rozdílná pravidla pro rozmanité možnosti nakládání s těmito dvěma majetkovými soubory. Objasnění problematiky zániku a vypořádání SJM pak danou kapitolu uzavírá.

Platná právní úprava dává manželům možnost částečně tento zvláštní majetkový režim modifikovat. Je tak možné učinit především na základě společné dohody manželů, ale za určitých okolností se lze též obrátit na soud, aby zákonný režim upravil sám. Tyto úpravy, jež detailněji rozebírá kapitola čtvrtá, se budou týkat nejčastěji rozsahu SJM (při soudní modifikaci pak jenom této oblasti), ovšem i otázek jeho správy a okamžiku jeho vzniku.

Vzájemný vztah společného jmění manželů a podnikání je kapitolou sám pro sebe, a to zdaleka nejen v této práci, kde je pojednání o něm zařazeno pod číslo pět. Podnikatelská činnost, zaměřená ze své povahy na maximalizaci zisku, bývá často úzce svázána s prostředky pocházejícími ze SJM. Rizika vyplývající z podnikání představují značné nebezpečí pro majetek manželů a zákon proto poskytuje alespoň částečnou ochranu této specifické majetkové podstaty před potenciálními negativními dopady. Půjde zejména o podmínku udělení souhlasu druhým manželem při užití prostředků ze SJM k zahájení podnikatelské činnosti (tedy při určité zvláštní, zvlášť významné dispozici se společným majetkem), ale i o možnost zúžení SJM soudem. Na opačný případ – úspěšné rozmnožování majetku díky podnikání - zákon pamatuje ustanoveními o spravedlivém rozdělení příjmů z podnikání, kdy zcela v duchu zásady rovnosti žádá, aby se na prospěchu podíleli manželé společně, a to v zásadě stejným dílem. Dále bude v této části pojednáno o otázce obchodního podílu a dalších formách účasti jednoho z manželů v obchodních společnostech a družstvech a o důsledcích, které z toho pro SJM plynou. Stranou nebude ponechána ani problematika podniku.

Ne všechny páry se rozhodly dát svému soužití manželskou formu. V poslední době začíná být z různých důvodů čím dál tím častěji preferován model nesezdaného soužití, který se, alespoň v právní rovině, diametrálně liší od majetkového režimu ovládajícího manželství. A právě na tyto rozdíly v majetkoprávních vztazích mezi osobami v manželství, ve faktickém soužití a nově i v tzv. „registrovaném partnerství“ (partnerství dvou osob stejného pohlaví založené podle zákona č. 115/2006 Sb.) bude poukazovat kapitola šestá.

Ve finální fázi se v současnosti nachází práce na rekonstrukci občanského zákoníku, která s sebou přinese rozsáhlé změny dopadající do celé soukromoprávní oblasti. Proto je třeba věnovat pozornost tomu, jakým způsobem bude zkoumané téma dotčeno novou právní úpravou, na což se zaměřuje kapitola sedmá, která spolu s celkovým shrnutím tuto práci uzavírá.

Text diplomové práce je zpracován podle právního stavu platnému ke dni 15. června 2009.

2. Historický exkurz do manželských majetkových společenství

V právní teorii nepanuje shoda na tom, zdali to (stejně jako u většiny jiných soukromoprávních institutů) bylo skutečně římské právo, které položilo základy právní úpravě majetkových manželských vztahů. V protikladu k tomuto tvrzení se zdůrazňuje zejména působení práva zvykového, které pravděpodobně ovlivnilo danou oblast podstatně silněji.¹ Ponechme stranou tyto teoretické spory a zaměřme se alespoň krátce na historický vývoj manželského majetkového práva na území samostatného Československa. Podle doby platnosti jednotlivých právních úprav z let 1918 až do současnosti můžeme rozlišovat čtyři na sebe navazující etapy. Jsou jimi:

- 1.) 1918 – 31. 12. 1949
- 2.) 1. 1. 1950 – 31. 3. 1964
- 3.) 1. 4. 1964 – 31. 7. 1998
- 4.) od 1. 8. 1998 do současnosti

Na následujících řádcích budou stručně popsána specifika každého z těchto období a bude upozorněno na nejdůležitější rozdíly jednotlivých právních úprav. Při srovnávání je ovšem podstatné si uvědomit, že každá nová úprava majetkových vztahů mezi manžely vycházela vždy alespoň částečně z úpravy dřívější, a proto je mezi nimi možno nalézt poměrně dlouhou řadu společných znaků. O poslední etapě (tj. od 1. 8. 1998), která představuje aktuální stav v současnosti účinných právních předpisů, bude pak samostatně pojednáno v navazující kapitole.

¹ Dvořák, J. Spáčil, J.: Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2., rozšířené vydání, Praha: ASPI, a. s., 2007, s. 38

2.1 ABGB (1918 – 31. 12. 1949) - oddělený majetek a společenství statků; koakvizice na Slovensku

Přijetím tzv. recepční normy (zákon č. 11/1918 Sb.) byla do právního řádu nově vzniklého Československa recipována dosavadní platná právní úprava. Dochází tak na určitou dobu ke vzniku zvláštního právního dualismu, kdy na území Čech, Moravy a Slezska platí pro úpravu manželského majetkového práva normy obsažené v ABGB (Obecný zákoník občanský z roku 1811), zatímco území Slovenska ovládá zvykové právo uherské. Nutno podotknout, že ABGB tvořil vrchol právní úpravy své doby, což se příznivě projevilo i na faktu, že ustanovení upravující majetkové poměry manželů nebylo až do roku 1949 potřeba ani jednou novelizovat.

Manželské majetkové právo bylo v ABGB upraveno v 28. hlavě V. dílu pod názvem „Svatební smlouvy“ (§ 1217 n.), konkrétně pak v částech „Společenství statků“ a „Správa a požívání původního nebo nabytého jmění“.

Jako základní byl zvolen princip tzv. *odděleného majetku*, což znamenalo, že uzavřením manželství se na majetkových poměrech manželů zásadně nic neměnilo, každý z manželů měl i nadále to, co vlastnil dříve, a sám také i nadále do svého vlastnictví nabýval.² Veškerý majetek nabytý před uzavřením manželství tedy (stejně jako i v současnosti) zůstal ve výlučném vlastnictví a při správě či dispozici s tímto majetkem pak pochopitelně mohl každý manžel jednat samostatně. Zásadní rozdíl oproti současné právní úpravě nalezneme v tom, že majetek nabývaný za trvání manželství se rovněž stával majetkem výlučným! Nabývali-li manželé společně, došlo ke vzniku podílového spoluvlastnictví, kdy každému z nich vznikl určitý ideální podíl ke společné věci. Oproti tomu ke vzniku společného závazku obou manželů byl zákonem vyžadován zvláštní právní důvod (např. závazky vzniklé spolupachatelstvím), uzavření manželství však samo o sobě tímto důvodem nebylo. Důležité je ovšem zmínit, že § 1237 ABGB stanovil tzv. „mucianskou domněnku“, podle které se v pochybnostech mělo za to, že vlastnictví nabyt muž. Manželka tak byla tímto ustanovením vycházejícím z tehdejšího patriarchálního pojetí rodiny jednoznačně znevýhodněna.³

Co se týče správy majetku manželů, stanovil ABGB obdobnou výjimku z obecného zákonného principu odděleného majetku. Jednalo se o vyvratitelnou právní

² Radvanová, S. – Zuklínová, M.: Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva. 1. vydání, Praha, C. H. Beck 1999, s. 45

³ Pokorný, M. – Holub, M. – Bičovský, J.: Společné jmění manželů, 1. vydání, Praha, Linde, 2000. s. 18

domněnku, že manželka světila svému manželovi správu vlastního jmění. Ten pak díky tomu vystupoval jako její zákonný zástupce – byl tedy oprávněn hospodařit a disponovat s majetkem své ženy, byl oprávněn ke všem právním úkonům souvisejícími s běžnou správou majetku, a to dokonce i ve vztahu ke třetím osobám. Ochrana manželky spočívala jednak v možnosti modifikace způsobu správy majetku tzv. svatebními smlouvami, jednak v jejím oprávnění odporovat právním úkonům manžela, čímž jeho zákonná správa zanikla, a konečně také v její možnosti odvolání této správy. Po zániku správy (kromě uvedených důvodů k němu mohlo dojít i jinak – např. rozvod, faktické oddělení bydliště, prohlášení konkursu na majetek jednoho z manželů aj.) byl manžel bezodkladně povinen vydat manželce její spravované jmění spolu se všemi přírůstky, o které bylo rozmnoženo. Nebylo-li to již možné, musel pak manželce nahradit vzniklou škodu.

Výše popsaný zákonný majetkový režim (založený na principu odděleného majetku) však bylo možné modifikovat prostřednictvím uzavření tzv. svatebních smluv. Svatební smlouvu v širším rozsahu je třeba chápat jako „každou smlouvu o jmění manželů, která se u příležitosti sňatku uzavírala, a týkala se věna, obvěnění, jitřního daru, společenství statků, správy a požívání vlastního jmění, dědické posloupnosti, doživotního požívání jmění poskytnutého na případ smrti, nebo vdovského platu“^{4 5} Tyto smlouvy (k jejichž platnosti pro jejich důležitost byla vyžadována forma notářského zápisu) upravovaly výlučně majetkové poměry vycházející z manželství a mohly se vztahovat jak k majetku manželů jako celku, tak i k jednotlivým jeho částem. „Svatebními smlouvami se jedna strana zavazovala poskytnout určitý majetek a druhá strana se zavazovala použít tento majetek k účelům manželským tak, jak bylo ve smlouvě blíže stanoveno.“⁶

Nejvýznamnější z těchto smluv byla bezpochyby ta, jíž se mezi manžely zřizovalo tzv. společenství statků (§§ 1233 – 1236 ABGB), nejčastěji pak společenství pro případ smrti. A právě u tohoto institutu můžeme vidět první shodné rysy s koncepcí nynějšího SJM. Tento prvek dispozice odůvodněný smluvním principem manželství

⁴ Radvanová, S. – Zuklínová, M.: Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva. 1. vydání, Praha, C. H. Beck 1999, s. 45

⁵ Salač, J.: Majetkové vztahy mezi manžely, disertační práce PF UK Praha, 1994, s. 15

⁶ Rouček, F. – Sedláček, J. a kolektiv: Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a Podkarpatské Rusi, díl V., 1. vydání, Praha, nakl. V. Linhart, 1937, s. 446

umožňoval zásadním způsobem změnit zákonný režim oddělených majetků. Samotnou smlouvou vznikla tak manželům povinnost vnést do vytvořeného společenství majetek, vnesené jmění ovšem nemuselo být stejné hodnoty. Smluvené společenství přitom nebylo jakousi obdobou podílového spoluvlastnictví, ale šlo o zcela novou, smluvně nevypověditelnou specifickou formu majetkového společenství omezenou na dobu trvání manželství. Majetek byl následně spravován podle zásad dohodnutých ve smlouvě, eventuálně pak podle zákona. Za dluhy vzniklé v tomto společenství odpovídali manželé solidárně. Po zániku manželství nastala povinnost rozdělení majetku, přičemž se vycházelo z hodnoty, kterou mělo společenství statků k době tohoto zániku. Každý manžel měl právo na polovinu hodnoty majetku. Dlužno podotknout, že v praxi docházelo k využití možnosti modifikace poměrně zřídka, takže oddělený majetkový režim jednoznačně převládal.

Pro úplnost zmiňme ještě alespoň krátce základní rysy právní úpravy na území Slovenska, kde, jak víme, došlo k recepci uherského zvykového práva. Zvláštní majetkové společenství manželů zde mělo podobu tzv. *koakvizice*. Jednalo se o společně nabytý majetek manželů – zejména ten získaný prací, úspory, ale také vším, co do této majetkové podstaty patřilo podle dohody manželů nebo i podle vůle třetího, ať už dárce či testátora.⁷ Součástí koakvizičního jmění pak byla nejenom aktiva, ale i pasiva. Koakvizice byla tedy chápána jako institut sui generis, jako tzv. koakviziční spoluvlastnictví, které nebylo možné za trvání manželství zrušit a ve kterém nebylo možné spoluvlastnický podíl na jiného převést či jinak se ho zbavit. Realizace tohoto ideálního práva pak přicházela v úvahu pouze po rozdělení koakvizice. Správa jednotlivých věcí náležela tomu z manželů, z jehož samostatného majetku byly pořízeny, s jedinou výjimkou – pro případ smrti totiž mohl nakládat jen s polovinou své koakvizice. Při společném nabytí pak správa náležela oběma manželům. Při srovnání s úpravou zvolenou v ABGB si nemůžeme nevšimnout vyšší míry majetkové samostatnosti, které žena na Slovensku požívala. Závěrem nutno poznamenat, že z režimu koakvizice byli vyjmuti šlechtici a tzv. honoráciové (osoby živící se duševní prací), i když i ti si mohli koakvizici smluvně sjednat, měli-li zájem.

⁷ Pokorný, M. – Holub, M. – Bičovský, J.: Společné jmění manželů, 1. vydání, Praha, Linde, 2000. s. 22

2.2 Zákon o právu rodinném č. 265/1949 Sb. (1. 1.1950 – 31. 3. 1964)- zákonné majetkové společenství manželů

Účinností zákona o právu rodinném č. 265/1949 Sb. dochází na území Československa k definitivnímu překonání dvoukolejnosti právních úprav způsobené recepční normou. Změna politické situace po únorovém puči se musela pochopitelně odrazit i na podobě nově přijímaných právních předpisů a nejinak tomu bylo i v případě citovaného zákona. Ten po vzoru sovětského zákonodárství vyčleňuje rodinné právo z obecné úpravy občanského zákoníku a klade si za cíl mezi manžely důsledně oddělit sféru osobních vztahů od sféry vztahů majetkových, s rodinou údajně nesouvisejících. Oproti původní úpravě ABGB jsme svědky značného zestručnění a zjednodušení. Jde o rys, se kterým se setkáváme i v nově vzniklém občanském zákoníku – zákonu č. 141/1950 Sb.

Ustanovení §§ 22 až 29 zákona č. 265/1949 Sb. zavádějí institut „*zákonného majetkového společenství manželů*“ a dávají tak vzniknout zcela nové koncepci úpravy majetkových manželských vztahů. Diametrální rozdíl oproti předchozí právní úpravě představuje § 22, který stanoví, že jmění, jehož nabude kterýkoli z manželů v době trvání manželství, vyjma stanovených výjimek, tvoří tzv. „*získaný majetek*“. Těmito výjimkami jsou myšleny věci nabyté dědictvím, darem a dále věci sloužící osobním potřebám a výkonu povolání. V návaznosti na to je pak zákonné majetkové společenství manželů definováno jako společný majetek manželů tvořený jejich získanými majetky.

Rozsah majetkového společenství manželů byl dán přímo ze zákona, nebyl do něj ovšem zahrnutý majetek, který manželé nabyli do vlastnictví před 1. 1. 1950 (tj. před účinností tohoto zákona).

Zaměříme-li se na správu zákonného majetkového společenství, zjistíme, že se fakticky shoduje s úpravou současnou, když stanoví, že obvyklá správa jmění v tomto společenství může být prováděna každým z manželů samostatně, ovšem jde-li o věc přesahující rámec správy obvyklé, je třeba souhlasu druhého manžela.

Na jmění náležejícím do zákonného společenství majetkového se podle výslovného ustanovení zákona mohl hojit také věřitel jen jednoho z manželů, což mělo zajišťovat ochranu práv třetích osob (věřitelů).

Vzhledem k tomu, že ustanovení o zákonném majetkovém společenství nebyla na rozdíl od pozdější úpravy bezpodílového spoluvlastnictví manželů kogentní, mohli si

tito upravit své majetkové poměry odchylně od zákona. Pro modifikaci rozsahu, ale i správy majetku tvořícího zákonné majetkové společenství byly mezi manžely uzavírány tzv. manželské smlouvy, jež ovšem ke své platnosti vyžadovaly formu soudního, později notářského zápisu. Tímto způsobem tak mohlo dojít k zúžení, ale i rozšíření majetku náležejícího do zákonného majetkového společenství. Vůči třetí osobě se však mohli manželé na takovou smlouvu odvolat pouze tehdy, byla-li jí známa.

Kromě obvyklých způsobů zániku zákonného majetkového společenství (rozvod, smrt, eventuálně prohlášení za mrtvého) pamatoval zákon o právu rodinném také na jeden zvláštní důvod – totiž na zbavení svéprávnosti jednoho z manželů. Při tomto soudním výroku tak docházelo ex lege také k zániku zákonného majetkového společenství. Další cestou vedoucí k zániku tohoto majetkového společenství byla situace, kdy jeden z manželů požádal o soud o jeho zrušení. Musely k tomu k tomu však existovat závažné příčiny (např. marnotratnost druhého manžela), které bylo třeba prokázat.

Po zániku zákonného majetkového společenství platilo, že jmění, které do něj původně patřilo, je nadále ve spoluvlastnictví, přičemž podíly manželů jsou si rovny. Jde o promítnutí předpokladu, že se oba manželé zapřičinili o nabytí majetku stejnou měrou, což bylo také významným východiskem pro následné majetkové vypořádání.

Můžeme tedy shrnout, že institut zákonného majetkového společenství manželů, který se do našeho právního řádu dostává zákonem o právu rodinném č. 265/1949 Sb., znamená příchod zcela nové koncepce úpravy majetkových vztahů mezi manžely. Tato koncepce, která se v hrubých rysech již podstatně shoduje s budoucí úpravou bezpodílového spoluvlastnictví manželů (BSM), je reflexí nového společenského vývoje. Právní úprava se snaží o upevnění rodiny a odbourává dosud nerovné postavení muže a ženy v jejich dispozičních právech ke společnému majetku. Oproti dřívější úpravě ABGB je možné vytknout jí její přílišnou stručnost, pozitivem naopak zůstává poměrně široká dispoziční možnost v oblasti majetkových vztahů, která však byla již v následujícím období podstatně omezena.

2.3 Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník (1. 4. 1964 – 31. 7. 1998)- bezpodílové spoluvlastnictví manželů

Na počátku 60. let minulého století se v souvislosti s tehdejšími politickými vývojem objevuje potřeba opětovné rekodifikace (nejen) občanského práva. Vzniká tak zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, který ve svých paragrafech 143 až 151 nově upravuje institut „*bezpodílového spoluvlastnictví manželů*“ (BSM). Jelikož se daná ustanovení vztahují toliko na tehdejší tzv. osobní vlastnictví, je třeba zmínit také § 492 OZ, kde je upraveno tzv. vlastnictví soukromé ve vztahu k BSM.

Oproti dřívější úpravě tedy dochází k opětovnému začlenění majetkových vztahů mezi manžely do systému občanského zákoníku. Významným rozdílem je dále to, že ustanovení upravující BSM jsou nově kogentní a manželé jsou tak až do počátku 90. let, kdy konečně přicházejí potřebné novelizace, zbaveni možnosti odlišné dispozice se svým společným majetkem a i jeho modifikace je zcela vyloučena. Odpovídá to tehdejší silně ideologické představě o rodině jakožto základní hospodářské jednotce, která vytváří pevnou součást jednotné socialistické společnosti a jejíž majetek se proto nemá zbytečně dělit.

Zaměříme-li se na rozsah BSM, zjistíme, že je oproti předchozí úpravě podstatně užší. Zákon do něj řadí především věci osobní potřeby manželů – tj. pouze to, co může být předmětem osobního vlastnictví. Vytváří se tedy jakési nová forma osobního spoluvlastnictví, které je ovšem nově koncipováno jako vlastnictví bezpodílové. „Pojmovým znakem bezpodílovosti se osobní spoluvlastnictví manželů podstatně a typicky odlišuje od osobního spoluvlastnictví podílového. U spoluvlastnictví podílového vyjadřuje podíl míru účasti spoluvlastníka na společné věci, zatímco u spoluvlastnictví bezpodílového není míra této účasti vůbec vyjádřena, a to ani podílem, ani jiným vnějším způsobem. Spoluvlastníky jsou manželé žijící v rodinném a spotřebním společenství, u nichž takové vymezení účasti na společné věci není na místě.“⁸ Z BSM jsou zákonem vyňaty věci nabyté za trvání manželství darem, dědictvím, dále věci, které povahou a užíváním slouží osobní potřebě nebo výkonu povolání jednoho z manželů a pochopitelně také věci nabyté manžely před uzavřením manželství. Do BSM rovněž ze své podstaty nemohly spadat pohledávky, dluhy, jakož

⁸ Dvořák, J. Spáčil, J.: Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2., rozšířené vydání, Praha: ASPI, a. s., 2007, s. 42

ani cokoliv jiného, co nebylo „věcí“ v právním slova smyslu, a BSM tak tedy bylo tvořeno toliko „aktivy“ (na rozdíl od nynějšího SJM).

Ustanovení občanského zákoníku upravující BSM doznala v průběhu své existence hned několika zásadních změn provedených dílčími novelizacemi. Zaměříme se na ty nejdůležitější:

a.) Zákon č. 131/1982 Sb.

Touto novelizací dochází v § 149 odst. 4 k zakotvení zákonné právní domněnky vypořádání BSM pro případ, že ve lhůtě tří let od zániku BSM nedošlo k jeho vypořádání dohodou a nebyl ani podán návrh na jeho vypořádání soudem. Jednalo se o velmi důležité ustanovení, které zabraňovalo právní nejistotě ohledně vlastnictví věcí tvořících zaniklé BSM, a bylo tak ku prospěchu nejen manželů samotných, ale i jejich případných věřitelů. Stejná konstrukce byla zvolena i pro současnou právní úpravu SJM, kdy v aktuálním znění § 150 odst. 4 nalezneme totožné znění. O nevyvratitelné právní domněnce bude podrobněji pojednáno dále.

Další důležitou změnou bylo přeměnění účinků neplatnosti právního úkonu týkajícího se jiných než běžných záležitostí BSM, k němuž nebyl dán jedním z manželů souhlas, a to v tom smyslu, že dosavadní důsledek absolutní neplatnosti byl začleněním do § 40a změněn na neplatnost relativní. K prohlášení neplatnosti soudem tak od účinnosti této novely bylo třeba, aby opominutý manžel tento právní úkon sám soudně napadl. Naopak svým dodatečným souhlasem mohl tuto relativní neplatnost zhojit.

b.) Zákon č. 509/1991 Sb.

Tato novela, která poměrně pružně reagovala na nastalé politické a hospodářské změny ve společnosti, s sebou přinesla dosud nejrozsáhlejší úpravy institutu BSM. S účinností k 1. 1. 1992 je tak v souvislosti s probíhajícími restitucemi rozšířen soubor výjimek z věcí, které náležely do BSM. Nadále tak do BSM nespadají věci vydané v rámci předpisů o restituci majetku jednomu z manželů, který měl vydanou věc ve vlastnictví před uzavřením manželství anebo jemuž byla věc vydána jako právnímu nástupci původního vlastníka.

Jako největší a zásadní změna se však jeví průlom do stávající rigidní úpravy manželského majetkového práva a její nahrazení tolik žádoucí alespoň částečnou

dispozitivností. Manželům je tak nově nabídnuta možnost, aby uzavřením dohody zákonem stanovený rozsah BSM zúžili, popřípadě rozšířili. Rovněž se mohou obdobně dohodnout na správě majetku a také vyhradit vznik BSM ke dni zániku manželství. Po formální stránce tyto dohody vyžadovaly formu notářského zápisu a vůči třetím osobám se na ně mohli manželé odvolávat jen tehdy, byly-li jim tyto známy.

Nově zařazený § 148a v zásadě přímo začleňuje do občanského zákoníku ustanovení zrušeného zákona č. 105/1990 Sb., o soukromém podnikání občanů. K použití majetku náležejícího do BSM je při zahájení podnikání třeba souhlasu druhého manžela, což mu má zaručovat alespoň částečnou ochranu před riziky podnikatelské činnosti. Soud také na návrh manžela BSM zruší, získá-li druhý manžel oprávnění k podnikatelské činnosti. Všimněme si, že ve srovnání s dnešní úpravou, kdy § 148 odst. 2 OZ upravuje totožnou situaci, soud tehdy BSM přímo zrušil – tedy nikoliv pouze zúžil, jako je tomu v současnosti.

c.) Zákon č. 264/1992 Sb.

Tato krátká, leč podstatná novela, zpřesňuje nově vloženým § 149a právní úpravu pro dohody týkající se vypořádání BSM. Až do její účinnosti (tj. 1. 1. 1993) totiž zákon pro tyto dohody nepředepisoval žádnou zvláštní formu, což rozhodně neprospívalo právní jistotě. Pokud se tedy tyto dohody napříště týkaly nemovitostí, zákon pro ně nově vyžadoval písemnou formu s tím, že účinnosti nabývaly až vkladem do katastru nemovitostí.

Z výše uvedeného je zřejmé, že původní úprava majetkových manželských vztahů v podobě BSM byla poměrně značně pozměněna, a to většinou s pozitivním dopadem. Zákon č. 91/1998 Sb., který BSM nahrazuje zcela novým institutem „společného jmění manželů“ (SJM), tak sice přináší celou řadu zásadních a žádoucích změn (zjm. rozšíření rozsahu předmětu manželského majetkové společnosti o „pasiva“; širší smluvní dispozice manželů), nicméně nelze popřít, že ve svých hrubých obrysech na BSM navazuje. Nic na tom nemění ani fakt, že BSM a SJM chápe Nejvyšší soud ve své judikatuře jako dva rozdílné instituty, a to pojmenováním, předmětem, rozsahem, obsahem i zánikem.⁹

⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 9. 2000, sp. zn. 30 Cdo 1803/2000, Právní rozhledy, 2003, č. 6

3. Společné jmění manželů

3.1 Manželské majetkové právo obecně

S uzavřením manželství dochází mezi manžely ke vzniku komplexu právních vztahů, který výrazným způsobem ovlivňuje jejich další společný život. Právní řád ČR spojuje s manželstvím nejen důsledky v oblasti práv statusových, ale také majetkových. Tyto důsledky se promítají jednak do vzájemného postavení manželů, dále ovšem i do jejich právních vztahů k osobám třetím. S cílem posílení pevnosti a trvalosti manželství zákon podřizuje určitou výšeč majetkových manželských vztahů zvláštnímu právnímu režimu. Zcela v duchu principu rovnosti vyjádřeném v § 18 zákona o rodině č. 94/1963 Sb. (dále jen ZoR) jsou této zvláštní právní úpravě podřizeni shodně oba manželé, zákon jim ovšem dává jistou možnost její dopad alespoň částečně vyloučit.¹⁰

S ohledem na shora uvedené můžeme tak manželské majetkové právo definovat jako zvláštní soubor právních norem, které upravují důsledky uzavření manželství v majetkové sféře mezi manžely navzájem, jakož i mezi osobami třetími. Českou úpravu manželského majetkového práva (s výjimkou úpravy výživného mezi manžely a manžely rozvedenými, kterou nalezneme v ustanovení ZoR) obsahuje občanský zákoník.¹¹ Ten upravuje majetkové společenství manželů ve svých §§ 143 až 151 formou společného jmění manželů.

Důvody k této zvláštní úpravě spatřoval zákonodárce v posílení majetkové jednoty manželů – tj. jejich společných majetkových zájmů, dále pak v utužení prvků rovnoprávnosti, vzájemné pomoci a ekonomické solidarity mezi manžely s cílem dosáhnout vyšší majetkové stability rodiny. Jako důležitá se jeví také potřeba právní ochrany jednoho manžela oproti druhému, aby nemohlo dojít ke zneužití potencionálně silnějšího (ať už osobního či hospodářského) postavení jednoho z nich.¹²

¹⁰ Dvořák, J. Spáčil, J.: Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2., rozšířené vydání, Praha: ASPI, a. s., 2007, s. 2

¹¹ Radvanová, S. – Zuklínová, M.: Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva. 1. vydání, Praha, C. H. Beck 1999, s. 45

¹² Dvořák, J. Spáčil, J.: Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2., rozšířené vydání, Praha: ASPI, a. s., 2007, s. 9

3.1.1 Manželský majetkový režim

Pojmem „manželský majetkový režim“ označujeme způsob uspořádání majetkových práv a závazků manželů k majetku, který každý manžel vlastní v okamžiku uzavření manželství, k majetku, který manželé nabudou společně nebo jednotlivě za trvání manželství, jakož i k souhrnu práv a závazků každého manžela v případě, že dojde k zániku manželství.¹³

Právě konkrétní typ majetkového režimu je klíčem k určení toho, jak jsou mezi manžele rozvržena oprávnění ke společnému majetku, jakým způsobem manželé spravují svůj majetek a závazky a konečně jaké jsou jejich vztahy ke třetím osobám

Odborná literatura¹⁴ rozeznává dva základní druhy manželských majetkových režimů – totiž režim manželského majetkového společenství a režim oddělených (též samostatných) majetků manželů.

Pro režim manželského majetkového společenství je příznačná existence společného majetku manželů za trvání manželství, kdy k tomuto majetku mají oba manželé zcela shodné právní postavení – jejich oprávnění a povinnosti jsou si rovny. Tento druh majetkového režimu tak zdůrazňuje účast obou manželů při nabývání, správě, jakož i při zániku společného majetku. Teorie dále podle rozsahu rozlišuje majetkové společenství na univerzální a omezené. Univerzální majetkové společenství je charakteristické tím, že může zahrnovat veškerý majetek manželů, a to i včetně toho, který manželé nabyli před uzavřením manželství - z toho pak logicky vyplývá, že manželé nemají žádný vlastní výlučný majetek. (Příkladem tohoto poměrně vzácného modelu může být Nizozemí). Druhou variantou je potom majetkové společenství omezené, které dopadá jen na určitý druh věcí. Nejčastěji je - jako v ČR - za dělicí kritérium zvolen okamžik uzavření manželství (majetkové společenství tak bude zahrnovat jen věci nabyté v manželství), ovšem možné jsou i varianty jiné – např. povaha věcí.

¹³ Dvořák, J. Spáčil, J.: Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2., rozšířené vydání, Praha: ASPI, a. s., 2007, s. 11

¹⁴ Tamtéž.

Protipólem ke shora popsané úpravě je režim oddělených (samostatných) majetků, ve kterém ke vzniku společného majetku manželů nedochází. Každý manžel je tak výlučným vlastníkem majetku nabytého před, jakož i po uzavření manželství. Tímto je na jedné straně posílena majetková svoboda a právní nezávislost každého z manželů, ovšem na straně druhé s sebou tento majetkový režim přináší i negativa, a to zejména v situaci, kdy manželé nejsou na stejné majetkové úrovni. V praxi tak ani tento režim není tak striktní a manželé v případě potřeby společně nabývají určité věci do podílového spoluvlastnictví.¹⁵ Tento typ právní úpravy zvolilo například Řecko.

Konečně ještě dodejme, že se v některých právních úpravách (Německo, Švýcarsko) můžeme setkat s dalším druhem majetkového režimu, který se snaží o kombinaci prvků režimů odděleného majetku a majetkového společenství. Jeho účelem je najít jakousi střední cestu mezi dvěma krajnostmi a optimálním způsobem tak upravit majetkové vztahy mezi manžely.

3.1.2 Obecně o institutu SJM

S účinností zákona č. 91/1998 Sb. (1. 8. 1998) se do právního řádu ČR zavádí zcela nový institut manželského majetkového práva nazvaný „společné jmění manželů“ (SJM). Tento institut, upravený v druhé části občanského zákoníku hlavy druhé v paragrafech 143 až 151, představuje zákonnou právní formu uspořádání vzájemných majetkových vztahů mezi manžely s cílem posílit prvky rovnoprávnosti, vzájemné pomoci a ekonomické solidarity mezi manžely, a tím zprostředkovaně přispět i ke společensky žádoucí stabilitě manželství.¹⁶ V souvislosti s výkladem o majetkových režimech uveďme, že je postaven na koncepci omezeného manželského majetkového společenství. Důležitý je fakt, že oproti dřívějšímu tzv. bezpodílovému spoluvlastnictví manželů jsou předmětem SJM nejen věci, ale nově i majetková práva a hodnoty, hlavně však závazky.

¹⁵ Dvořák, J. Spáčil, J.: Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2., rozšířené vydání, Praha: ASPI, a. s., 2007, s. 14

¹⁶ Švestka, J., Jehlička, O., Škárová, M., Spáčil, J. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006, s. 583

Právní úpravu SJM není v žádném případě možno chápat osamoceně, je totiž velmi úzce spjata s dalšími instituty občanského práva a v řadě směrů tak modifikuje zejména obecnou úpravu práva vlastnického a závazkového. Pokud jde o obecnou úpravu vlastnictví, zasahuje do ní SJM zejména tím, že vytváří pluralitu subjektů vlastnického práva konkretizované do podoby podvojného spoluvlastnictví manželů. Každý manžel je tak vlastníkem celé věci, a proto má právo tuto věc držet, užívat a nakládat s ní, je však přitom omezen stejným právem druhého manžela. Jde-li o závazkové vztahy manželů k třetím osobám, jejichž předmětem je společný majetek, mají tyto povahu závazků solidárních. Významný je dále pro majetkové vztahy mezi manžely § 114 OZ, který stanoví, že mezi nimi (vyjma úroků a opětovného plnění) promlčení ani nepočíná, ani neběží.¹⁷

Vzhledem ke svému účelu zákonodárce umožnil vznik SJM toliko mezi manžely (srov. § 136 odst. 2 OZ), nikoliv tedy mezi registrovanými partnery podle zákona č. 115/2006 Sb., ani mezi druhem a družkou. Důsledkem toho ovšem také je, že SJM představuje jedinou možnou právní formu uspořádání vzájemných majetkových vztahů mezi manžely, kterou náš právní řád zná, a není tedy možné nahradit je režimem oddělených majetků. (Je však pravdou, že existuje poměrně široká možnost jeho modifikace – o tom níže.)

SJM je tedy vyjádřením jakési právní jednoty manželů, kteří společně užívají věci jak pro potřeby své, tak i pro potřeby rodiny, aniž by byl vyjádřen jejich podíl na společném majetku. Do popředí tak vstupuje princip rovnoprávnosti manželů, který se projevuje společnou a stejnou účastí na nabývání práv. Ve srovnání s podílovým spoluvlastnictvím představuje tento institut pevnější a organizovanější uspořádání majetkových vztahů, protože nedává manželům možnost, aby bezdůvodně podali k soudu návrh na jeho zrušení a vypořádání.¹⁸ To je odůvodněno zájmem na ochraně rodiny, zejména pak na zajištění stability a jistoty v manželských majetkových vztazích.

¹⁷ Švestka, J., Jehlička, O., Škárková, M., Spáčil, J. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006, s. 583, 584

¹⁸ Knappová, M. – Švestka, J. – Dvořák, J. a kolektiv: Občanské právo hmotné, Svazek I., 4. vydání, ASPI, a.s., Praha, 2005, s. 381

3.2 Vznik SJM

Vznik společného jmění manželů je striktně spjat s uzavřením manželství. Jak již bylo popsáno výše, mezi jinými osobami než manžely je existence tohoto zvláštního majetkového společenství pojmově vyloučena. Oproti tomu není právně podstatné, zdali spolu manželé fakticky žijí či nikoliv, ani zdali udržují společnou domácnost.

Zajímavá je problematika vzájemné souvislosti vzniku SJM a otázky platnosti uzavření manželství. Soudní praxe¹⁹ ve shodě s teorií dospěla k závěru, že i neplatně uzavřeným manželstvím dochází ke vzniku SJM. V případě, že uzavření manželství bránily překážky, pro něž je sice možné prohlásit manželství za neplatné, avšak tyto dodatečně odpadly, dochází k tzv. konvalidaci a manželství tak již nadále bude považováno za platně uzavřené. Okamžikem odpadnutí zákonných překážek (např. situace, kdy osoba starší 16-ti, avšak mladší 18-ti let, uzavřela bez povolení soudu manželství, a následně nabyla zletilosti - srov. § 13 odst. 1, 2 ZoR) tak ex lege nastává zhojení neplatnosti a není tedy potřeba žádného dalšího soudního rozhodnutí. Důležité je si uvědomit, že i v tomto případě ke vzniku SJM došlo již samotným uzavřením (původně neplatného) manželství a nikoliv až jeho konvalidací. Jde-li však o případ, kdy neplatnost nemůže být dodatečně zhojena (např. příbuznost manželů v linii přímé – viz. § 12 ZoR), nebo kdy ke konvalidaci prostě nedojde, prohlásí soud svým konstitutivním rozhodnutím manželství za neplatné. Účinky soudního rozhodnutí nastávají zásadně ex tunc (ke dni sňatečního prohlášení),²⁰ ovšem s výjimkou oblasti majetkových vztahů vzniklých v neplatném manželství. Právní mocí tohoto rozhodnutí tak rovněž dojde k zániku SJM a na jeho následné vypořádání se podle výslovného znění zákona (§ 17 odst. 2 ZoR) obdobně použijí ustanovení o majetkových poměrech rozvedených manželů.

Oproti tomu v tzv. manželství zdánlivém (non matrimonium), které ve skutečnosti nikdy neexistovalo (např. uzavření manželství osobou mladší 16-ti let; fyzické donucení k uzavření manželství), nepřichází vznik SJM v úvahu, a to proto, že

¹⁹ Stanovisko občanskoprávního kolegia bývalého Nejvyššího soudu ČSR k výkladu zákonných ustanovení o BSM z 3. února 1972, sp. zn. Cpj 86/71, uveřejněné pod číslem 42/1972 Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek (dále jen „R 42/1972“)

²⁰ Knappová, M. – Švestka, J. – Dvořák, J. a kolektiv: Občanské právo hmotné, Svazek III., 4. vydání, ASPI Publishing a.s., Praha, 2007, s. 50

nedošlo ani ke vzniku tohoto manželství samotného. Z tohoto důvodu je pochopitelně v těchto případech také zcela vyloučena možnost konvalidace.

Uzavření manželství je tedy nezbytnou, nikoliv však jedinou podmínkou pro vznik SJM. Teorie správně dodává, že k reálnému vzniku SJM dochází nejdříve v okamžiku, kdy po uzavření manželství jeden z manželů nebo oba manželé společně nabudou první právo nebo první povinnost majetkové povahy, pokud ovšem ustanovení OZ takové právo nebo takovou povinnost ze SJM nevylučují, nebo pokud toto právo či povinnost nevyloučili již dříve sami manželé (eventuálně též snoubenci).²¹

Obzvláště důležitá je tedy možnost manželů modifikovat dobu vzniku SJM odchylně od zákonné úpravy. Tuto možnost, již zákonodárce posiluje vyšší mírou dispozitivnosti při nakládání s majetkem manželů, nalezneme zakotvenou v ustanovení § 143a odst. 2 OZ v podobě tzv. koakvizice. Mají-li tak manželé zájem, mohou mezi sebou formou notářského zápisu uzavřít smlouvu, ve které si zcela nebo zčásti vyhradí vznik SJM až ke dni zániku manželství, vyjma věcí tvořících obvyklé vybavení společné domácnosti. Zákon v dalším odstavci tohoto paragrafu nabízí obdobnou možnost úpravy budoucích majetkových vztahů také muži a ženě, kteří spolu chtějí uzavřít manželství. (Srov. – rozdíl oproti dřívější úpravě BSM, kde byla tato možnost poskytnuta pouze manželům). Ochrana třetích osob je zajištěna tím, že na takovou smlouvu se vůči nim mohou manželé (snoubenci) odvolat pouze tehdy, je-li třetím osobám obsah smlouvy znám. V případě, že tedy skutečně dojde k uzavření takové smlouvy, každý z manželů nabývá vlastnictví sám pro sebe a dojde-li ke společnému nabytí, vznikne mezi manžely toliko podílové spoluvlastnictví. Podstatou je tedy odložení doby vzniku SJM za účelem rozšíření majetkové volnosti manželů po celou dobu trvání manželství až do jeho zániku.²² SJM však přesto trvá po celou dobu trvání manželství, a to i v případě, že manželé (snoubenci) smluvní možnosti vyhrazení jeho vzniku využili. Je tomu tak proto, že ani tato smlouva se nesmí dotknout tzv. obvyklého vybavení společné domácnosti, takže alespoň v tomto rozsahu SJM existuje.²³

²¹ Radvanová, S. – Zuklínová, M.: Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva. 1. vydání, Praha, C. H. Beck 1999, s. 47

²² Knapp, V. a kolektiv: Občanské právo hmotné, svazek I., 2. vydání, Praha, Codex, 1997, s. 260

²³ Radvanová, S. – Zuklínová, M.: Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva. 1. vydání, Praha, C. H. Beck 1999, s. 47

Ojedinelý průlom do zásady, že s uzavřením manželství je také automaticky spojen vznik SJM, s sebou přináší § 276 odst. 1 zákona č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon). Ten stanoví, že po dobu trvání účinků prohlášení konkursu nemůže vzniknout nové společné jmění manželů; uzavře-li dlužník nové manželství, odkládá se vznik společného jmění manželů ke dni zániku těchto účinků.

Závěrem je na místě zmínit ještě jeden specifický právní důvod vzniku SJM – totiž soudní rozhodnutí. Právní řád ČR pamatuje na dva případy, kdy dochází k zániku SJM za současného trvání manželství – jsou jimi prohlášení konkursu na majetek jednoho z manželů a dále pak soudní výrok o propadnutí majetku některého z manželů v rámci trestního řízení. Půjde-li o tyto případy zániku SJM, není možné, aby se manželé na jeho opětovném vzniku dohodli smluvně. Řešení této situace nabízí § 151 OZ, který stanoví, že společné jmění manželů může být v takovémto případě obnoveno jen rozhodnutím soudu na návrh jednoho z manželů. Dodejme, že k podání takového návrhu je oprávněn každý z manželů samostatně, přičemž soud je povinen zabývat se návrhem i tehdy, nejsou-li manželé ve věci obnovení SJM stejného názoru. Povinností soudu je náležitě zjistit skutkový stav, aktuální situaci v manželství (jehož trvání je pro obnovení SJM nezbytnou podmínkou) a zejména se zaměřit na to, zdali již odpadly důvody, které zapříčinily zánik původního SJM. Rozhodnutí soudu, kterým se povoluje obnovení SJM, bude mít konstitutivní charakter s účinky ex nunc – tj. ode dne nabytí právní moci.²⁴ Současné právní úpravě lze vytknout, že používá poměrně matoucí pojem „obnovení“, což avizuje kontinuitu s původně zaniklým SJM. (A zaniklo-li, muselo dojít k jeho následnému vypořádání). Ve skutečnosti tak tímto soudním výrokem dochází ke vzniku zcela „nového“ manželského majetkového společenství, a nikoliv k obnovení předchozího společného jmění. Je třeba doplnit, že v dřívější právní úpravě institutu BSM (do 31. 7. 1998) soud též sám za určitých okolností na návrh jednoho z manželů BSM zrušoval. (Oproti tomu podle dnešní právní úpravy může SJM pouze zúžit.) Jednalo se tedy o další možnost zániku manželského majetkového společenství za trvání manželství, a i v souvislosti s tím bylo ustanovení o jeho obnovení soudním rozhodnutím v praxi využíváno podstatně častěji.

²⁴ R 42/1972

3.3 Předmět SJM

Občanský zákoník pod pojmem jmění obecně rozumí souhrn penězi ocenitelných majetkových hodnot patřících určité osobě (aktiv) a souhrn penězi ocenitelných majetkových hodnot, které tato osoba jiným dluží (pasiv). Podstata úpravy manželských majetkových vztahů spočívá ve vymezení hranice mezi majetkem spadajícím do manželského majetkového společenství na straně jedné a mezi majetkem, který do tohoto zvláštního majetkového společenství spadat nebude na straně druhé. Jak již bylo výše uvedeno, pro právní úpravu SJM byla v České republice zvolena koncepce omezeného majetkového společenství, což znamená, že určitý majetek a určitá skupina závazků je ze SJM vyloučena, a to přesto že byla manželé společně či jedním z nich nabyta v průběhu trvání manželství.²⁵ Znamená to tedy, že vedle SJM disponuje každý z manželů také svým výlučným (odděleným) majetkem, na který se zaměříme v další podkapitole.

Přesné zákonné vymezení předmětu majetkového společenství tak zdaleka nemá jen teoretický význam. Předně určuje, jakým právním režimem se majetek řídí – stanoví tak rozsah a obsah práv a povinností, které k tomuto majetku může každý z manželů vykonávat. Důležité je vymezení rozsahu SJM i pro ochranu práv třetích osob (věřitelů manželů), a to proto, aby věděli, který majetek může být postihnut při případném nařízení výkonu rozhodnutí. Rovněž při zániku SJM a jeho vypořádání je třeba přesně znát jeho rozsah, neboť předmětem vypořádání může být pochopitelně jen společný majetek.²⁶ Další dopady má přesné vymezení SJM v oblasti práva finančního, trestního (na rozdíl od věci v podílovém spoluvlastnictví, nelze věc v SJM chápat jako tzv. „věc cizí“, a proto nemůže být způsobilým předmětem trestného činu krádeže spáchaného druhým manželem).²⁷ Z procesního hlediska je institut SJM důležitý zejména z toho důvodu, že podle judikatury je „každý z bezpodílových spoluvlastníků samostatně oprávněn k podání žaloby na vydání neoprávněně zadržované věci z bezpodílového spoluvlastnictví. Toto právo má obdobně i v době, kdy BSM již zaniklo, avšak nebylo

²⁵ Švestka, J., Jehlička, O., Škárová, M., Spáčil, J. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006, s. 586

²⁶ Dvořák, J. Spáčil, J.: Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2., rozšířené vydání, Praha: ASPI, a. s., 2007, s. 57

²⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 25. 10. 1968, sp. zn. 9 Tz 64/68

vypořádáno.²⁸ Závěry soudní praxe je možné vztáhnout i na současnou právní úpravu společného jmění manželů.

V návaznosti na shora podaný výklad tak občanský zákoník ve svém § 143 odst. 1 stanoví, že společné jmění manželů je tvořeno:

- a.) *majetkem* nabytým některým z manželů nebo jimi oběma společně za trvání manželství s výjimkou:
- majetku získaného dědictvím nebo darem;
 - majetku nabytého jedním z manželů za majetek náležející do výlučného vlastnictví tohoto manžela;
 - věcí, které podle své povahy slouží osobní potřebě jen jednoho z manželů;
 - věcí vydaných v rámci předpisů o restituci majetku jednomu z manželů, který měl vydanou věc ve vlastnictví před uzavřením manželství anebo jemuž byla věc vydána jako právnímu nástupci původního vlastníka;
- b.) *závazky*, které některému z manželů nebo oběma manželům společně vznikly za trvání manželství s výjimkou:
- závazků týkajících se majetku, který náleží výhradně jednomu z nich;
 - závazků, jejichž rozsah přesahuje míru přiměřenou majetkovým poměrům manželů, které převzal jeden z nich bez souhlasu druhého.

Vidíme tedy, že jako hraniční kritérium pro vznik SJM byl zvolen okamžik uzavření manželství. Podle zákonného vymezení rozsahu SJM tak do něj od této chvíle bude spadat veškerý majetek nabytý manžely za trvání manželství, jakož i závazky vzniklé v této době, pochopitelně s výjimkami v zákoně uvedenými. K vymezení předmětu SJM tedy dochází obecně, zatímco výjimky (zákonné výlučky) z tohoto majetkového společenství zákon stanoví taxativně. O vyvratitelné právní domněnce obsažené v § 144 OZ, jež stanoví, že majetek nabytý a závazky vzniklé za trvání manželství tvoří SJM, není-li prokázán opak, bude podrobněji pojednáno dále.

²⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 17. 4. 2001, sp. zn. 22 Cdo 366/99

3.3.1 Majetek společného jmění – aktiva

Při výkladu o aktivech SJM je nejprve zapotřebí vyjasnit si termín „majetek“, který je použit v § 143 odst. 1 písm. a) OZ, ovšem dále již není nikde v zákoně přesně definován. Obecně pod tímto pojmem právní teorie pro účely společného jmění manželů většinou rozumí věci (movité i nemovité), pohledávky, jiná majetková práva a jiné hodnoty ocenitelné penězi. Aby se majetek stal předmětem SJM, musí k jeho nabytí dojít jedním či oběma manžely za trvání manželství a nesmí být dán zákonný (zákonná vylouka) ani smluvní (např. zúžení rozsahu SJM dohodou mezi manžely uzavřenou formou notářského zápisu) důvod, který by jej ze společného jmění vylučoval.²⁹

Ve srovnání s dřívější právní úpravou BSM, jež bylo tvořeno pouze tím, co mohlo být předmětem vlastnictví (tj. hmotnými předměty), je tak současné SJM podstatně širší, neboť kromě věcí zahrnuje i další majetková práva (vyjma těch, která jsou explicitně vyloučena zvláštní právní úpravou – srov. zákon č. 527/1990 Sb., o vynálezech, průmyslových vzorech a zlepšovacích návrzích) a penězi ocenitelné hodnoty.

Nabytím majetku rozumíme jakýkoliv právem aprobovaný způsob jeho získání – ať už smluvně či jinak (srov. § 132 OZ). V praxi se asi nejčastěji setkáme s nabytím vlastnického práva na základě kupní nebo jiné smlouvy, ale může k němu dojít i dalšími způsoby (vydržením, zpracováním, rozhodnutím soudu apod.) V případě jiných majetkových práv pak musí dojít k jejich oprávněnému získání. Oproti tomu není možné, aby se součástí SJM stal majetek získaný trestnou činností, podvodným jednáním či jiným nezákonným způsobem, došlo by tím totiž k zákonné legalizaci této protiprávní činnosti. Nesmíme také zapomenout, že některé věci jsou právem vyloučeny z běžného právního obchodu (tzv. *res extra commercium*), ty proto rovněž nemohou do SJM spadat.

Další podmínkou je, aby byl majetek nabyt jedním nebo oběma manžely za trvání manželství. Je tak v podstatě jedno, je-li nabyvatelem jen jeden z manželů nebo jsou-li nabyvateli oba dva – v obou případech (nejde-li ovšem o zákonnou výjimku nebo nevyužili-li manželé možnosti modifikace SJM podle § 143a OZ) se majetek stane součástí SJM. Platí totiž, že vše, co nabývá jeden manžel, nabývá současně i manžel

²⁹ Knappová, M. – Švestka, J. – Dvořák, J. a kolektiv: Občanské právo hmotné, Svazek I., 4. vydání, ASPI, a.s., Praha, 2005, s. 383

druhý, a to bez ohledu na to, že druhý manžel není smluvní stranou.³⁰ Je-li tak například účastníkem kupní smlouvy o převodu nemovitosti jen jeden z manželů, bude do katastru nemovitostí zapsán vkladem pouze on sám. Druhý manžel se však (za předpokladu, že dříve nedošlo k zúžení SJM a že ke koupi nemovitosti nebyly použity jen výlučné prostředky prvního manžela) stal vlastníkem nemovitosti také, a to přesto, že sám nebyl účastníkem kupní smlouvy. Ke vzniku vlastnického práva druhého manžela v tomto případě došlo přímo ze zákona (§ 143 OZ) a správně by následně mělo dojít k jeho zápisu do katastru nemovitostí formou záznamu na základě ohlášení doloženého prohlášením obou manželů.³¹

Je ovšem třeba upozornit, že jsou-li na jedné straně účastníky smlouvy o převodu nemovitosti jmenovitě oba manželé, bude nezbytné splnění veškerých podmínek pro nabytí oběma manžely současně – to znamená, že písemná smlouva bude muset v tomto případě obsahovat podpisy obou manželů.³² Zejména pro praxi je pak důležité další stanovisko judikatury právě k situaci, kdy na jedné straně vystupují jako účastníci oba manželé společně. Má-li dojít k platnému odstoupení od takovéto smlouvy, je třeba, aby se projev vůle od smlouvy odstoupit dostal do dispozice každého z nich. Nestane-li se tak, je odstoupení neúčinné.³³

Zaměříme se konečně na podmínku poslední – zákon vyžaduje, aby k nabytí majetku došlo za trvání manželství. Rozhodující okamžik nabytí majetku tak musí nastat v době trvání manželství. U movitých věcí se s žádným zvláštním problémem nesečkáme – pro převod vlastnického práva je důležitá jednak smlouva (právní titul), ovšem k samotnému nabytí vlastnického práva k věci dojde podle § 133 odst. 1 OZ až jejím převzetím (právní způsob). To vše pochopitelně za předpokladu, že není právním předpisem stanoveno či účastníky dohodnuto jinak (v úvahu by přicházela zejména tzv. výhrada vlastnictví podle § 601 OZ). Platí-li ovšem obecná právní úprava, pak jestliže došlo k nabytí věci jejím převzetím (tradicí) v době trvání manželství, stala se tato věc také automaticky součástí SJM.

³⁰ Švestka, J., Jehlička, O., Škárková, M., Spáčil, J. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006, s. 585

³¹ Dvořák, J., Spáčil, J.: Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2., rozšířené vydání, Praha: ASPI, a. s., 2007, s. 77

³² Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 15. 6. 1973, sp. zn. 4 Cz 29/1973

³³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. 5. 2001, sp. zn. 22 Cdo 3005/99, Soudní rozhledy, 2001, č. 7

Složitější je situace u věcí nemovitých. K jejich nabytí je totiž podle § 133 odst. 2 OZ vyžadován vklad do katastru nemovitostí - to platí pro všechny pozemky a pro ty stavby, které jsou evidovány v katastru nemovitostí. K ostatním stavbám se vlastnictví nabývá okamžikem účinnosti smlouvy, již dochází k převodu (§ 133 odst. 3 OZ). Rozhodující je tedy okamžik, k němuž se vážou právní účinky vkladu - tj. den podání návrhu na vklad. Jestliže tak právní účinky vkladu nastanou po uzavření manželství, stává se nabytá nemovitost součástí SJM. Naopak byl-li návrh na vklad podán jen jedním manželem ještě před uzavřením manželství, pak získává vlastnické právo pouze on. To, že došlo ke splnění závazku zaplatit kupní cenu až za trvání manželství, a to i za použití společných prostředků manželů, nemůže založit vlastnické právo druhého manžela k nemovitosti nabyté před uzavřením manželství. Poskytnutí společných prostředků by bylo pouze zohledněno při vypořádání SJM.³⁴

Zajímavé je také posuzování novostaveb, s jejichž výstavbou bylo započato ještě před uzavřením manželství, avšak k jejichž dokončení došlo v době, kdy již manželství existovalo. Judikatura dospěla k závěru, že vznik stavby jako věci v právním smyslu nelze spojovat jen s její stavební dokončeností, ale postačí, jestliže je stavba vybudována minimálně do takového stadia, v němž je již nezaměnitelným způsobem individualizována. V tomto stadiu se pak stavba nachází v okamžiku, kdy je již jednoznačně patrné dispoziční řešení prvního nadzemního podlaží.³⁵ Dospěla-li tedy stavba do tohoto stadia již před uzavřením manželství, za trvání manželství byla již dokončována existující věc – součástí SJM proto nebude. Na to pak nebude mít vliv ani to, že k vydání rozhodnutí o kolaudaci stavby dojde až za trvání manželství. Naopak pro stavbu, která se v požadovaném stadiu rozestavenosti při uzavření manželství dosud nenachází, platí, že bude patřit do SJM.

Předtím, než se zaměříme na jednotlivé konkrétní zdroje společného jmění manželů, je ještě třeba pozastavit se alespoň krátce nad další významnou otázkou – totiž nad vzájemným vztahem SJM a výživného. Soudní praxe dospěla k závěru, že se jedná o dva rozdílné instituty. Vyživovací povinnost mezi manžely stanoví rozsah, v jakém

³⁴ Dvořák, J. Spáčil, J.: Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2., rozšířené vydání, Praha: ASPI, a. s., 2007, s. 76

³⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 5. 2. 2002, sp. zn. 22 Cdo 2534/2002; dále Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 1. 3. 1993, sp. zn. 3 Cdo 111/1992

mají být společné prostředky na úhradu potřeb každého z nich vynakládány. Stanoví tedy podíl, s kterým příjemce již není oprávněn nadále disponovat, ale je povinen jej předat druhému k uspokojení jeho potřeb, případně k jiné realizaci (úhrada potřeb rodiny, domácnosti, ale i vytvoření úspor). Ustanovení občanského zákoníku o způsobu užívání SJM se uplatňují jen vůči té části příjmu, která zbývá po zajištění úhrad osobních potřeb obou manželů. Můžeme tedy shrnout, že běžnou vyživovací povinnost nelze realizovat z úspor, které se staly součástí společného jmění manželů.³⁶

Ze společně nabytých zdrojů tak musí manželé nejprve uspokojit zákonné povinnosti podle zákona o rodině. Uspokojení závazků rodinně-právních (mezi které bezpochyby spadá i plnění vyživovací povinnosti rodičem-manželem) musí mít totiž prioritu před plněním všech jeho ostatních majetkových povinností. Součástí SJM potom bude jen ta část majetku, která zůstane po uspokojení potřeb rodiny a po úhradě nákladů společné domácnosti. Ustanovení §§ 143 – 151 OZ upravující SJM, dohromady s alimentací povinností a §§ 18 – 21 ZoR je tak třeba chápat jako jediný systémový celek charakteristický svým zaměřením na majetkové vztahy v rámci rodiny. Jde o vzájemně provázané části téhož systému.³⁷

Při splnění všech výše popsaných podmínek tak za zdroje SJM v rámci majetku budeme považovat zejména:

a.) peněžní příjmy obou manželů - ať již z pracovního poměru (mzda, plat), z poměrů obdobných pracovnímu poměru (odměny z dohody o provedení pracovní činnosti nebo z dohody o provedení práce), či výnosy z podnikání; do této kategorie spadají dále příjmy ze samostatně výdělečné činnosti, vyplacené prémie, třináctý plat, náhrada mzdy, odstupné apod.;

b.) příjmy z kapitálového majetku některého z manželů (např. dividendy);

c.) úroky z vkladu náležejícímu byť jen jednomu z manželů – a pokud by následně došlo k zakoupení věci zčásti i za tyto úroky, stala by se tato součástí SJM, i kdyby na její pořízení byly použity převážnou mírou i výlučné prostředky jen jednoho z manželů.³⁸

³⁶ Usnesení Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 19. 11. 1998, sp. zn. 22 Co 611/97

³⁷ Dvořák, J. Spáčil, J.: Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2., rozšířené vydání, Praha: ASPI, a. s., 2007, s. 32; rovněž Haderka, J.: Osobní a majetková práva manželů od účinnosti zákona č. 91/1998 Sb., Právní praxe, 1998, č. 9, s. 551

³⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 7. 3. 2005, sp. zn. 22 Cdo 798/2004, Soudní rozhledy, 2005, č. 8

d.) dávky sociálního zabezpečení a státní sociální podpory – peněžité pomoci v mateřství, nemocenské dávky, důchodové dávky, rodičovský příspěvek, porodné, pohřebné, dávky sociální péče;

e.) odměny a honoráře umělců, autorské odměny vyplacené za trvání manželství, příjmy ze smluv nakladatelských, odměny za vynálezy, průmyslové vzory a zlepšovací návrhy;

f.) výhry ze sázek a loterií, věci získané výhrou ve věcné loterii nebo slosovací akci (judikatura dovodila, že rozhodující je okamžik výhry, nikoliv zakoupení losu³⁹);

g.) věci (movité i nemovité) zakoupené, zhotovené či vydržené;

h.) plnění z pojistné smlouvy, pokud bylo za trvání manželství ve prospěch kteréhokoliv z manželů realizováno;

i.) výnosy, přírůstky a užitky věcí bez ohledu na to, zda jsou tyto věci součástí SJM či ve výlučném majetku jednoho z manželů – typicky půjde o příjmy plynoucí z nájemného z nemovitostí;

j.) majetková hodnota obchodního podílu a majetková účast v družstvech (blíže bude tato problematika rozebrána v souvislosti se SJM a podnikáním);

k.) plnění poskytnuté z titulu náhrady škody (pouze v situaci, kdy se jedná o škodu na majetku, který již byl v SJM) a vydání bezdůvodného obohacení.

Poskytnutý výčet je samozřejmě demonstrativní a majetek SJM tak může být rozšířen i o další zdroje, které vyhovují zákonným kritériím.

V následujících řádcích bude pozornost věnována některým dalším nejednoznačným otázkám - podrobněji bude zejména osvětlena problematika mzdy, dále se blíže zaměříme na možnost vydržení věci do SJM, na bezúplatné nabývání majetku manžely a konečně na práva, která se z různých důvodů součástí SJM stát nemohou.

Problematiku mzdy je třeba rozebrat detailněji především z toho důvodu, že právě ona je nejčastějším a nejvýznamnějším zdrojem majetku tvořícího společné jmění manželů. Do popředí vstupuje zejména otázka, zda je či není možné do předmětu SJM

³⁹ R 42/1972

zařadit též právo na mzdu. Dřívější právní úprava, založená na právní konstrukci institutu bezpodílového spoluvlastnictví jakožto majetkového společenství, jehož předmětem mohly být pouze věci, dávala jasnou odpověď. Právo na mzdu není věcí, a tudíž nemůže spadat do BSM. V současné době je situace poněkud složitější. Jak víme, společné jmění manželů může kromě věcí zahrnovat i jiná majetková práva (pohledávky) a penězi ocenitelné hodnoty. Vzhledem k nynějšímu širšímu pojetí předmětu SJM by se tak mohlo zdát, že i právo na mzdu tvoří jeho součást. Nový zákoník práce č. 262/2006 Sb., stejně jako jím zrušený zákon č. 1/1992 Sb., o mzdě, odměně za pracovní pohotovost a o průměrném výdělku, však považují mzdu za osobní nárok zaměstnance. Z toho se dovozuje závěr, že ani v současnosti netvoří právo na mzdu předmět společného jmění manželů. Do SJM tak bude patřit až mzda vyplacená či poukázaná na účet zaměstnance.⁴⁰

V této souvislosti je vhodné upozornit na judikaturu Nejvyššího soudu, který dospěl k závěru, že není možné nařídit exekuci příkázáním pohledávky z účtu manžela povinného. („Výkon rozhodnutí příkázáním pohledávky z účtu u peněžního ústavu podle ustanovení § 303 n. OSŘ může být nařízen a proveden jen u pohledávky z účtu, jehož majitelem je povinný. Pohledávka z jiného účtu není způsobilým předmětem tohoto výkonu rozhodnutí, i kdyby na účet byly vloženy peněžní prostředky povinného, případně peněžní prostředky patřící do SJM.“)⁴¹ Podobně pak také není možné nařídit a provést exekuci k vymožení pohledávky vůči povinnému srážkami ze mzdy jeho manželky. („Mzda za vykonanou práci náleží zaměstnanci a jemu se i vyplácí. Pohledávka, jež má být exekucí postižena, musí náležet povinnému, proti němuž směřuje exekuční titul. Do SJM pak náleží až mzda vyplacená a převzatá – způsob exekuce srážkami ze mzdy však vylučuje, aby k takovému vyplacení a převzetí mzdy zaměstnancem došlo. Kromě toho nárok na mzdu vzniká teprve za vykonanou práci, tudíž teprve v budoucnu očekávaný opakovaný nárok manželky povinného na mzdu nemůže být součástí SJM.“)⁴²

Existence majetkového společenství manželů vzhledem k jejich pracovní činnosti je dále reflektována v § 318 nového zákoníku práce (zákon č. 262/2006 Sb.).

⁴⁰ Dvořák, J. Spáčil, J.: Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2., rozšířené vydání, Praha: ASPI, a. s., 2007, s. 72

⁴¹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14. 4. 2000, sp. zn. 21 Cdo 1774/99

⁴² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 6. 2005, sp. zn. 20 Cdo 1642/2004

Ten stanoví, že pracovněprávní vztah (pracovní poměr a právní vztahy založené dohodami o pracích konaných mimo pracovní poměr) nemůže být mezi manžely nebo partnery. Vidíme, že tato zákonná restrikce dopadá nejen na manžele, ale i na partnery (ve smyslu zákona č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství), což je poněkud zvláštní, neboť u nich žádné specifické majetkové společenství obdobné institutu SJM vzniknout nemůže. Citovaný paragraf je kogentní povahy, takže možnost odchýlit se od něj dohodou je naprosto vyloučena. Ve srovnání s dřívějším zákoníkem práce je současná právní úprava dokonce přísnější, neboť absolutně vylučuje existenci pracovněprávního vztahu mezi manžely či partnery. Oproti tomu v minulosti platilo, že pracovněprávní vztah nemůže toliko „vzniknout“ mezi manžely. Zákaz se tak nevztahoval na případy, kdy k uzavření manželství došlo až po vzniku pracovněprávního vztahu. Je-li však zaměstnavatelem právnická osoba (obchodní společnost), pak i v případě, že je jeden z manželů jejím jediným společníkem anebo statutárním orgánem, může pracovní poměr s druhým manželem platně uzavřít. Daná situace nebude posuzována jako pracovněprávní vztah mezi manžely.⁴³

Pokud jde o zákonné podmínky pro nabytí vlastnického práva k věci vydržením, pak občanský zákoník v § 134 vyžaduje, aby se předmětná věc nacházela v držbě oprávněného držitele nepřetržitě po celou vydržecí dobu – tj. 3 roky u věcí movitých a 10 let u nemovitostí. Tímto způsobem může dojít ke společnému nabytí vlastnictví i manžely, ovšem ani ti se pochopitelně nemohou stát vlastníky věcí, které buďto nemohou být předmětem vlastnictví vůbec (*res extra commercium*), nebo mohou být jen ve vlastnictví státu nebo zákonem určených právnických osob (§ 125 odst. 2 OZ).

K originárnímu nabytí vlastnického práva dochází *ex lege* dnem po skončení vydržecí doby. Z toho, že vydržení není uvedeno mezi výjimkami v § 143 OZ, vyvodil Ústavní soud ČR závěr, že „stane-li se oprávněný držitel vydržitelem věci, přejde tato do SJM, pokud manželé žijí v trvalém manželství za existujícího společného jmění manželů. K vydržení vlastnického práva k nemovitosti (do SJM) dojde také i v případě, jestliže alespoň jeden z manželů je v postavení oprávněného držitele, i když druhý manžel o nedostatku či absenci nabývacího titulu k nemovitosti věděl, nebo naopak nesprávně – na základě právního omylu - byl (subjektivně) přesvědčen, že tato

⁴³ Čadová, A.: Zaměstnávání mezi manžely, *Právo a rodina*, 2008, č. 2, s. 7

nemovitost je v jejich společném jmění.⁴⁴ Jinými slovy Ústavní soud nevyžaduje splnění podmínky „dobré víry“ u obou manželů, ba dokonce přímo připouští možnost „zlé víry“ u jednoho z nich. Jsou-li tak splněny všechny podmínky pro vydržení alespoň druhým manželem, dojde k nabytí věci do SJM.

Opačný názor zastává Nejvyšší soud ČR, když ve svém usnesení uvádí: „Nabytí věci oběma manžely do jejich bezpodílového spoluvlastnictví vydržením předpokládá dobrou víru obou, že jim oběma jako bezpodílovým spoluvlastníkům věc patří, a to po celou zákonem stanovenou dobu nepřetržité držby.“⁴⁵ Řešení tohoto problému není jednoznačné. Ve prospěch stanoviska Ústavního soudu hovoří zájem na ochraně toho z manželů, který byl po celou vydržecí dobu v „dobré víře“ a dále jednotný majetkový režim SJM dopadající na oba manžele společně. Naopak je možné přisvědčit úvaze Nejvyššího soudu, že podmínky pro vydržení musí být splněny kumulativně u obou manželů a je nesprávné, aby vlastnictví nabyl zprostředkovaně i ten z manželů, který se nacházel ve „zlé víře“. V praxi tedy nejspíš bude záležet na zhodnocení konkrétní sporné situace a na posouzení toho, zdali je žádoucí a odůvodněné, aby se předmětná věc stala součástí SJM.

Při bezúplatném nabývání majetku manželem či manžely na základě darovací smlouvy se setkáváme s poměrně komplikovanou právní situací. Majetek získaný darem je totiž součástí souboru výjimek uvedených v § 143 OZ a platí tedy, že do společného jmění manželů spadat nebude. Podle platné právní úpravy je darování mezi manžely přípustné, ovšem pouze za předpokladu, že předmět daru netvoří součást SJM. Druhému manželovi může být tak darován pouze výlučný majetek, nikoliv však ten, který se již v SJM nachází a patří tedy oběma manželům společně. Nejčastěji půjde o darování majetku, který měl manžel ve svém vlastnictví před uzavřením manželství, nebo o darování ze zdrojů, které nejsou součástí SJM, došlo-li dříve k smluvnímu zúžení jeho zákonného rozsahu podle § 143a odst. 1 OZ.

Konečně se můžeme také setkat se situací, kdy na straně obdarovaných budou vystupovat oba manželé společně. Jak již bylo řečeno, kogentní ustanovení § 143 OZ se vztahuje i na tento případ, a došlo-li tedy za trvání manželství k nabytí věci darem oběma manžely, nestává se tento dar předmětem SJM, nýbrž předmětem jejich

⁴⁴ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 12. 6. 1996, sp. zn. II. ÚS 219/95

⁴⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 2. 2004, sp. zn. 22 Cdo 2152/2003

podílového spoluvlastnictví. Zákonná výjimka z režimu SJM pro věci nabyté darem tedy nedopadá pouze na individuální nabytí jedním manželem, ale i na bezúplatné nabytí oběma manžely společně.⁴⁶

Co se týče práv, která nemohou být předmětem společného jmění manželů, panuje v teorii i právní praxi shoda na tom, že půjde o práva osobnostní (např. právo na peněžité zadostiučinění podle § 13 OZ) a z práv majetkových pak ta, která jsou neoddělitelně spjata s osobou jednoho z manželů (např. právo na bolestné a ztížení společenského uplatnění - § 444 odst. 1, 2 OZ).⁴⁷ Do popředí u těchto práv vstupuje právě jejich osobní charakter, vztahují se vždy k dotčené osobě, s cílem alespoň částečně jí kompenzovat způsobenou újmu, bolest a ztížení jejího společenského uplatnění. Proto je z tohoto titulu oprávněná výlučně osoba poškozeného.

3.3.2 Závazky společného jmění – pasiva

Jestliže bylo uvedeno, že právní konstrukce dřívějšího institutu bezpodílového spoluvlastnictví manželů (pozměněná dílčími novelami) byla alespoň v hrubých rysech východiskem pro současnou podobu institutu společného jmění manželů, rozhodně to neplatí o závazcích. Ty totiž ze své povahy součástí BSM ani být nemohly (předmětem mohly být toliko věci). Od 1. 8. 1998, kdy nabyt účinnosti zákon č. 91/1998 Sb., tak v koncepci manželského majetkového společenství - nově nazvaného „společné jmění manželů“ - dochází k zásadní změně. Nadále už nejsou jeho součástí pouze aktiva, ale předmět je nově rozšířen i o pasiva – tj. závazky. Nově zavedený pojem „jmění“ (které je tvořeno rozdílem mezi aktivy a pasivy – jak bylo vysvětleno v úvodu této podkapitoly) tak nepředstavuje pouze terminologickou změnu, ale přináší i podstatnou změnu obsahovou.⁴⁸

Na straně pasiv tak do SJM patří podle § 143 odst. 1 písm. b) OZ závazky, které některému z manželů nebo oběma manželům společně vznikly za trvání manželství.

⁴⁶ Dvořák, J. Spáčil, J.: Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2., rozšířené vydání, Praha: ASPI, a. s., 2007, s. 79

⁴⁷ Knappová, M. – Švestka, J. – Dvořák, J. a kolektiv: Občanské právo hmotné, Svazek I., 4. vydání, ASPI, a. s., Praha, 2005, s. 384

⁴⁸ Dvořák, J. – Winterová, A.: K právní odpovědnosti za závazky druhého z manželů, Právní praxe, 1999, č. 9, s. 554

Občanský zákoník však z předmětu společného jmění manželů výslovně vylučuje dvě kategorie závazků. Jsou to:

- a) závazky týkající se majetku, který náleží výhradně jednomu z manželů;
- b) závazky, jejichž rozsah přesahuje míru přiměřenou majetkovým poměrům manželů, které převzal jeden z nich bez souhlasu druhého manžela.

Správně posoudit, zda konkrétní závazek tvoří či netvoří SJM, nemusí být vždy jednoduché. Je to však nesmírně důležité, a to jak pro věřitele z hlediska jeho možností domoci se splnění závazku, tak i pro manžele samotné, pro něž tato otázka nabude na aktuálnosti zejména při zániku a následném vypořádání jejich společného jmění.

Půjde-li tedy o závazek, který za trvání manželství převzali oba manželé společně nebo jeden z nich sám, avšak se souhlasem druhého, pak bez ohledu na rozsah převzatého závazku platí, že manželé z něj budou zavázáni společně a nerozdílně. Tento závěr potvrzuje svou nedávnou judikaturou i Nejvyšší soud, když uvádí: „Závazek uhradit sjednanou cenu zhotovených věcí, vzniklý za trvání manželství jen jednomu z manželů (se souhlasem druhého) ze smlouvy o dílo, je součástí SJM a manželé za něj odpovídají společně a nerozdílně.“⁴⁹ Důsledkem této solidární odpovědnosti manželů zakotvené v § 145 odst. 3 OZ pak je to, že manželé za splnění převzatého závazku odpovídají jak veškerým společným majetkem, jež je součástí SJM, tak i majetkem, který má každý z nich ve svém výlučném vlastnictví.

Jak již ovšem bylo uvedeno výše, ne všechny závazky vzniklé za trvání manželství budou spadat do SJM. Pokud jde o první výjimku (jako typický příklad se uvádí závazek manžela vyplývající ze smlouvy o dílo uzavřené ohledně nemovitosti nacházející se v jeho výlučném vlastnictví), zákonodárce se její pomocí snaží poskytnout ochranu tomu z manželů, jehož majetku se předmětný závazek vůbec netýká. Není žádoucí, aby závazky vztahující se k výlučnému majetku jednoho z manželů zatěžovaly i manžela druhého, který k tomuto majetku vlastně nemá žádný vlastnický vztah. Na druhé straně někteří autoři poukazují na to, že tato právní konstrukce se může jevit i jako částečně nespravedlivá, neboť zatímco příjmy z toho, co je ve výhradním vlastnictví jednoho z manželů, se stávají součástí SJM, závazky s tím spojené společné jmění nezatěžují.⁵⁰

⁴⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 11. 2004, sp. zn. 32 Odo 1082/2003

⁵⁰ Radvanová, S. – Zuklínová, M.: Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva. 1. vydání, Praha, C. H. Beck 1999, s. 48

V případě druhé výjimky – tedy závazků převzatých jen jedním manželem bez souhlasu manžela druhého – nebude situace tak jednoznačná. Klíčovým pro správné vyřešení toho, zda konkrétní závazek je či není v SJM, bude správné posouzení jeho rozsahu ve vztahu k míře majetkové přiměřenosti manželů. Půjde-li tak o závazek, který byl jedním manželem přijat sice bez souhlasu druhého, ovšem jehož rozsah míru majetkové přiměřenosti manželů zachovává, bude takový závazek do SJM spadat a oba manželé tak budou společně a nerozdílně odpovídat za jeho splnění (pasivní solidarita podle § 145 odst. 3 OZ). Věřitel pak může vést případnou exekuci jak na majetek spadající do SJM, tak i na samostatný majetek každého z manželů.

Naopak v případě, kdy rozsah převzatého závazku již míru přiměřenou majetkovým poměrům manželů přesahuje (exces) a souhlas druhého manžela nebyl dán, závazek do společného jmění manželů spadat nebude. Zavázán tak zůstává pouze manžel, který závazek sám založil a také pouze on bude odpovědný za jeho splnění. Věřitelova pohledávka by proto měla být uspokojena především právě z jeho výlučného majetku, ovšem nebude-li ten dostačující, může být výkon rozhodnutí nařízen i na majetek spadající do SJM (§ 262a odst. 1 OSŘ).

Zásadní rozdíl spočívá v tom, že v druhém případě není možné postihnout výlučný majetek toho z manželů, který závazek sám nepřevzal. V obou dvou je však možné uspokojit pohledávku věřitele z majetku SJM i z majetku manžela, který závazek uzavřel.⁵¹

Vidíme tedy, že jako (naneštěstí poměrně neostré) rozlišovací kritérium pro zařazení závazku do společného jmění manželů zvolil zákonodárce majetkovou přiměřenost. Je možné říci, že dřívější právní názory, které míru majetkové přiměřenosti hodnotily na základě generalizace majetkových poměrů jednotlivých sociálních skupin (např. dovozování majetkových možností manželů podle příslušnosti ke stavu), byly již současnou právní teorií překonány. Podle aktuálního pojetí se hledisko míry majetkové přiměřenosti naopak musí vztáhnout vždy ke konkrétní majetkové situaci manželů, tedy ke konkrétnímu a individualizovanému společnému jmění manželů v celém jeho rozsahu.⁵² Odborná literatura dále doporučuje, aby při posuzování míry majetkové

⁵¹ Dvořák, J., Spáčil, J.: Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2., rozšířené vydání, Praha: ASPI, a. s., 2007, s. 93

⁵² Švestka, J., Jehlička, O., Škárková, M., Spáčil, J. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006, s. 588

přiměřenosti byly zohledněny i širší souvislosti vzniku závazku, jako např. jeho hospodářský důvod, popřípadě i užitečnost a prospěšnost, kterou závazek ve svých důsledcích pro manžele představuje.⁵³

Případy, kdy ke vzniku závazku jednoho z manželů došlo nikoliv na základě právního úkonu, ale na základě porušení právní povinnosti – tj. civilním nebo trestním deliktem – občanský zákoník výslovně neřeší. Se členěním závazků podle právního důvodu jejich vzniku se v současné právní úpravě neseťkáme, jediným jejich rozlišovacím kritériem je výše popsaná míra majetkové přiměřenosti manželů. Situaci tak vyřešíme s pomocí § 853 OZ, který při neexistenci zvláštní úpravy umožňuje použít ustanovení občanského zákoníku, která upravují vztahy obsahem i účelem nejbližší. Per analogiam tak budeme na závazky manželů vzniklé porušením právní povinnosti aplikovat ta ustanovení občanského zákoníku, která podmiňují zařazení závazku do společného jmění rozsahem jeho míry přiměřenosti majetkovým poměrům manželů - § 143 odst. 1 písm. b).⁵⁴

Vydeme-li z přesné dikce § 145 odst. 3 OZ, musíme dále dovodit, že solidární povahu budou mít nejen závazky vzniklé z právního úkonu, ale i ty, které vznikly oběma či jen jednomu z manželů (s výjimkami popsanými výše) na základě jiných právních skutečností, s nimiž zákon spojuje vznik občanskoprávních vztahů (např. konstitutivní úřední rozhodnutí). I v těchto případech musí být ovšem naplněn základní zákonný předpoklad vzniku solidární odpovědnosti – tj. závazek musí tvořit společné jmění manželů.⁵⁵

Právní domněnka společného jmění

Pojednání o předmětu společného jmění manželů by nebylo úplné bez upozornění na velmi důležitý § 144 občanského zákoníku. Ten stanoví, že pokud není prokázán opak, má se za to, že majetek nabytý a závazky vzniklé za trvání manželství tvoří společné jmění manželů. Ačkoliv se i za minulé právní úpravy soudní praxe vyslovovala ve sporných případech tak, že věc je součástí bezpodílového

⁵³ Dvořák, J. – Winterová, A.: K právní odpovědnosti za závazky druhého z manželů, Právní praxe, 1999, č. 9, s. 556

⁵⁴ Dvořák, J. Spáčil, J.: Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2., rozšířené vydání, Praha: ASPI, a. s., 2007, s. 94

⁵⁵ Dvořák, J.: Exekuční postih pohledávek, Právní rádce, 2001, č. 6, s. 11

spoluvlastnictví manželů, výslovné zakotvení této právní domněnky přímo v zákoně je třeba hodnotit velmi pozitivně. Právní domněnka byla konstruována jako vyvratitelná – je proti ní tedy přípustný důkaz opaku. Soud k ní tak bude přihlížet pouze tehdy, nedošlo-li k jejímu vyvrácení, což lze učinit např. poukázáním na smlouvy uzavřené mezi manžely (eventuálně snoubenci) podle § 143a OZ, ovšem za předpokladu, že třetí osobě byl obsah těchto smluv znám.

Podstatou je přenesení důkazního břemene na toho z manželů, který tvrdí, že majetek či závazek z určitého důvodu není součástí společného jmění manželů. Bude-li tak například manžel tvrdit, že se určitá věc nachází v jeho výlučném vlastnictví, ovšem nepodaří se mu unést důkazní břemeno, zejména neprokáže právní důvod, pro který by daná věc měla být jeho výlučným majetkem, bude platit zákonná domněnka, že věc je součástí SJM. Skutečnost, že je jako vlastník formálně evidován v katastru nemovitostí či v evidenci motorových vozidel jen jeden z manželů, nebude hrát přitom roli.⁵⁶

Dochází tak na jedné straně k posílení právní jistoty věřitelů, ale na straně druhé i ke zvýšení ochrany toho z manželů, který oprávněně spoléhá na to, že majetek byl za trvání manželství nabyt do SJM. Domněnka se uplatní v případech, kdy společné jmění manželů existuje ve své zákonné podobě, jakož i tehdy, došlo-li k jeho modifikaci.

3.4 Výlučný majetek

Hovoříme-li o výlučném majetku manželů, máme na mysli ten, který má každý z manželů sám, tedy vedle majetku tvořícího předmět SJM, případně též podílového spoluvlastnictví mezi manžely.

Tento majetek (někdy též označovaný jako samostatný či oddělený) pak podléhá zcela odlišnému právnímu režimu než majetek tvořící společné jmění manželů. Zásadní rozdíl spočívá v tom, že do výlučného majetku lze za trvání manželství nabyt pouze tehdy, kdy to zákon výslovně připouští (za předpokladu, že nedošlo k modifikaci SJM).⁵⁷ V ustanovení § 143 občanského zákoníku nalezneme taxativní výčet důvodů, které vylučují možnost nabytí majetku do společného jmění manželů. Jsou to právě tyto

⁵⁶ Kovářová, D.: Riziková místa společného jmění manželů, *Právo a rodina*, 2005, č. 4, s. 2

⁵⁷ Dvořák, J. Spáčil, J.: *Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře*. 2., rozšířené vydání, Praha: ASPI, a. s., 2007, s. 98

zákonné výluky z obecného majetkového režimu SJM, které znamenají, že byli majetek nabyt některým ze způsobů zde stanovených, nerozmnouží manželské majetkové společenství, ale stane se součástí výlučné majetkové masy jednoho z manželů.

Každý manžel tak zůstává vlastníkem svého výlučného majetku. K tomuto majetku nemá druhý manžel žádný právní vztah – bez souhlasu jeho vlastníka (tj. svého manžela) není oprávněn s majetkem jakkoliv disponovat. Jedinou výjimku představuje obstarávání běžných záležitostí podle § 21 ZoR, kdy jsou manželé ex lege zmocněni k vzájemnému zastupování. Rovněž správu výlučného majetku vykonává každý z manželů samostatně. Má-li být i na druhého z manželů přeneseno právo spravovat výlučný majetek, je třeba, aby došlo k jeho zvláštnímu zmocnění, což se nejčastěji děje pomocí uzavření příkazní smlouvy podle § 724 n. OZ. Vzhledem k tomu, že tato smlouva obligatorně nevyžaduje písemnou formu, rozdíl mezi situacemi, kdy manžel jedná na jejím základě a těmi, kdy dochází toliko k realizaci zákonného zástupčího práva mezi manžely, nebude v praxi vždy lehké rozeznat.

Důvody, pro které nebude majetek tvořit součást SJM, jsou několika druhů. Obecně bude platit to, že výlučný majetek je nabytý na základě těch právních titulů, které zdůrazňují nedostatek zásluhovosti druhého manžela na jeho nabytí,⁵⁸ a proto by nebylo spravedlivé žádat, aby tento majetek připadl do SJM. (Tato premisa však neplatí absolutně, neboť výnosy z výlučného majetku již do SJM spadat budou.) Konkrétně se bude jednat o následující případy:

a.) Majetek nabytý před uzavřením manželství

Majetek, který má každý z manželů ve svém vlastnictví (eventuálně podílovém spoluvlastnictví) před uzavřením manželství, zůstává jeho výlučným majetkem i po sňatku. Rozhodující pro vyloučení majetku z předmětu SJM je v tomto případě doba, nikoliv právní titul jeho nabytí. Co se týče přesného okamžiku nabytí ve vztahu k trvání manželství, byla tato problematika osvětlena jak pro věci movité, tak i nemovité v části pojednávající o aktivech SJM.

Zajímavá situace nastane tehdy, když dojde k uzavření nového manželství ještě v době, kdy dosud nebylo vypořádáno SJM dřívější. Soudní praxe dospěla

⁵⁸ Švestka, J., Jehlička, O., Škárková, M., Spáčil, J. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006, s. 587

k závěru, že při takovémto vypořádání předchozího zaniklého majetkového společenství se vlastnictví nemění, pouze se určuje, které věci zůstanou tomu kterému manželu, popřípadě přijdou do dědictví. („Případnou-li některému z bývalých manželů při vypořádání jejich bezpodílového spoluvlastnictví nemovité nebo movité věci do individuálního osobního vlastnictví, a to již v době, kdy uzavřel další manželství, nešlo tu o nabytí těchto věcí za trvání manželství do bezpodílového spoluvlastnictví manželů, a to i když úhrada vzájemných nároků z vypořádání dřívějšího BSM byla zcela nebo zčásti zaplacená ze společných peněz v bezpodílovém spoluvlastnictví nově vzniklém uzavřením dalšího manželství.“)⁵⁹ Účinky vypořádání SJM totiž nastávají ex tunc – věci ponechané ve výlučném vlastnictví jednoho z bývalých manželů se tak v jeho vlastnictví nacházejí už od okamžiku zániku SJM, nikoli až od jeho vypořádání.⁶⁰

Judikatura také řešila otázku pohledávek vzniklých sice před uzavřením manželství, ovšem k jejichž splnění došlo až za trvání manželství. Jako rozhodující okamžik nabytí je zde chápán právě okamžik jejich splnění – tak například byla-li mzda vyplacena za trvání manželství, bude tvořit součást SJM, když i k vykonání práce došlo již v době před jeho uzavřením.

b.) Majetek nabytý dědictvím

Vlastníkem zděděného majetku se stává výlučně ten manžel, který je sám dědicem po zůstaviteli. To platí jak pro případy, kdy byl právním titulem dědění zákon, tak i pro ty, kdy jde o dědění ze závěti, eventuelně z obou těchto titulů. Právě tato výjimka z obecného režimu SJM je vedena záměrem zákonodárce upřednostnit majetkové vazby v rámci biologické rodiny oproti ekonomické solidaritě manželů s cílem zabránit druhému manželovi v neopodstatněné participaci na majetku dědice.

Dokonce i v případě, kdy dědici budou oba manželé společně, není podle současné právní úpravy možné, aby se majetek stal součástí jejich SJM, ale stanou se toliko podílovými spoluvlastníky zděděného majetku.

⁵⁹ Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 21. 3. 1977, sp. zn. 11 Co 89/77

⁶⁰ Holub, M. – Pokorný, M. – Bičovský, J.: Občan a vlastnictví v českém právním řádu, 1. vydání, Praha, Linde a.s., 2002, s. 250

c.) Majetek nabytý darem

Při nabytí majetku z titulu darovací smlouvy platí obdobně to, co již bylo řečeno v souvislosti s děděním. Došlo-li tedy za trvání manželství k obdarování jednoho či obou manželů, nemůže se tento dar stát součástí SJM, ale bude se nacházet pouze ve výlučném vlastnictví jednoho manžela, popřípadě bude v jejich podílovém spoluvlastnictví. Pro řešení v praxi nikoliv vzácných situací, kdy je sporné, který z manželů je ve skutečnosti obdarovaný, poskytl Nejvyšší soud ve svém stanovisku důležité vodítko, když uvádí: „Při daru jiných osob manželům je pro posouzení, kdo je obdarovaný, rozhodující úmysl dárce, a to v tom smyslu, zda chtěl darovat věc jen jednomu z manželů nebo oběma. Na tento úmysl bude možno ve většině případů usuzovat z okolností, za nichž k darování došlo. Nevystačí se přitom pouze s posuzováním povahy předmětu, zda slouží potřebám celé rodiny či jen jednoho z manželů, ale je nutno vždy vycházet z úmyslu dárce.“⁶¹

De lege ferenda se jeví jako rozumné doporučit zákonodárci, aby v situacích, kdy vůle dárce (zůstavitele) jednoznačně směřuje k zařazení majetku do společného jmění manželů, nadále neomezoval tyto v dispozici s jejich majetkem a do budoucna takovou možnost do právního řádu zahrnul.

d.) Majetek nabytý jedním z manželů za majetek náležející do výlučného vlastnictví tohoto manžela

Tato zákonná výjimka je založena na tzv. transformačním principu. Nabývaný majetek ve skutečnosti nemá povahu nového majetku a nejde ani o rozmnožení majetku dosavadního, ve skutečnosti pouze dochází ke změně (transformaci) majetku stávajícího, která nemá vliv na povahu těchto věcí jako předmětu výlučného vlastnictví jednoho z manželů. K nabytí tak může dojít prodejem majetku původního, jeho směnou, ale i všemi dalšími způsoby nabytí vlastnického práva, které zákon připouští. Hodnota takto získaného majetku přitom není relevantní a manžel tak zůstává jeho výlučným vlastníkem jak v případě, kdy neobdrží rovnocennou

⁶¹ R 42/1972

náhradu za svou původní věc, tak i v případě opačném, kdy obdrží věc, jejíž hodnota výrazně převyšuje hodnotu majetku původního.⁶²

V této souvislosti je třeba upozornit na judikaturu vztahující se ke vzájemnému vztahu výlučného majetku jednoho z manželů a majetku tvořícího SJM. K potvrzení transformačního principu dochází následujícím rozhodnutím Nejvyššího soudu: „Jestliže cena pořizované věci byla zcela zaplacená z výlučných prostředků jednoho z manželů a jen tento manžel byl účastníkem kupní smlouvy, pak tato věc nepatří do bezpodílového spoluvlastnictví manželů (dnes SJM), nýbrž je jeho osobním vlastnictvím.“⁶³

Právě zmíněný transformační princip se však uplatní pouze tehdy, kdy manžel nabývá ze svých výlučných zdrojů, svým jménem a sám pro sebe. Judikatura dovodila, že i v situaci kdy je nabývaná věc zaplacená čistě z výlučných zdrojů jen jednoho z manželů (v konkrétním případě šlo o finanční prostředky darované rodiči jednoho z manželů), může se za určitých okolností stát součástí SJM. „V případě, kdy kupní cena nemovitostí byla zaplacená z výlučných prostředků jednoho z manželů, ale kupujícími byli oba manželé, kteří oba jasně projevíli vůli nabýt tyto nemovitosti do SJM (podpisy obou manželů jakožto účastníků na registrované kupní smlouvě), je právě tato vůle rozhodující z hlediska určení, zda nemovitosti patří, či nepatří do jejich společného jmění.“⁶⁴ Ve svém dalším rozhodnutí potom Nejvyšší soud tuto úvahu rozšířil v tom smyslu, že: “Stala-li se věc součástí SJM na základě smlouvy uzavřené oběma manžely, nemůže později změnit právní režim a přejít do výlučného majetku jednoho z manželů jen proto, že dodatečně byly na její pořízení použity jen prostředky z výlučného majetku jednoho z manželů.“⁶⁵

V praxi se setkáváme také s případy, kdy věc je nabyta z prostředků částečně pocházejících z výlučného majetku jednoho manžela a částečně pocházejících ze SJM. Judikatura zastává názor, že toto „spojení dvou zdrojů“ bude mít za následek, že nabytá věc se stane součástí SJM, a to bez ohledu na rozsah použitých prostředků ze

⁶² Dvořák, J. Spáčil, J.: Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2., rozšířené vydání, Praha: ASPI, a. s., 2007, s. 104

⁶³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 2. 12. 2003, sp. zn. 22 Cdo 980/2003

⁶⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. 4. 2000, sp. zn. 22 Cdo 1658/1998, Právní rozhledy, č. 8, 2000, s. 357; rovněž Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 17. 10. 2001, sp. zn. 22 Cdo 1659/2000

⁶⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 7. 1. 2008, sp. zn. 22 Cdo 3596/2006, Soudní judikatura, č. 6, 2008, s. 409

společného jmění manželů.⁶⁶ Tak dojde-li například k zakoupení věci částečně i za úroky z vkladu náležejícího jen jednomu z manželů (které tvoří součástí SJM), byť na její pořízení byly použity převážnou mírou i výlučné prostředky jen jednoho z manželů, bude také tato věc v SJM.⁶⁷ Vidíme tedy, že zvolené řešení jednoznačně preferuje režim manželského majetkového společenství a je otázkou, zdali odpovídá současným společenským poměrům. Některým právním teoretikům se proto jako přílehavější jeví odlišný výklad, který by právní režim věci nabyté ze „spojených zdrojů“ - podobně jako v případě zpracování cizí věci podle § 135b OZ - vázal na výši prostředků vynaložených ze společných či výlučných zdrojů.⁶⁸ Dosahovaly-li by tak prostředky ze SJM pouze malé výše, věc by zůstala ve výlučném vlastnictví. Navrhované řešení by de lege ferenda rozhodně mohlo být inspirací pro českého zákonodárce a podstatně by přispělo k spravedlivějšímu uspořádání majetkoprávních vztahů mezi manžely.

e.) Věci, které podle své povahy slouží osobní potřebě jen jednoho z manželů

U této výjimky je akcentována především osobní povaha věci, zvláštní osobní vztah, který k nim jeden z manželů má, a který je také důvodem, proč budou tyto věci vyloučeny z předmětu SJM, ačkoliv byly pořízeny za trvání manželství. Pro to, aby konkrétní věc byla skutečně ze SJM vyloučena, je podle soudní praxe dále zapotřebí, aby nejen podle své povahy byla schopna sloužit osobní potřebě jednoho z manželů, ale aby mu také k tomuto účelu fakticky sloužila. Okruh věcí spadajících do této kategorie je tak poměrně úzký - typicky půjde o oblečení, boty, hygienické pomůcky, knihy, ale i šperky a podobně.

Je dále důležité si uvědomit, že tato výjimka má dopadat na věci osobní potřeby pořízené (byť jen zčásti) z prostředků SJM. Opatřil-li by si totiž manžel věc osobní potřeby ze svých výlučných zdrojů, při uplatnění principu transformace by pouze došlo ke změně jedné věci v jeho výlučném vlastnictví za druhou. Naopak případy, kdy je věc osobní potřeby koupena z výlučných zdrojů jednoho manžela pro manžela druhého, považuje odborná literatura za obdobu darování. Právě z toho se pak

⁶⁶ R 42/1972

⁶⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 7. 3. 2005, sp. zn. 22 Cdo 798/2004, Soudní rozhledy, 2005, č. 8, s. 290

⁶⁸ Švestka, J., Jehlička, O., Škárková, M., Spáčil, J. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006, s. 586

dovozuje, že úprava v § 143 OZ se vztahuje jen na věci osobní potřeby nabyté ze společných prostředků.⁶⁹

Věc je o to složitější, že platná právní úprava nepřipouští darování mezi manžely, je-li předmět daru součástí SJM. Majetek nacházející se v SJM totiž patří oběma manželům společně, a proto nelze připustit, aby jeden manžel daroval druhému věc, která mu ve skutečnosti již náleží.⁷⁰ Jinými slovy, i když se v reálném životě často setkáváme s případy, kdy si manželé mezi sebou dávají různé „dary“ (k narozeninám, Vánocům apod.), ve skutečnosti je takovýto „dar“, jehož předmětem je věc, která podle své povahy tvoří předmět SJM, již od svého zakoupení součástí SJM a ani „darováním“ se na jeho právním režimu nic nezmění. U obdobného nabytí věci, která podle své povahy slouží osobní potřebě jen jednoho z manželů, je však situace odlišná. Jelikož se jedná o zákonnou výjimku z režimu SJM, již v okamžiku nabytí (např. koupě) se tato věc stává vlastnictvím toho z manželů, jehož osobní potřebě má sloužit.⁷¹ V rámci hospodaření se společným majetkem tak může jeden manžel z těchto zdrojů opatřit věc osobní potřeby pro manžela druhého a následně mu ji „darovat“. Je ale také možné, že si takovou věc pořídí i sám manžel, jemuž má sloužit, a to samostatně, půjde-li o věc obvyklou, či se souhlasem druhého manžela v souladu s § 145 odst. 2 OZ, půjde-li o věc jinou. V případě, že by nedošlo k udělení souhlasu, je opominutý manžel chráněn tím, že se může dovolat relativní neplatnosti právního úkonu podle § 40a OZ

Právě hodnota věcí sloužících osobní potřebě jednoho z manželů, které byly pořízeny ze společných prostředků, může být pak při vypořádání SJM kompenzována ve prospěch majetkového společenství, na jehož úkor byly získány. Jde-li tedy o věc nikoliv obvyklé osobní potřeby, měl by manžel, který tyto hodnoty za trvání manželství získal, nahradit to, co ze společného majetku bylo na tento majetek vynaloženo.⁷²

Pro úplnost je ještě třeba doplnit, že dřívější právní úprava do zákonných výluk z majetkového společenství zahrnovala také věci, které podle své povahy sloužily k výkonu povolání jen jednoho z manželů. Mohlo se jednat jak o věci movité, tak i nemovité, přičemž obdobně jako u věcí osobní potřeby byl důraz kladen jak na užitnou

⁶⁹ Pokorný, M. – Holub, M. – Bičovský, J.: Společné jmění manželů, 1. vydání, Praha, Linde, 2000. s. 81

⁷⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 27. 4. 1977, sp. zn. 1 Cz 42/77

⁷¹ Dvořák, J. Spáčil, J.: Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2., rozšířené vydání, Praha: ASPI, a. s., 2007, s. 81

⁷² R 42/1972

povahu takové věci, tak i na její skutečný účel. Důsledkem pak bylo to, že pokud byl např. podnikatelem jen jeden z manželů a šlo-li o věc sloužící k výkonu jen jeho povolání, nemohl být podnik - jakožto věc hromadná - součástí tehdejšího bezpodílového spoluvlastnictví, ale náležel jen tomuto manželovi. (Podrobněji bude o problematice podniku pojednáno dále.)

Zákonnou novelou č. 91/1998 Sb. však byla tato výjimka z právního řádu ČR vypuštěna, a tak s účinností od 1. 8. 1998 dochází ke zvětšení rozsahu masy manželského majetkového společenství. Co se týče právního režimu věcí, které sloužily k výkonu povolání jen jednoho z manželů do 31. 7. 1998, vztahuje se na ně článek VIII, bod 5 přechodných ustanovení této novely, který stanoví, že vznik výhradního vlastnického práva k těmto věcem se posuzuje podle dosavadní zákonné úpravy BSM a výjimek z něho. Tyto věci se tak součástí společného jmění manželů nestaly.⁷³

f.) Věci vydané v rámci předpisů o restituci majetku jednoho z manželů, který měl vydanou věc ve vlastnictví před uzavřením manželství a nebo jemuž byla věc vydána jako právnímu nástupci původního vlastníka

Samostatnou kategorií, kterou zavedl již zákon č. 509/1991 Sb., tvoří věci vydané na základě tzv. restitučních zákonů (např. zákon č. 403/1990 Sb., o zmírnění následků některých majetkových křivd; zákon č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích; zákon č. 229/1991 Sb. o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku). K jejich přijetí došlo po pádu komunistického režimu s cílem alespoň částečně napravit křivdy, ke kterým v minulých letech na majetku v soukromém vlastnictví docházelo. Jedná se o normy občanskoprávního charakteru, na jejichž základě mohlo dojít k navrácení majetku jeho původním vlastníkům, eventuálně jejich právním nástupcům. Tyto právní předpisy, které umožňují zpětné nabytí vlastnického práva, představují lex specialis vůči občanskému zákoníku a obsahují tak některá zvláštní ustanovení o přechodu práv na právní nástupce.

Musíme ovšem upozornit na to, že příjmy plynoucí z těchto věcí již do předmětu SJM zahrnuty budou. To potvrzuje i judikatura, když uvádí: „Nájemné z bytů a nebytových prostor v domě, který získal jeden z manželů v restituci, a který je proto pouze jeho vlastnictvím, je předmětem bezpodílového spoluvlastnictví (dnes SJM),

⁷³ *Telec, I.:* Společné jmění manželů a věci k výkonu povolání, *Právní rozhledy*, 1998, č. 11, s. 567

pokud bylo vyplaceno za trvání manželství. Z ustanovení § 143 OZ nelze totiž dovodit, že by ze SJM byly vyloučeny vedle majetku, který je tam výslovně uveden, také výnosy z tohoto majetku.⁷⁴

Podaný výklad o výjimkách z obecného režimu SJM dosud není úplný. Detailně jsme sice popsali všechny zákonné výluky, na něž pamatuje § 143 OZ, právní řád ČR však obsahuje též další právní předpisy (typicky z oblasti tzv. duševního vlastnictví), které představují zvláštní úpravu ve vztahu k občanskému zákoníku.

Pozornost musí být věnována zejména autorskému zákonu (zákon č. 121/2000 Sb.). Ten je založen na dualistickém chápání autorského práva, a rozlišuje tak ve svém § 10 výlučná práva osobnostní (např. právo rozhodnout o zveřejnění díla, právo osobovat si autorství) a výlučná práva majetková (právo dílo užit a nechat užit). Zaměříme-li se na předmět SJM, je zřejmé, že výlučná práva osobnostní jeho součástí pro svou povahu být nemohou. Do manželského majetkového společenství však nebudou spadat ani výlučná práva majetková, patří sem pouze výnosy z nich. Těch je dosahováno na základě uzavřené licenční smlouvy, přičemž soudní praxe řadí do předmětu společného jmění autorské odměny pouze tehdy, byly-li za trvání manželství autorovi vyplaceny, nebo byly pro autora ochrannou organizací autorskou v rámci její působnosti přijaty, i když autorovi za jeho života vyplaceny nebyly.⁷⁵ Někteří právní teoretici přesto zastávají názor opačný a zařazují do předmětu SJM i pohledávky ke dni zániku manželství nesplněné a dokonce i ty, které k tomuto dni ještě nejsou ani splatné.⁷⁶ Vzhledem k silně osobní povaze těchto nároků je nejspíš třeba přisvědčit závěrům, ke kterým dospěla judikatura.

Na otázku, zda hmotný substrát, na němž je autorské dílo zachyceno, může být součástí SJM, neexistuje jednoznačná odpověď. Také tento problém byl již v minulosti soudní praxí řešen, přičemž v konkrétním případě bylo rozhodnuto, že originály obrazů, které jejich tvůrce ještě nepřevedl na někoho jiného, jsou v jeho výlučném vlastnictví a netvoří součást společného jmění manželů.⁷⁷ Citovaný judikát však pochází z doby platnosti starého autorského zákona. Současná právní úprava je postavena na koncepci

⁷⁴ Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 31. 1. 1997, sp. zn. 24 Co 15/97, Ad Notam, 1997, č. 4, s. 93

⁷⁵ Dvořák, J. Spáčil, J.: Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2., rozšířené vydání, Praha: ASPI, a. s., 2007, s. 107

⁷⁶ Telec, I., Tůma, P.: Autorský zákon. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 313

⁷⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 25. 2. 1982, sp. zn. 1 Cz 207/81

právní dichotomie autorského práva k dílu jako nehmotnému statku a vlastnického práva k hmotnému substrátu (věci), prostřednictvím kterého je dílo vyjádřeno. Právní teorie z toho dovozuje, že hmotný substrát (věc), jakožto předmět práva vlastnického, může být součástí společného jmění manželů stejně jako ostatní věci. Na této věci však i nadále váznou autorská práva, a tak je manžel, který není autorem, omezen v nakládání s touto věcí výkonem autorského práva druhého manžela.⁷⁸

Zvláštní právní úpravu nalezneme také v zákoně č. 527/1990 Sb., o vynálezech, průmyslových vzorech a zlepšovacích návrzích. V jeho § 8 odst. 3 je stanoveno, že spolupůvodci mají právo na patent v rozsahu, v jakém se podíleli na vytvoření vynálezu. Vztahy mezi manžely - spolupůvodci - by se potom řídily obecnými předpisy o podílovém spoluvlastnictví (tedy §§ 137 – 142 OZ) a nikoliv právním režimem SJM.

O dalších právech, která pro svou povahu nemohou být součástí SJM (osobnostní práva, právo na bolestné a ztížení společenského uplatnění) bylo již pojednáno výše v souvislosti s aktivy společného jmění.

I přesto, že se tato práce snaží o poskytnutí komplexního přehledu případů, kdy nabývaný majetek zůstane výlučným, a kdy naopak rozmnoží manželské majetkové společenství, v praxi se i nadále můžeme setkat se situacemi, kdy odpověď na tuto otázku nemusí být zcela zřejmá. Bude tedy úkolem judikatury, aby tyto případy náležitě vyjasnila – tak jako to již v minulosti úspěšně činila, např. když dovodila, že akcie nabyté v kuponové privatizaci jsou výlučným majetkem manžela.⁷⁹

3.5 Správa SJM

Správa majetku je obecný právní pojem, kterým v jeho obvyklém významu rozumíme hospodaření a disponování majetkem. Jedná se o přirozenou součást obsahu vlastnického práva, které mimo jiné umožňuje věc držet, užívat, požívat její plody a užitky a jakýmkoliv jiným právem dovoleným způsobem s ní disponovat (§ 123 OZ).

⁷⁸ *Telec, I., Tůma, P.*: Autorský zákon. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 313

⁷⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 5. 2005, sp. zn. 22 Cdo 1638/2004

Specifika správy společného jmění manželů, která ji odlišují od běžné správy majetku ve výlučném vlastnictví nebo podílovém spoluvlastnictví, se odvíjí od účelu tohoto institutu samotného – tj. od jeho zaměření na uspokojování potřeb rodiny a na upevnění majetkových vazeb v jejím rámci. Do popředí tak vstupuje základní koncepce společného jmění manželů, kdy míra účasti každého z manželů na majetku není vyjádřena žádným podílem, ale každý z nich má vlastnické právo k celé věci, zůstává však omezen stejným právem manžela druhého. Jde o úplné vlastnické právo dvou osob k jedné a téže věci, přičemž oba manželé k ní zcela v duchu rovnoprávnosti muže a ženy mají stejná práva a povinnosti.

Právní úprava správy společného majetku manželů musí umožnit, aby každý manžel měl oprávnění podílet se na správě společného majetku, a současně musí stanovit určité meze, aby jeden manžel bez vědomí druhého majetek ze SJM nevyvedl a nepoužil ho k vlastním zájmům.⁸⁰ Specifika těchto požadavků se projeví jak ve vzájemných vztazích mezi manžely samotnými, tak i ve vztazích k osobám třetím.

Základní pravidlo pro správu SJM nalezneme v § 145 odst. 1 občanského zákoníku, kde je stanoveno, že majetek, který tvoří společné jmění manželů, užívají a udržují oba manželé společně. Zákon tím vyjadřuje právo, nikoliv povinnost manželů majetek společně užívat, proto se nejedná o stanovení jakési nutnosti užívání majetku podle přesné poloviny či snad užívání oběma manžely současně. To, jak bude majetek tvořící SJM skutečně užíván, tak primárně závisí na dohodě mezi manžely a je tedy možné, že se domluví i tak, že určitá věc bude užívána pouze jedním manželem. Tyto dohody mívají v praxi často neformální podobu, vyplývají z konkludentního jednání manželů a vycházejí z každodenního hospodaření se společným majetkem. Platí tedy, že panuje-li na určitém užívání majetku mezi manžely shoda, požadavku na společné užívání je učiněno zadost. Oproti tomu nelze připustit, aby jeden z manželů užíval majetek v SJM takovým způsobem, že by byl druhý manžel bez svého souhlasu z tohoto užívání vyloučen.

Právní úprava účinná do 31. 7. 1998 výslovně stanovila, že manželé společně hradí náklady vynaložené nebo spojené s užíváním a udržováním věcí nacházejících se v majetkovém společenství. Ačkoliv v aktuálním znění občanského zákoníku tuto pasáž již nenalezneme, lze mít za to, že zákonodárce jejím vypuštěním neměl v úmyslu změnit

⁸⁰ Dvořák, J. Spáčil, J.: Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2., rozšířené vydání, Praha: ASPI, a. s., 2007, s. 115

právní stav, kterýžto závěr se dovozuje i pomocí gramatického výkladu § 145 odst. 1 OZ. Je třeba upozornit, že povinnost hradit náklady na tyto věci vynaložené nebo spojené s jejich užíváním a udržováním bude vždy zatěžovat oba manžele, a nikoliv jen toho, kdo tu kterou věc převážně užívá.⁸¹

Jako jistý deficit stávající právní úpravy můžeme považovat to, že v ní není výslovně řešena situace, kdy se manželé nedokážou dohodnout na rozsahu užívání společné věci a na vynakládání nákladů na její udržování. Za použití čl. 36 Listiny základních práv a svobod spolu s ustanovením § 4 občanského zákoníku, kterými je obecně garantováno právo na soudní ochranu, však musíme dovodit, že i v těchto případech má bezpochyby každý z manželů právo obrátit se na soud, aby vzniklý spor vyřešil. Tento závěr ostatně potvrzuje i soudní praxe, kde běžně dochází k řešení majtkových sporů mezi manžely, zejména tehdy, je-li jednomu z manželů upíráno právo na užívání společné věci. K vyloučení jednoho manželů z užívání společné věci totiž může podle konstantní judikatury Nejvyššího soudu dojít pouze tehdy, kdy by manželé měli ve svém společném jmění anebo ve vlastnictví dvě věci sloužící stejnému účelu.⁸² Není bez zajímavosti, že s podobnými spory se přitom častěji než v manželství setkáváme až v době po zániku společného jmění, před tím, než dojde k jeho vypořádání.

Pro právní vztahy mezi manžely a třetími osobami má zásadní význam ustanovení § 145 odst. 2 OZ, v němž je stanoveno, že obvyklou správu majetku náležející do společného jmění manželů může vykonávat každý z manželů. V ostatních záležitostech je třeba souhlasu obou manželů; jinak je právní úkon neplatný. Rozpoznat rozdíl mezi situacemi, kdy jde o obvyklou správu společného majetku a těmi, kdy je již její rozsah překročen (tzv. ostatní záležitosti), nemusí být vždy jednoduché, přičemž správné vyřešení této otázky je pro další právní osud takto vzniklých závazků klíčový. Zatímco v prvním případě může každý z manželů činit právní úkony ohledně majetku v SJM samostatně, ve druhém bude neudělení souhlasu druhým manželem sankcionováno relativní neplatností takového právního úkonu.

⁸¹ Švestka, J., Jehlička, O., Škárová, M., Spáčil, J. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. 10 vydání. Praha: C. H. Beck, 2006, s. 595

⁸² Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 8. 2006, sp. zn. 22 Cdo 1374/2005, Soudní rozhledy, 2007, č. 2, s. 62; rovněž Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 7. 2005, sp. zn. 22 Cdo 2263/2004

Těžkosti spojené s tím, že pojem „obvyklá správa“ není nikde v zákoně blíže definován, však pro český právní řád nejsou ničím novým. Již minulá právní úprava totiž používala poněkud neostrý termín „vyřizování běžných záležitostí,“ o kterém snad můžeme i přes jeho jistou sémantickou odlišnost prohlásit, že má v zásadě shodný obsah. Z tohoto důvodu máme dnešní situaci ulehčenu tím, že již existuje poměrně bohatá judikatura věnující se popsané problematice. Vždy však bude nezbytné tento pojem vykládat vzhledem k okolnostem konkrétního posuzovaného případu.

Za obvyklou správu majetku v SJM je namístě považovat především obstarávání běžného chodu domácnosti (nákupy spotřebních předmětů, pokud mají přiměřený rozsah a hodnotu), obstarávání běžných oprav v domácnosti (vymalování domu, zasklení okna), plnění pravidelných platebních povinností (placení záloh za služby spojené s užíváním bytu, poplatků pro školní jídelnu dětí manželů nebo obstarávání jiných osobních potřeb dětí manželů).⁸³ Obecně tedy půjde o taková jednání, ke kterým v praktickém životě dochází relativně často, a která nepředstavují závažnější ohrožení práv druhého manžela.

Jak již bylo řečeno, obvyklá správa může být vykonávána každým z manželů samostatně a to s právními důsledky i pro manžela druhého. Platí tedy, že manžel svým právním úkonem učiněným v rámci běžné správy společného majetku zavazuje automaticky i manžela druhého, a to dokonce i proti jeho vůli.

Ve všech dalších záležitostech, které svým rozsahem přesahují obvyklou správu společného majetku (tzv. ostatní záležitosti) je třeba k platnosti právního úkonu souhlasu obou manželů. Až do přijetí zákona č. 131/1982 Sb. byla tato potencionální neplatnost konstruována jako absolutní, od 1. 4. 1983 však začleněním předmětného ustanovení do §40a občanského zákoníku získala charakter neplatnosti relativní, což odstranilo mnohé problémy, které praxe přinášela.

Pokud jde o to, co konkrétně je možné zahrnout pod pojem „ostatní záležitosti,“ patří sem zejména dispozice s nemovitostmi v SJM včetně zřizování věcných břemen, poskytnutí daru vyšší hodnoty, koupě hodnotných věcí, nákladné opravy společného majetku apod. Půjde tedy o takové právní úkony, jimiž se v rámci správy již podstatně

⁸³ Švestka, J., Jehlička, O., Škárková, M., Spáčil, J. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006, s. 596

zasahuje do majetku v SJM, a je proto nezbytné poskytnout druhému manželovi možnost projevit s nimi svůj případný nesouhlas.

Jelikož zákon nevyžaduje žádnou zvláštní formu pro udělení souhlasu druhým manželem, je nutné dovodit, že je možné jej udělit jak výslovně, tak i konkludentně. Vzhledem k tomu, že zákon nestanoví ani žádný zvláštní požadavek na dobu udělení souhlasu, je možné, aby se tak stalo i dodatečně. Právní úkon učiněný v rámci správy tzv. ostatních záležitostí pouze jedním manželem bez souhlasu manžela druhého je dále třeba považovat za platný také tehdy, pokud se opominutý manžel neplatnosti tohoto právního úkonu sám nedovolá, a to v obecné promlčecí lhůtě tří let. Marným uplynutím této doby totiž došlo ke zhojení vady, jíž právní úkon trpěl.⁸⁴

V této souvislosti je třeba upozornit na zajímavý a dosud zastávaný právní názor Nejvyššího soudu, že: „Kupní smlouva, kterou má být věc (předmět koupě) teprve získána do společného jmění, není ve smyslu § 145 OZ právním úkonem týkajícím se společné věci manželů. Uzavřel-li takovou smlouvu jako kupující jen jeden z manželů, je ve vztahu k prodávajícímu oprávněn a zavázán jen on sám.“⁸⁵ Obdobně se Nejvyšší soud později postavil i k situaci, kdy došlo k uzavření smlouvy o smlouvě budoucí, kde je na straně kupujících podepsán jen jeden z manželů.⁸⁶ Zobecníme-li závěry judikatury, pak platí, že souhlas druhého manžela při správě „ostatních záležitostí“ je vyžadován pouze tehdy, kdy se již majetek v SJM nachází, nikoliv už tehdy, má-li být do SJM teprve nabýván.

To zajisté uvítají třetí osoby, které ve vztahu k jednomu z manželů budou vystupovat jako prodávající, neboť jim tak odpadne starost se zjišťováním, zda byl v konkrétním případě souhlas druhého manžela udělen. Toto řešení na straně jedné odpovídá praktickým potřebám a požadavkům na jistotu a bezpečnost právního obchodu, na straně druhé však znamená oslabení pozice „opomenutého manžela“, neboť s peněžními prostředky v SJM je tak možné částečně nakládat i bez jeho kontroly.⁸⁷ Zatímco takto nabytá věc se jednoznačně stane součástí SJM, závazek uzavřený bez souhlasu druhého manžela je možno vzhledem k ustanovení § 143 odst. 1 písm. b) zahrnout do SJM pouze tehdy, nepřesahuje-li jeho rozsah míru přiměřenou majetkovým

⁸⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. 6. 2001, sp. zn. 22 Cdo 1509/99

⁸⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 4. 1997, sp. zn. 2 Cdo 177/97, Soudní judikatura, 1998, č. 3

⁸⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 3. 2001, sp. zn. 33 Cdo 1079/99

⁸⁷ Švestka, J., Jehlička, O., Škárková, M., Spáčil, J. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. 10 vydání. Praha: C. H. Beck, 2006, s. 596

poměrům manželů. Dochází tak k poněkud zvláštní situaci, kdy jsou v zájmu ochrany třetích osob peněžní prostředky ve společném jmění manželů účelově vyňaty z obecného režimu jeho správy, a to aniž by platná právní úprava tento odchylný přístup k jedné, byť specifické kategorii společných věcí manželů, umožňovala. Do budoucna by bylo zajisté žádoucí, aby zákonodárce věnoval tomuto problému pozornost a pokud by chtěl snad stávající přístup zachovat, aby pro odlišný režim dispozice s peněžními prostředky v SJM alespoň vytvořil zákonný podklad.

Specifické požadavky pro nakládání s majetkem v SJM pro účely podnikání nalezneme v § 146 OZ a pozornost jim bude věnována v samostatné kapitole. Z hlediska správy společného majetku manželů je však na tomto místě vhodné zdůraznit to, že podnikání s majetkem v SJM či s jeho částí je vždy chápáno jako dispozice, která překračuje rámec obvyklé správy, a je k ní tedy zapotřebí souhlasu druhého manžela.⁸⁸

Pro závazky, které tvoří společné jmění manželů, platí, že je plní oba manželé společně a nerozdílně (§ 145 odst. 3 OZ). Důsledkem této pasivní solidarity je, že za splnění závazků spadající do SJM, manželé odpovídají jak veškerým majetkem tvořícím předmět SJM, tak i každý z nich svým majetkem výlučným. Jde-li o právní úkony týkající se SJM, i na ně se vztahuje princip solidarity, neboť podle § 145 odst. 4 OZ platí, že i z nich jsou oba manželé oprávněni a povinni společně a nerozdílně.

Právě tato aktivní solidarita je důležitá i z procesního hlediska, když musíme zdůraznit zejména oprávnění každého z manželů obrátit se na soud, aby zajistil ochranu vlastnického práva ke společné věci. Takovou žalobu je možno podat zcela samostatně, tedy bez souhlasu druhého manžela a dané právo zůstává zachováno oběma manželům i v době, kdy sice již došlo k zániku SJM, ale dosud nebylo provedeno jeho vypořádání.⁸⁹ („Právo domáhat se ochrany věci v SJM vůči neoprávněným zásahům ze strany třetích osob náleží manželům společně, ale zároveň i každému z nich samostatně, aniž by k tomu bylo souhlasu druhého manžela zapotřebí. Protože každý z manželů musí mít možnost dovolat se ochrany, je proto i rovněž legitimován k podání žaloby na vydání věci či vyklizení nemovitosti. Jestliže se jeden manžel domáhá ochrany vlastnického

⁸⁸ Dvořák, J. Spáčil, J.: Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2., rozšířené vydání, Praha: ASPI, a. s., 2007, s. 123

⁸⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 17. 4. 2001, sp. zn. 22 Cdo 366/99

práva k věci v SJM, nijak tím neomezuje manžela druhého, naopak brání společný majetek proti zásahům třetích osob.“)⁹⁰

Závěrem je třeba podotknout, že veškerý dosavadní výklad byl zaměřen na popis toliko zákonného režimu spravování společného jmění manželů. Občanský zákoník však ve svém § 147 poskytuje manželům (a také snoubencům) možnost upravit si smlouvou uzavřenou ve formě notářského zápisu správu jejich společného jmění odchylně. Rovněž tato problematika bude podrobněji rozebrána v samostatné kapitole, a to v souvislosti s dalšími možnostmi modifikace SJM.

3.6 Zánik SJM

Jedním z charakteristických rysů institutu SJM je jeho dočasnost. Existence manželského majetkového společenství je těsně spjata s existencí manželství samého, z čehož je patrné, že nejpozději se zánikem manželství nutně musí dojít i k zániku SJM, což zákon i výslovně stanoví v § 149 odst. 1 OZ. V určitých výjimečných případech však může SJM zaniknout i dříve – tj. za trvání manželství, a to na základě zákona.

3.6.1 Zánik SJM v důsledku zániku manželství

K zániku manželství dochází podle ustanovení zákona o rodině smrtí jednoho manžela (popřípadě obou), resp. jeho prohlášením za mrtvého (§ 22 ZoR), anebo rozvodem (§§ 24 n. ZoR).

Jde-li o první případ, představuje smrt jednoho z manželů právní událost, s níž dochází i k zániku společného jmění manželů a den smrti je tak i dnem zániku SJM. K jeho vypořádání by poté bylo přikročeno v rámci dědického řízení. Situace je o poznání komplikovanější, dojde-li ke společné smrti obou manželů, jakož i tehdy, kdy manželé zemřou krátce po sobě, přičemž smrt byla způsobena stejnou okolností. SJM by tak zaniklo již při smrti prvního z manželů, takže by napřed muselo dojít k

⁹⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 4. 2002, sp. zn. 28 Cdo 555/2002

vypořádání majetkového společenství v řízení o dědictví po tomto manželovi, a teprve po takto provedeném vypořádání SJM by následně mohlo být přistoupeno k projednání dědictví po druhém zemřelém manželu.⁹¹

Stejně důsledky pro SJM nastanou i tehdy, prohlásí-li soud jednoho z manželů za mrtvého, a to bez ohledu na to, zdali jde o tzv. důkaz smrti, nebo o osobu nezvěstnou, o níž lze se zřetelem ke všem okolnostem usoudit, že již nežije (§ 7 odst. 2 OZ). Podle výslovného znění § 22 odst. 1 ZoR však v takovém případě nezaniká manželství (a spolu s ním též SJM) dnem, který byl soudem určen jako den smrti, ale až dnem, kdy toto rozhodnutí nabude právní moci. Ukázalo-li se by snad později, že daná osoba ve skutečnosti žije, dojde ke zrušení tohoto rozhodnutí, což bude mít za následek automatické obnovení manželství, a tím i společného jmění manželů s účinky ex tunc (tedy ke dni jeho dřívějšího zániku) - srov. § 22 odst. 2 ZoR a contrario. K obnovení manželství a s ním spojeného společného jmění však nemůže dojít, jestliže druhý z manželů v mezidobí uzavřel manželství nové, a to bez ohledu na to, zda toto manželství dosud trvá, anebo třeba již zase zaniklo.⁹²

Konečně při zániku manželství rozvodem společné jmění zaniká dnem právní moci rozsudku o rozvodu. Tento okamžik je velmi důležitý, neboť počínaje jím již každý z manželů nabývá majetek do svého výlučného vlastnictví, při eventuelním nabýváním společném pak do podílového spoluvlastnictví. Zaniklé SJM musí být následně vypořádáno jedním ze tří způsobů, které zákon uvádí (dohoda manželů, soudní rozhodnutí, zákonná domněnka) a které budou podrobně popsány dále.

Pro úplnost připomeňme ještě situaci, která nastane při soudním prohlášení manželství za neplatné, a o níž bylo již pojednáno dříve v souvislosti se vznikem SJM. Manželství je sice prohlášeno za neplatné s účinky ex tunc (tj. ke dni sňatečního prohlášení), SJM však z důvodu ochrany práv třetích osob zaniká až právní mocí tohoto rozhodnutí, přičemž na jeho následné vypořádání se podle § 17 odst. 2 ZoR obdobně použijí ustanovení o majetkových poměrech rozvedených manželů.

⁹¹ Pokorný, M. – Holub, M. – Bičovský, J.: Společné jmění manželů, 1. vydání, Praha, Linde, 2000. s. 157

⁹² Radvanová, S. – Zuklínová, M.: Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva. 1. vydání, Praha, C. H. Beck 1999, s. 53

3.6.2 Zánik SJM za trvání manželství

Zatímco dřívější právní úprava BSM účinná do 31. 7. 1998 umožňovala v určitých případech manželům podat k soudu návrh na zrušení jejich společného majetkového společenství, v ustanoveních současného občanského zákoníku upravujících SJM bychom podobnou možnost hledali marně. Podle aktuálního znění § 148 OZ platí, že soud je dnes v obdobných případech oprávněn toliko zúžit rozsah SJM, a to až na věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti. Rovněž možnost zániku SJM na základě smlouvy uzavřené mezi manžely není zákonem připuštěna.

Vzhledem k tomu, co bylo uvedeno, nezbývá než konstatovat, že k zániku SJM za trvání manželství může podle současné právní úpravy dojít pouze ve dvou případech, a to: prohlášením konkurzu na majetek jednoho z manželů (§ 268 odst. 1 InsZ) a dále soudním výrokem o propadnutí majetku některého z manželů v rámci trestního řízení (§ 52 odst. 2 TrZ). Vidíme tedy, že v obou případech je zánik SJM vyvolán rozhodnutím soudu, a to na základě zákona.

Půjde-li o prohlášení konkurzu na majetek jednoho z manželů podle insolvenčního zákona, pak k zániku jejich společného jmění dochází okamžikem vyvěšení usnesení o prohlášení konkurzu na úřední desce soudu a jeho současným zveřejněním v tzv. insolvenčním rejstříku. Byl-li vznik společného jmění dlužníka a jeho manžela vyhrazen ke dni zániku manželství, má prohlášení konkurzu stejné majetkoprávní účinky jako zánik manželství (§ 71 odst. 1, 2 InsZ, § 245 odst. 1 InsZ, § 268 odst. 1 InsZ). Zákon dále stanoví, že po dobu trvání konkurzu nemůže vzniknout nové majetkové společenství (§ 276 odst. 1 InsZ) a na insolvenčního správce přechází oprávnění uzavřít dohodu o vypořádání SJM nebo navrhnout jeho vypořádání u soudu (§ 270 odst. 1 InsZ). Významné pro věřitele je dále ustanovení § 270 odst. 2 InsZ, které určuje, že do majetkové podstaty bude vždy spadat ta část SJM, jež byla se souhlasem druhého manžela použita dlužníkem k podnikání.

V rámci trestního řízení zaniká SJM dnem, kdy rozhodnutí soudu o propadnutí majetku jednoho z manželů nabude právní moci, přičemž k zániku SJM by došlo i tehdy, kdyby soud rozhodl jen o propadnutí části tohoto majetku. Podmínky pro vynesení tohoto druhu trestu jsou blíže stanoveny v trestním zákoně, vždy však bude platit, že nesmí dojít k postižení těch prostředků a věcí, jichž je nezbytně třeba

k uspokojení životních potřeb odsouzeného nebo osob, o jejichž výživu nebo výchovu je odsouzený podle zákona povinen pečovat. (§ 52 odst. 1 TrZ). Jelikož se propadnutý majetek stane vlastnictvím státu (§ 52 odst. 3 TrZ), proběhne vypořádání SJM mezi manželem odsouzeného a Úřadem pro zastupování státu ve věcech majetkových (§ 11 odst. 2 zákona č. 219/2000 Sb., o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích). Trest tak postihne jen ten majetek, který by po vypořádání SJM náležel pachateli. Došlo-li by totiž k propadnutí veškerého společného majetku, byl by státem neodůvodněně sankcionován i manžel odsouzeného.

Obdobně jako v případě zániku SJM při rozvodu bude i v případech zániku SJM za trvání manželství platit, že od tohoto okamžiku nadále každý z manželů nabývá do svého výlučného vlastnictví a půjde-li o nabytí společné, pak do podílového spoluvlastnictví. O § 151 OZ, který představuje jedinou možnost, jak dosáhnout „obnovení“ SJM zaniklého za trvání manželství, a to cestou soudního rozhodnutí na návrh jednoho či obou z manželů, bylo již pojednáno výše v souvislosti se vznikem SJM. Proto tedy nyní můžeme přistoupit k problematice vypořádání společného jmění manželů.

3.7 Vypořádání SJM

Došlo-li k zániku společného jmění manželů (§ 149 odst. 2 OZ), jakož i tehdy, bylo-li toto majetkové společenství soudním rozhodnutím či smluvně zúženo (§ 149 odst. 4 OZ), je nezbytné provést jeho vypořádání. Podstata takového vypořádání spočívá v majetkovém vyrovnání manželů, ve spravedlivém rozdělení jejich společného jmění (tj. souboru majetkových práv a závazků). Půjde tedy o stanovení toho, co z předmětu zaniklého SJM zůstane nadále ve výlučném vlastnictví jednoho či druhého manžela a které věci, práva, jiné majetkové hodnoty, jakož i závazky majetkové povahy zůstanou i do budoucna (bývalým) manželům společné.⁹³

⁹³ Radvanová, S. – Zuklínová, M.: Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva. 1. vydání, Praha, C. H. Beck 1999, s. 54

Zůstane-li přitom v důsledku vypořádání SJM určitý majetek ve výlučném vlastnictví jednoho manžela, pak samozřejmě musí platit, že druhý manžel k tomuto majetku své vlastnické právo ztratil. Pro vypořádání je proto charakteristické, že nedochází k žádnému nabývání práv (manžel byl vždy vlastníkem celé věci v SJM, zůstával pouze omezen stejným právem druhého manžela), může dojít pouze k jejich pozbytí.

Vypořádání SJM se vždy provádí s účinky ex tunc, tj. ke dni svého zániku, a to bez ohledu na to, kterým ze tří právem uznávaných způsobů se tak děje. Otázkou zůstává, jakým právním režimem se bude tato majetková masa řídit v nastalém mezidobí. I přes absenci výslovné zákonné úpravy je za použití analogie (§ 853 OZ) třeba dojít k závěru, že právní vztahy vzniklé v době mezi zánikem manželského majetkového společenství a jeho vypořádáním se přiměřeně posoudí podle ustanovení o společném jmění manželů.

V případě zániku SJM je třeba provést následné vypořádání v rozsahu celého jeho předmětu – zahrnutý zde tedy musí být veškeré věci, majetková práva a závazky, které byly jeho součástí ke dni zániku. Nakládal-li by tak například jeden z manželů s věcí ze zaniklého SJM způsobem, který je v rozporu s ustanovením § 145 odst. 2 OZ, nemohlo by být k jeho neplatnému právnímu úkonu přihlédnuto a věc by musela být při vypořádání do SJM zahrnuta. Byla-li by však dispozice s majetkem v SJM platná (např. prodej věci se souhlasem obou manželů), do SJM by už danou věc nebylo možné zpětně zařadit a jeho součástí by se tak staly pouze finanční prostředky za tuto věc získané.⁹⁴ Pro účely vypořádání je za majetková práva třeba považovat i hodnotu obchodního podílu, hodnotu práv a povinností spojených se společným členstvím manželů v bytovém družstvu, práva spojená s vkladem u peněžního ústavu apod.

Při oceňování společného jmění nelze přehlédnout také fakt, že v době mezi zánikem SJM a jeho vypořádáním, může docházet ke zvýšení či snížení jeho hodnoty, což by mělo být zohledněno zejména tehdy, provádí-li vypořádání soud. Jako logický se jeví závěr, že z hodnoty věci v době zániku SJM se bude vycházet v těch případech, kdy byla daná věc užívána manželem, do jehož výlučného vlastnictví se po vypořádání dostala. Došlo-li by totiž k poškození této věci, nesl by tuto ztrátu ten, kdo ji způsobil. Měla-li by se pak věc stát výlučným vlastnictvím manžela, který ji neužíval, soud by

⁹⁴ R 42/1972

musel vyjít z její ceny v době vypořádání, přičemž by také rozhodl, který z manželů ponese dopady zvýšení či snížení hodnoty věci a jak bude tento cenový rozdíl případně kompenzován.⁹⁵

Dojde-li však v mezidobí k cenovým změnám v důsledku přirozeného vývoje cen na trhu či v důsledku změny cenových předpisů, pak podle judikatury platí, že se při oceňování takových věcí vychází sice z jejich stavu ke dni zániku společného jmění manželů, avšak z jejich ceny v době, kdy se provádí vypořádání.⁹⁶ V praxi byla tato otázka aktuální zejména při soudním vypořádání majetkové hodnoty společného členského podílu manželů v bytovém družstvu.

3.7.1 Zásady pro vypořádání SJM

Občanský zákoník vychází při vypořádání společného jmění manželů z principu tzv. parity, neboli stejné velikosti podílů obou manželů na společném majetku. Totéž pravidlo rovnosti se vztahuje i na závazky vzniklé za trvání manželství (§ 149 odst. 2 OZ). Je však možné, že konečná výše podílů obou manželů se bude různit, a to proto, že základní pravidlo rovnosti může být modifikováno v důsledku uplatnění dalších zásad pro vypořádání společného jmění.

Každý z manželů je oprávněn požadovat, aby mu bylo uhrazeno, co ze svého vynaložil na společný majetek, a je povinen nahradit, co ze společného majetku bylo vynaloženo na jeho ostatní majetek (§ 149 odst. 2 OZ). Tato poměrně složitá formulace dalšího zákonného pravidla pro vypořádání SJM se snaží popsat princip tzv. zápočtů. Manželé realizací zápočtů jednak uhradí své závazky vůči společnému jmění, a naopak společné jmění vyrovná závazky vůči výlučným majetkům manželů. Hlavním účelem zápočtů tedy je, aby bylo do společného majetku navraceno to, co bylo vynaloženo na ostatní (výlučný) majetek jednoho z manželů.⁹⁷

⁹⁵ Pokorný, M. – Holub, M. – Bičovský, J.: Společné jmění manželů, 1. vydání, Praha, Linde, 2000. s. 181

⁹⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 11. 2004, sp. zn. 22 Cdo 900/2004, Právní rozhledy, 2005, č. 7

⁹⁷ Dvořák, J. Spáčil, J.: Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2., rozšířené vydání, Praha: ASPI, a. s., 2007, s. 222

V případě vynaložení nákladů ze společného jmění na samostatný majetek některého z manželů platí, že soud uloží povinnost k náhradě i bez návrhu. Půjde-li však o opačnou situaci, musí manžel, který ze svých výlučných prostředků náklad ve prospěch SJM vynaložil, o náhradu sám požádat, jinak mu ji soud nepřizná.

Protože zákon výslovně nestanoví, jakým způsobem by mělo k výpočtu výše takovýchto zápočtů dojít, musela tuto mezeru v právní úpravě doplnit právní teorie spolu s judikaturou. Tak bylo formulováno stanovisko, že to, co každý z manželů vynaložil na společný majetek ze svého, mu má být ze společného majetku uhrazeno druhým manželem jen ve výši odpovídající poměru velikosti podílu, kterého se každému z nich dostává ze společného jmění, redukované podle poměru, v němž došlo ke snížení hodnoty věci za trvání společného jmění.⁹⁸ Jestliže tak manžel při vypořádání žádá náhradu toho, co vynaložil ze svých výlučných zdrojů na společný majetek, přičemž došlo ke snížení hodnoty takové společné věci, muselo by se ke změně hodnoty přihlídnout a jím vynaložené náklady by se tak hradily jen ve výši redukované podle poměru, v němž došlo ke snížení hodnoty věci. Je třeba podotknout, že zápočet by bylo možno provést pouze za předpokladu, že společná věc ke dni zániku SJM existuje, resp. nebyla spotřebována či zcela neztratila svou hodnotu.⁹⁹ Naopak zvýšila-li by se hodnota společné věci, při stanovení náhrady nákladů vynaložených z výlučných prostředků jednoho z manželů by se k tomuto zvýšení nepřihlíželo.

Náročná problematika tzv. vnosů z odděleného majetku do SJM byla řešena také v rozhodovací praxi Nejvyššího soudu, který v jednom ze svých judikátů dospěl k následujícímu obecnému závěru: „Nárok na úhradu toho, co bylo vynaloženo na společný majetek, je založen v okamžiku, kdy byl oddělený majetek jednoho z manželů takto vynaložen, i když jej lze samozřejmě uplatnit až po zániku SJM v souvislosti s jeho vypořádáním. Má-li tento vnos z odděleného majetku podobu finančního plnění, dochází k němu již v okamžiku koupě věci a při stanovení náhrady se vychází z výše takto vynaložené finanční částky. Naproti tomu ke vnosu, který nemá finanční charakter, ale charakter věcného plnění, nedochází v době, kdy se tento manžel stal vlastníkem věci, jež byla posléze vynaložena na společný majetek, nýbrž až

⁹⁸ Knappová, M. – Švestka, J. – Dvořák, J. a kolektiv: Občanské právo hmotné, Svazek I., 4. vydání, ASPI, a.s., Praha, 2005, s. 398

⁹⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 10. 2007, sp. zn. 22 Cdo 3421/2006, Soudní rozhledy, 2007, č. 12, s. 472

v okamžiku, kdy se tak skutečně stane, tedy vždy později, mnohdy se značným časovým odstupem. Až vynaložením takovéto věci na společný majetek pozbývá tento manžel svého vlastnického práva k ní, a tak pro stanovení výše náhrady je podstatná hodnota vynaložené věci právě v tomto okamžiku.¹⁰⁰

Další zásady, které by měly ovlivňovat úvahy soudu při prováděném vypořádání společného jmění manželů, jsou obsaženy v § 149 odst. 3 OZ. Na prvním místě je zde uvedena povinnost přihlédnout k potřebám nezletilých dětí. Manžel, jemuž byly děti svěřeny do výchovy a péče, by se tak měl správně stát i vlastníkem věcí sloužících jejich potřebám. Ani za těchto okolností by však nemělo dojít k porušení principu rovnosti podílů obou manželů. V této souvislosti musíme upozornit, že vypořádán může být toliko majetek, který je součástí SJM, nikdy ne však ten, který je ve vlastnictví samotných dětí.¹⁰¹

Dále by podle zákona mělo být přihlédnuto k tomu, jak se každý z manželů staral o rodinu, jakož i k tomu, jak se zasloužil o nabytí a udržení společného jmění. Zohledněna by měla být též péče o děti a obstarávání společné domácnosti. Současná právní úprava tak správně oceňuje nejen hodnotu finančních prostředků přinášených do SJM pracujícím manželem, ale také „neplacenou“ práci toho z manželů, který pečuje o domácnost, vychovává děti a celkově se věnuje zajišťování každodenních potřeb rodiny, třeba i na úkor své profesní kariéry. Naopak chová-li se jeden z manželů tak, že tím rodinu poškozují (alkoholismus, drogová závislost), je možné zohlednit takové jeho jednání stanovením menšího podílu na vypořádávaném SJM.

Soudní praxe se však zabývala i případem opačným – tj. možností stanovit podíl jednoho z manželů jako vyšší, a to pro mimořádné přičinění o nabytí společného jmění. Dospěla k závěru, že pouhá skutečnost, že se jeden z manželů zasloužil o rozmnožení společného jmění větší měrou, protože měl lepší předpoklady pro výdělečnou činnost a využil jich, nemůže být sama o sobě důvodem pro stanovení jeho většího podílu na vypořádávaném majetku.¹⁰² Přiznání takového vyššího podílu by přicházelo v úvahu

¹⁰⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. 9. 2003, sp. zn. 22 Cdo 820/2003

¹⁰¹ Rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 30. 10. 2003, sp. zn. 19 Co 452/2003

¹⁰² Usnesení Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 21. 2. 1974, sp. zn. 10 Co 87/74

pouze tehdy, kdy by jeden manželů vyvinul mimořádné úsilí, které by vyústilo v nabytí a udržení majetku značné hodnoty.¹⁰³

Dodejme ještě, že i když manželé po delší dobu hospodaří odděleně a fakticky spolu nežijí, nemusí tato skutečnost při vypořádání jejich společného jmění nutně vést ke stanovení rozdílných podílů na majetku.¹⁰⁴

Zatímco od právě popsaných zákonných zásad se manželé mohou při vypořádání svého společného jmění dohodou odchýlit, soud je při svém rozhodování musí mít na zřeteli vždy. Je však možné, že zohlední i jiné důležité okolnosti konkrétního případu, neboť výčet těchto zásad není podle závěrů judikatury taxativní. Obecně tedy bude platit, že při vypořádání SJM jsou podíly obou manželů rovné, má-li pak dojít k vybočení z tohoto základního pravidla, bude třeba, aby soud uvedl, co ho ke stanovení jejich rozdílné výše vedlo a své rozhodnutí také řádně zdůvodnil.

3.7.2 Způsoby vypořádání SJM

K vypořádání společného jmění manželů může podle současné právní úpravy obsažené v občanském zákoníku dojít pouze třemi dovolenými způsoby (formami), popřípadě též jejich vzájemnou kombinací. Stane se tak:

- dohodou manželů (§ 150 odst. 1 OZ),
- soudním rozhodnutím (§ 150 odst. 3 OZ),
- zákonnou domněnkou (§ 150 odst. 4 OZ).

a.) Dohoda o vypořádání společného jmění manželů

Uzavření dohody, kterou by došlo k nové úpravě vzájemných majetkových vztahů mezi (bývalými) manžely, lze pravděpodobně označit za nejlepší možný způsob vypořádání zaniklého společného jmění. Manželům se totiž v souladu s principem smluvní autonomie poskytuje široký prostor pro uplatnění vlastních zájmů, pro optimální rozdělení majetku bez jakýchkoliv vnějších zásahů. Půjde-li tedy o situaci,

¹⁰³Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 5. 2005, sp. zn. 22 Cdo 1781/2004, dále Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 17. 1. 2001, sp. zn. 22 Cdo 2433/99

¹⁰⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 1. 2004, sp. zn. 30 Cdo 1342/2002, Soudní rozhledy, 2004, č. 5, s. 178

kdy vypořádání majetku nebude komplikováno vzájemnými spory manželů, lze rozhodně toto řešení doporučit.

Jde-li o formální náležitosti dohody, zákon pod sankcí absolutní neplatnosti (§ 40 odst. 1 OZ) stanoví požadavek na její písemnou formu (§ 150 odst. 1 OZ), který dopadá na všechny případy, bez ohledu na to, co je předmětem vypořádání. Náleží-li do SJM též nemovitost, nabude dohoda účinnosti až vkladem do katastru nemovitostí s právními účinky ke dni, kdy byl návrh podán. Protože obsahové náležitosti dohody nejsou zákonem blíže specifikovány, uplatní se na ni obecná úprava právních úkonů (§37 OZ), včetně požadavku na soulad jejího obsahu s dobrými mravy (§ 3 odst. 1 ve vazbě na § 39 OZ).

I když se právní účinky dohody o vypořádání SJM vztahují pouze na manžele, musí být zaručena i ochrana práv třetích osob, což se děje v ustanovení § 150 odst. 2 OZ, který zakazuje, aby dohodou manželů byla dotčena práva věřitelů. Mohla by totiž nastat situace, kdy si manželé mezi sebou vypořádají majetek takovým způsobem, že jeho výlučným vlastníkem bude pouze ten z nich, který není dlužníkem. Ochranu věřitele, jehož práva by v důsledku podobné dohody byla povážlivě ohrožena, zajišťuje právní řád ve dvou směrech.

Předně je možné, aby věřitel podle § 42a OZ využil možnosti odporovat právním úkonům, které zkracují uspokojení jeho vymahatelné pohledávky. Uspěl-li by, bylo by vůči němu uzavření dohody o vypořádání SJM neúčinné.

Odlišně by se řešila situace, kdy by manželé uzavřeli dohodu se záměrem znemožnit uspokojení pohledávky věřitele. Kromě toho, že by svým jednáním pravděpodobně naplnili skutkovou podstatu trestného činu poškozování věřitele (§ 256 odst. 1 písm. a) TrZ), by rovněž účel jejich dohody musel být shledán v rozporu se zákonem, a dohodu by tak bylo třeba považovat za absolutně neplatnou podle § 39 OZ. V uvažovaném případě je přitom vyloučena možnost odporovat danému právnímu úkonu, neboť podle judikatury Nejvyššího soudu platí, že je-li právní úkon neplatný, nelze vyslovit jeho odporovatelnost.¹⁰⁵

V případě uzavření dohody o vypořádání SJM, ve které je majetek rozdělen mezi manžely sice nerovnoměrně, avšak nedochází tím k zásahu do práv třetích osob, dospěla teorie i soudní praxe k závěru, že je nutné takovéto ujednání akceptovat. Hlavním

¹⁰⁵ Švestka, J., Jehlička, O., Škárková, M., Spáčil, J. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006, s. 611

argumentem zůstává smluvní autonomie a svobodná vůle stran při rozhodování o dalším právním osudu zaniklého společného jmění.¹⁰⁶ Došlo-li by však k opravdu výraznému nepoměru při vypořádání vzájemných majetkových práv, bylo by pravděpodobně možné uvažovat o napadení takovéto dohody pro rozpor s dobrými mravy (§ 3 odst. 1 OZ, § 39 OZ).

Zákon nestanoví požadavek, aby se dohoda manželů týkala celého předmětu zaniklého společného jmění, a je tedy možné, že se dohodnou jen na vypořádání jeho části. Potom bude platit, že práva a povinnosti z dohody vzešlé je třeba respektovat, a soud by tak při případném dalším vypořádávání rozhodl toliko o rozdělení zbývajících částí předmětu SJM.¹⁰⁷ Nedošlo-li by k podání návrhu na vypořádání SJM soudem, uplatnila by se na zbylé jmění zákonná domněnka podle § 150 odst. 4 OZ.

Za účinnosti minulé právní úpravy bylo možné uzavřít dohodu o vypořádání manželského majetkového společenství toliko po jeho zániku. To se změnilo s novelizací zákona o rodině provedenou zákonem č. 91/1998 Sb.. Nově zařazený § 24a ZoR totiž stanoví, že soud manželství rozvede, jsou-li mu předloženy písemné smlouvy s úředně uvěřenými podpisy účastníků upravující po dobu po rozvodu vypořádání vzájemných majetkových vztahů, práva a povinnosti společného bydlení a případnou vyživovací povinnost. S novou právní úpravou rozvodu bez zjišťování příčin rozvratu se tak pro rozvádějící se manžele otevřela cesta pro vypořádání SJM ještě před jeho zánikem. Chtějí-li se rozvést podle § 24a ZoR (přičemž k zániku SJM by došlo právní mocí rozsudku o rozvodu), zákon přímo vyžaduje, aby dohodu o vypořádání SJM uzavřeli, neboť právě jí je myšleno ono vypořádání vzájemných majetkových vztahů. Soud přitom obsahově tuto smlouvu nezkontroluje, neposuzuje její věcnou správnost, omezí se pouze na konstatování její existence. „Smlouva tak platí pouze v případech rozvodu, o kterém bylo rozhodnuto podle § 24a ZoR, neboť jen ve spojení s tímto způsobem rozvodu založeném na dohodě manželů je zákonem dovolena.“¹⁰⁸ Pokud jde o okamžik, kdy tato smlouva nabývá účinnosti, stane se tak nabytím právní moci rozsudku o rozvodu, s výjimkou pro případy, kdy je součástí SJM i nemovitost, neboť u té by se tak stalo až vkladem do katastru nemovitostí (§ 150 odst. 1 OZ).

¹⁰⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 7. 2000, sp. zn. 22 Cdo 726/99, Právní rozhledy, 2000, č. 11

¹⁰⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 11. 1998, sp. zn. 22 Cdo 1622/98, Právní rozhledy, 1999, č. 2

¹⁰⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 7. 2006, sp. zn. 30 Cdo 2193/2005

Má-li být dohoda o vypořádání platně uzavřena, je nezbytné, aby k tomu došlo nejpozději do tří let od zániku společného jmění. Jsou-li jejím předmětem také nemovitosti, musí být v této lhůtě podán rovněž návrh na vklad do katastru nemovitostí. Samotné uzavření dohody totiž podle stanoviska Ústavního soudu ČR ještě neznamená, že nastalo i vypořádání, neboť i nadále zůstávají zachovány původní spoluvlastnické vztahy a věcně-právní účinky takové dohody nemohly pro nemovitosti nastat.¹⁰⁹ Nebyli tak návrh na vklad do katastru nemovitostí včas podán, případně nebyla-li včas uzavřena dohoda, uplatní se s ohledem na požadavky právní jistoty nevyvratitelná zákonná domněnka vypořádání podle § 150 odst. 4.¹¹⁰

b.) Vypořádání soudním rozhodnutím

Jestliže manželé z jakéhokoliv důvodu nevyužijí svého práva vypořádat své zaniklé společné jmění dohodou, nabízí jim zákon další možnost v podobě podání návrhu (žaloby) k soudu - § 150 odst. 3 OZ. K tomuto návrhu je samostatně oprávněn každý z manželů, musí jej však podat ve hmotně-právní lhůtě tří let od zániku SJM. Soud sám takové řízení zahájit nesmí, vypořádáním společného jmění manželů by se ex officio zabýval pouze v rámci dědického řízení, tedy tehdy, došlo-li by k jeho zániku smrtí jednoho z manželů.

Podle § 153 odst. 2 OSŘ může soud překročit návrhy účastníků v těch případech, kdy mezi nimi určitý způsob vypořádání vztahu vyplývá přímo z právního předpisu (tzv. iudicium duplex). Vypořádání společného jmění manželů je typickým příkladem takové situace a soud tak proto návrhy účastníků (manželů) nebude při svém rozhodování vázán, a to pokud jde o cenu vypořádávaných věcí, jakož i o to, kterému manželovi mají být přikázány. Naopak vymezeným rozsahem toho, co má být v řízení vypořádáno, již soud podle závěrů judikatury vázán je, a může tak provést vypořádání pouze těch věcí, které manželé učinili předmětem řízení.¹¹¹ Tento závěr je dovozován z toho, že není v rozporu se zákonem, aby jednotlivé součásti společného jmění manželů mohly být vypořádány i rozdílným způsobem (tj. dohodou, zákonnou domněnkou) a

¹⁰⁹ Usnesení Ústavního soudu ze dne 20. 8. 2000, sp. zn. I. ÚS 412/2000

¹¹⁰ Fiala, J.: K rozdílu mezi vypořádáním společného jmění manželů a uzavřením dohody o vypořádání, Právní rozhledy, 1999, č. 2, s. 81

¹¹¹ Švestka, J., Jehlička, O., Škárková, M., Spáčil, J. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006, s. 612

soudu by tak nemělo příslušet zabývat se právním osudem té části SJM, která není předmětem řízení.¹¹²

Při svém rozhodování soud samozřejmě musí respektovat zásady pro vypořádání, které občanský zákoník v § 149 vypočítává, již dříve však bylo upozorněno na to, že můžou být zohledněny i okolnosti další.

Cílem konstitutivního soudního rozhodnutí je spravedlivě upravit majetkové poměry bývalých manželů, a to pokud možno tak, aby došlo k ukončení spoluvlastnického vztahu. Jelikož pro rozdělení konkrétních věcí a pohledávek zákon nestanoví žádná kritéria, dovodila soudní praxe, že určujícím hlediskem je zásadně účelné využití věci tak, aby pokud možno nebylo třeba vyrovnání podílů peněžitou částkou.¹¹³ Další zásadou se stalo to, že věci ze zaniklého SJM bývají většinou přikázány tomu z manželů, který je měl naposledy v držení a u něhož došlo k jejich amortizaci.¹¹⁴

Musíme mít na paměti, že v řízení o vypořádání zaniklého SJM může soud přikázat věc do vlastnictví jednomu z manželů i proti jeho vůli, a to proto, že byl již v minulosti vlastníkem celé této věci, takže jejím přikázáním do výlučného vlastnictví pouze odpadlo omezení v podobě stejného práva, které měl dříve k věci bývalý manžel.¹¹⁵ Oproti tomu dospěla judikatura k závěru, že není možné, aby soud vypořádal společné jmění manželů tím způsobem, že by nařídil prodej společné věci s následným rozdělením výtěžku mezi manžely.¹¹⁶

Ačkoliv jsme uvedli, že jedním z hlavních cílů vypořádání zaniklého SJM je ukončení spoluvlastnického vztahu, je možné, že v určitých výjimečných případech bude soud postupovat i tak, že věc ze zaniklého SJM přikáže bývalým manželům do podílového spoluvlastnictví. Vždy bude platit, že vydání takového rozhodnutí musí být podmíněno existencí specifických okolností případu. (Judikatura toto řešení v minulosti připustila např. při vypořádání rodinného domu).¹¹⁷

¹¹² Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 9. 9. 2003, sp. zn. 22 Cdo 1283/2003

¹¹³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 5. 2004, sp. zn. 22 Cdo 1054/2004

¹¹⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 2. 12. 2003, sp. zn. 22 Cdo 980/2003

¹¹⁵ Švestka, J., Jehlička, O., Škárková, M., Spáčil, J. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006, s. 612

¹¹⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. 10. 2004, sp. zn. 22 Cdo 1399/2004, Soudní rozhledy, 2005, č. 2

¹¹⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 10. 2. 2004, sp. zn. 30 Cdo 1510/2002

c.) Vypořádání na základě uplatnění zákonné domněnky

Jednou z důležitých společenských funkcí, které právo v každodenním životě plní, je garance právní jistoty. Je nezbytné, aby i ohledně právního osudu zaniklého, popřípadě zúženého společného jmění (bývalých) manželů tato jistota nastala. Manželům zákon poskytuje dostatek času, aby své vzájemné majetkové vztahy upravili dohodou nebo podali návrh na vypořádání svého zaniklého SJM soudem. Nerozhodnou-li se ani pro jednu z těchto možností, uplatní se po třech letech ode dne zániku (či zúžení) SJM zákonná domněnka jeho vypořádání.

Tento způsob vypořádání se do našeho právního řádu dostává až s účinností zákona č. 131/1982 Sb. (tj. od 1. 4. 1983), přičemž právní domněnka byla a i podle současné právní úpravy je konstruována jako nevyvratitelná, což znamená, že platí kategoricky a není proti ní přípustný důkaz opaku. Její význam můžeme spatřovat nejen ve vyjasnění vzájemných majetkových poměrů mezi manžely samotnými, ale především v důležité informaci o aktuálním právním stavu majetku v dřívějším SJM, kterou poskytuje osobám třetím.

Po uplynutí tříleté prekluzivní lhůty tedy podle § 150 odst. 4 OZ bude pro movité věci platit, že se manželé vypořádali podle stavu, v jakém každý z nich věci ze společného jmění manželů pro potřebu svou, své rodiny a domácnosti výlučně jako vlastník užívá. Rozhodný tak bude faktický stav trvalého nerušeného užívání věci ke konci zákonné lhůty, přičemž právní teorie se kloní k závěru, že postačí, užívá-li jeden z manželů takovou věc i dobu kratší, za předpokladu, že je již možné usuzovat na trvalost užívání a druhý manžel proti danému stavu neprotestuje.¹¹⁸

Pro ostatní movité věci (tj. věci, u nichž nejsou naplněny podmínky popsané výše) a veškeré věci nemovité platí, že jsou v podílovém spoluvlastnictví a že podíly obou spoluvlastníků jsou stejné. U nemovitostí tedy nehraje roli, kým z manželů byly fakticky užívány, po uplynutí zákonné lhůty se vždy stanou předmětem podílového spoluvlastnictví, což by následně mělo být oznámeno i katastrálnímu úřadu, aby tuto skutečnost zaznamenal.

Jde-li o právní osud ostatních společných majetkových práv, pohledávek, a závazků manželů, vztahuje se i na ně přiměřeně právní účinek nevyvratitelné zákonné domněnky, což znamená, že manželům budou náležet společně. Ustanovení § 150 odst.

¹¹⁸ *Knappová, M. – Švestka, J. – Dvořák, J. a kolektiv: Občanské právo hmotné, Svazek I., 4. vydání, ASPI, a.s., Praha, 2005, s. 404*

4 OZ tak bude platit např. i pro vypořádání členského podílu v bytovém družstvu, neboť i ten je třeba chápat jako společné majetkové právo manželů - bude se tedy vycházet z toho, že jejich podíly jsou stejné.¹¹⁹

Při uplatnění zákonné domněnky podle § 150 odst. 4 OZ je tak uplynutím třetího roku od zániku SJM jeho předmět definitivně vypořádán. (Bývalí) manželé jsou buď výlučnými vlastníky věcí, které dříve byly jeho součástí, vlastní-li nějaký majetek stále společně, pak již jako spoluvlastníci podíloví. Právní režim SJM, kdy každý z nich byl úplným vlastníkem celé věci, avšak zůstával limitován stejným právem manžela druhého, již nadále neplatí.

Pěkně je tato situace demonstrována na dvou případech, které soudní praxe řešila v souvislosti s výzvou k vrácení daru, který byl poskytnut z předmětu SJM. V prvním případě, kdy společné jmění manželů stále existovalo, bylo třeba, aby byl obdarovaný vyzván k navrácení darovaných nemovitostí oběma manžely (neboť se jednalo o překročení rozsahu obvyklé správy společného majetku) a nebyl-li souhlas jednoho manžela k této výzvě poskytnut, šlo o relativně neplatný právní úkon (§ 145 odst. 2 OZ ve vazbě na § 40a OZ).¹²⁰

Rovněž ve druhém případě vystupují na jedné straně darovací smlouvy manželé jako společní dárce nemovitosti, která byla součástí jejich již zaniklého, avšak dosud nevypořádaného společného jmění. Soud dospěl k závěru, že za situace, kdy dojde k vypořádání SJM na základě uplatnění zákonné domněnky podle § 150 odst. 4, je po uplynutí této tříleté lhůty od zániku SJM každý z manželů samostatně oprávněn vyzvat obdarovaného k navrácení ideální poloviny darované věci, aniž by k tomu potřeboval souhlas manžela druhého. Je to dáno tím, že spolu s vypořádáním SJM zaniklo imanentní omezení práva představované stejným právem druhého manžela. Na straně druhé však v důsledku provedeného vypořádání nebylo již možné samostatně žádat navrácení daru celého, ale pouze jeho ideální poloviny.¹²¹

¹¹⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 1. 2004, sp. zn. 22 Cdo 2565/2003

¹²⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. 12. 2001, sp. zn. 22 Cdo 2731/2000, Právní rozhledy, 2000,č.4

¹²¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 6. 2007, sp. zn. 22 Cdo 140/2007

4. Modifikace společného jmění manželů

Platná právní úprava institutu společného jmění manželů připouští, aby jeho zákonná podoba mohla být alespoň částečně modifikována a tím přizpůsobena praktickým potřebám manželů. Jedná se o žádoucí prvek dispozitivnosti, který se v našem právním řádu poprvé objevuje již s účinností zákona č. 509/1991 Sb., tedy od 1. 1. 1992, jak bylo podrobněji rozebráno v kapitole druhé v souvislosti s popisem historického vývoje manželského majetkového práva.

S přijetím zákona č. 91/1998 Sb., je pak možnost smluvní modifikace budoucího společného jmění nově rozšířena i na muže a ženu, kteří chtějí manželství uzavřít (dále jen „snoubenci“). Připuštění úpravy budoucích majetkových vztahů snoubenců formou předmanželské smlouvy je bezesporu třeba hodnotit pozitivně, zejména pro posílení prvků smluvní autonomie. Ačkoliv se v následujícím textu zaměříme na popis modifikačních smluv uzavíraných mezi manžely, obecné závěry je obdobně možné vztáhnout i na snoubence. Na určitá specifika předmanželských smluv bude potom upozorněno níže.

Kromě smluvní úpravy podoby manželského majetkového společenství může dojít k jeho modifikaci také na základě soudního rozhodnutí. Soud však může tímto způsobem rozhodnout pouze z přesně stanovených důvodů na návrh jednoho z manželů, přičemž modifikace společného jmění se může v daném případě týkat pouze jeho rozsahu. Zákon nepřipouští, aby smlouva či soudní rozhodnutí zcela vyloučily existenci společného jmění. To tak vznikne v každém manželství a až do okamžiku jeho zániku nemůže dojít k jeho zrušení.

Shrneme-li vše shora uvedené, občanský zákoník v současnosti umožňuje následující modifikace SJM:

a.) Modifikace na základě smlouvy:

- změna rozsahu SJM (§ 143a odst. 1 OZ)
- změna doby vzniku SJM (§ 143a odst. 2 OZ)
- změna správy SJM (§ 147 OZ)

b.) Modifikace soudním rozhodnutím:

- změna rozsahu SJM (§ 148 odst. 1, 2, 4 OZ)

4.1 Smluvní modifikace SJM

Ať už se manželé (popřípadě snoubenci) rozhodnou pro modifikaci rozsahu, doby vzniku, anebo správy společného jmění manželů, vždy je třeba respektovat zákonný požadavek pro uzavření takovýchto smluv - totiž formu notářského zápisu (§143a OZ, §147 OZ), jejíž nedodržení je sankcionováno absolutní neplatností. I když tento striktní příkaz pro formu můžeme chápat jako určité omezení možnosti uzavírat smlouvy o modifikaci SJM, jde o omezení nezbytné, neboť pouze forma veřejné listiny dostatečně zdůrazňuje význam změny zákonné podoby SJM a je zároveň garancí, že ohledně existence a obsahu této listiny nevzniknou v budoucnu pochyby. Požadavek na právní jistotu je ještě více akcentován tehdy, je-li smlouva uzavírána podnikatelem zapsaným do obchodního rejstříku, neboť v takovém případě je nezbytné, aby byl stejnopis notářského zápisu založen do sbírky listin (§ 38i odst. 1 písm. k.) ObchZ). Blíže o povinnostech manželů – podnikatelů bude pojednáno v navazující kapitole.

V § 143a odst. 4 OZ je stanoveno, že vůči jiné osobě se na smlouvu modifikující SJM mohou manželé odvolávat jen tehdy, jestliže je jí obsah této smlouvy znám. Tímto ustanovením je pamatováno na ochranu práv třetích osob, přičemž důkazní břemeno ohledně existence takové smlouvy a skutečnosti, že tato třetí osoba byla s jejím obsahem seznámena, bude zatěžovat manžele. Nepodaří-li se jim ho unést, nebude smlouva vůči třetí osobě účinná a bude tak platit zákonná podoba společného jmění manželů.

Pokud jde o řešení otázky, zdali je možné, aby modifikační smlouvy uzavřené podle § 143a OZ byly opětovně ujednáním manželů měněny, právní teorie se kloní k závěru, že je třeba odpovědět kladně¹²², ačkoliv výjimečně se setkáme i s názorem opačným.¹²³ Vzhledem k základním principům soukromého práva charakteristických svým důrazem na autonomii vůle a smluvní svobodu jsem přesvědčen, že je třeba dát jednoznačně zapravdu prvně citovaným autorům.

¹²² Dvořák, J. Spáčil, J.: Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2., rozšířené vydání, Praha: ASPI, a. s., 2007, s. 159; shodně Radvanová, S. – Zuklínová, M.: Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva. 1. vydání, Praha, C. H. Beck 1999, s. 50

¹²³ Pokorný, M. – Holub, M. – Bičovský, J.: Společné jmění manželů, 1. vydání, Praha, Linde, 2000. s. 49

4.1.1 Smluvní změna rozsahu SJM

Smlouvy, jimiž manželé (snoubenci) upravují zákonem stanovený rozsah svého společného jmění – tedy zužují či naopak rozšiřují jeho předmět – patří podle závěrů notářské praxe k těm nejčastěji uzavíraným. Využíváno přitom bývá zejména možnosti rozsah SJM zúžit, neboť především ekonomicky aktivní manželé nechtějí riskovat případné negativní dopady svých činností na společné jmění a proto raději těmto rizikům předcházejí. Z obdobných důvodů sice rovněž mohou požádat o zúžení SJM soud, nicméně uzavření smlouvy ve formě notářského zápisu je podstatně rychlejší. Smluvní změna rozsahu však pochopitelně může být motivována i jinými důvody; to, proč se k tomuto řešení manželé rozhodli, není z hlediska práva podstatné.¹²⁴ Zúžení ani rozšíření SJM není v současné době zdaňováno.

K chybám dřívější právní úpravy patřilo, že nebylo zcela zřejmé, zda se změna rozsahu manželského majetkového společenství mohla týkat pouze obecně celého předmětu tehdejšího BSM, nebo i jen jednotlivých jeho částí – konkrétních věcí. Další spornou otázkou zůstávalo, zdali je možné modifikovat rozsah BSM i vzhledem k věcem, které manželé nabyli již v minulosti.¹²⁵ Teorie i soudní praxe se těmto tématům intenzivně věnovaly, často však s protichůdnými závěry.

S přijetím zákona č. 91/1998 Sb. došlo k vyjasnění celé situace, neboť podle nového znění § 143a odst. 1 OZ manželé mohou uzavřením modifikační smlouvy změnit rozsah majetku a závazků nabytých či vzniklých v budoucnosti, ale rovněž i majetku a závazků, které již tvoří jejich společné jmění. Předmětem této smlouvy mohou být i jednotlivé majetkové hodnoty a závazky. Jestliže je předmětem smlouvy nemovitost, která již náleží do společného jmění manželů nebo do výlučného majetku jednoho z nich, nabývá smlouva účinnosti vkladem do katastru nemovitostí. Smlouva o rozšíření či zúžení SJM se tedy podle současné právní úpravy může vztahovat i na majetek a závazky již existující, ovšem s právními účinky *ex nunc*.

Podstata rozšíření zákonného rozsahu společného jmění manželů spočívá v tom, že jeho předmětem se stanou i majetek a závazky, které by z něj jinak byly zákonem

¹²⁴ *Fleischer, J.*: Dohody manželů podle § 143a odst. 1 občanského zákoníku, *Ad Notam*, 1995, č. 1, s. 4

¹²⁵ *Jindřich, M.*: Dohoda o rozšíření nebo zúžení zákonem stanoveného rozsahu bezpodílového spoluvlastnictví manželů v praxi, *Právní rozhledy*, 1995, č. 1, s. 17

vyloučeny – jinými slovy zákonné výluky podle § 143 odst. 1 OZ se neuplatní. Manželé tak vlastně dobrovolně omezují své výlučné vlastnictví ve prospěch společného jmění. Má-li být pak rozsah manželského majetkového společenství rozšířen i na nemovitost, která doposud byla ve výlučném vlastnictví jednoho z manželů, je smlouva o rozšíření SJM rovněž právním titulem, na jehož základě provede katastrální úřad vklad vlastnického práva i pro manžela druhého.¹²⁶ V praxi se toto řešení volí zejména tehdy, když se manželé rozhodnou investovat prostředky ze SJM do nákladné rekonstrukce nemovitosti, která dříve patřila jen jednomu z nich. Tak se docílí stavu, že tato společnými prostředky zhodnocená nemovitost bude do budoucna náležet jim oběma.¹²⁷

Naopak při zúžení zákonem stanoveného rozsahu SJM dochází k tomu, že majetek a závazky, které by jinak byly jeho součástí, se smlouvou z jeho předmětu vyjímají a budou tak ve výlučném vlastnictví (věřitelství) jednotlivých manželů.¹²⁸ Manželé tak vlastně smluvně rozšířili okruh výluk ze společného jmění daný zákonem, čímž byla také rozšířena masa jejich výlučných majetků. Nadále se tak bude pro věci a závazky, které byly ze SJM modifikační smlouvou vyloučeny, uplatňovat obecný vlastnický či závazkový právní režim.

Jde-li o maximální možný rozsah, na který může být předmět společného jmění manželů zúžen, platí i zde, že musí být zachován korektiv, který nepřipouští zúžit rozsah SJM pod hranici věcí tvořících obvyklé vybavení společné domácnosti. Zákon tento požadavek sice výslovně nezakotvuje, nicméně se tak dovozuje za použití analogie, když v § 143a odst. 2 OZ upravujícím vyhrazení vzniku SJM až ke dni zániku manželství nalezneme omezení právě pro věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti. Rovněž v § 148 odst. 1, 2 OZ, který umožňuje zúžení SJM soudem, musí být tento zákonný limit dodržen. Jeví se proto logické, že tato zvláštní kategorie věcí, která vždy nutně musí tvořit součást společného jmění manželů, bude také představovat jeho minimální rozsah, a to pro všechny možnosti jeho modifikace.

¹²⁶ Knappová, M. – Švestka, J. – Dvořák, J. a kolektiv: *Občanské právo hmotné*, Svazek I., 4. vydání, ASPI, a.s., Praha, 2005, s. 392

¹²⁷ Baudyš, P.: *Vypořádání nemovitostí vyloučených ze společného jmění jeho zúžením*, Bulletin advokacie, 1999, č. 8, s. 19

¹²⁸ Dvořák, J. Spáčil, J.: *Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře*. 2., rozšířené vydání, Praha: ASPI, a. s., 2007, s. 165

Zajímá-li nás konkrétní obsah pojmu „věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti“, je třeba, abychom naši pozornost věnovali judikatuře, neboť v zákoně jeho bližší definici naneštěstí nenalezneme. Těmito věcmi tedy budeme rozumět zejména obvyklé bytové zařízení (kuchyňské vybavení, nábytek), běžné elektrospotřebiče (pračka, televize, osobní počítač) a podobně. Při posuzování, zda konkrétní věci do této kategorie ještě spadají či nikoliv, musíme přitom vycházet z objektivního hlediska obecných běžně přijímaných standardů ve společnosti. Upozorníme ještě, že v českém právním řádu je používán též termín „obvyklé vybavení domácnosti“ (§ 322 odst. 2 písm. a.) OSŘ), a to v souvislosti s vyloučením takovýchto věcí z výkonu rozhodnutí. I přes značnou lingvistickou blízkost nebude možné položit mezi tyto dva pojmy rovnítko, a to pro odlišný účel ustanovení, ve kterých jsou použity. Procesní výraz „obvyklé vybavení domácnosti“ je třeba chápat úžeji.¹²⁹

Manželé mohou tedy zúžit rozsah svého společné jmění buď tak, že z něj vyjmou pouze určitý konkrétní majetek, anebo zvolí druhou možnost a omezí obecně jeho předmět až na obvyklé vybavení společné domácnosti. V případě druhém (v praxi jednoznačně převládajícím) potom až na stanovenou výjimku nabývá každý z manželů majetek samostatně do svého výlučného vlastnictví a při eventuálním nabytí společném se manželé stávají podílovými spoluvlastníky. Důsledky modifikace rozsahu SJM dopadnou i na správu a nakládání s majetkem manželů, neboť nachází-li se ten ve výlučném vlastnictví jednoho z nich, nebude již pochopitelně třeba souhlasu druhého manžela pro dispozici s ním. V reálné podobě tak zúžení SJM v natolik velkém rozsahu nápadně připomíná režim oddělených majetků manželů, neboť je výrazným způsobem posilována jejich majetková samostatnost na úkor manželského majetkového společenství.

Ačkoliv je manželům při úpravě jejich vzájemných majetkových vztahů poskytnuta poměrně široká míra smluvní svobody, rozhodně neplatí, že by tato volnost byla absolutní. Smluvní modifikace se předně nesmí dotknout samotné povahy a účelu institutu společného jmění, který je mimo jiné postaven na principu rovnosti obou manželů. Nelze proto připustit, aby byl např. změněn podíl, v jakém manželé společné

¹²⁹ Švestka, J., Jehlička, O., Škárková, M., Spáčil, J. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. 10 vydání. Praha: C. H. Beck, 2006, s. 592

vlastnické právo nabývají.¹³⁰ Rovněž majetek a závazky, které jsou z předmětu SJM ze své povahy vyloučeny, se nemohou stát jeho součástí, a to ani tehdy, směřovala-li by k tomu shodná vůle obou manželů.

Poté, co byl rozsah společného jmění manželů smluvně zúžen, musí dojít k vypořádání té části SJM, jež byla z jeho původního zákonného rozsahu vyňata. Může se tak stát přímo v předmětné smlouvě, ale v úvahu připadají i další zákonné způsoby. „Pokud však po zániku SJM k vyňatým věcem nenásledovalo jejich vypořádání ve smyslu § 149 a § 150 OZ, tj. dohodou účastníků, rozhodnutím soudu nebo nastoupením zákonné domněnky, platí ohledně těchto věcí režim SJM.“¹³¹

4.1.2 Změna doby vzniku SJM

Další možnost, jak mohou manželé (snoubenci) modifikovat zákonnou podobu svého společného jmění, tentokrát z hlediska doby jeho vzniku, nalezneme obsaženu v ustanovení § 143a odst. 2, 3 OZ v podobě tzv. *koakvizice*. Ten jim totiž nabízí, aby smlouvou uzavřenou ve formě notářského zápisu vyhradili zcela nebo zčásti vznik SJM ke dni zániku manželství, s výjimkou věcí, které tvoří obvyklé vybavení společné domácnosti.

Jelikož základní principy *koakvizice* byly již rozebrány v souvislosti se vznikem SJM a historickým vývojem manželského majetkového práva, budeme se soustředit jen na několik praktických důsledků, které manželům (snoubencům) uzavření této smlouvy přináší. Odložení vzniku SJM se projeví především v širší majetkové volnosti manželů za trvání jejich manželství, neboť v této době mají - vyjma věcí tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti - pouze své samostatné oddělené majetky, které také samostatně spravují, aniž by byli omezeni právem druhého manžela. Při nabytí společném dochází ke vzniku podílového spoluvlastnictví.

Změna právního režimu oddělených majetků nastane v okamžiku zániku manželství. Předmětem SJM se tak stanou ty majetkové hodnoty a závazky, které převyšují rozsah jmění každého manžela vztáhnutého ke dni uzavření manželství, pokud splňují kritéria ustanovení § 143 odst. 1 OZ. Zákonné výluky (dědění, darování apod.)

¹³⁰ Dvořák, J. Spáčil, J.: Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2., rozšířené vydání, Praha: ASPI, a. s., 2007, s. 168

¹³¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 3. 2002, sp. zn. 22 Cdo 1476/2000, Právní rozhledy, 2002, č. 7

se musí uplatnit i v případě výhrady vzniku SJM ke dni zániku manželství. Důležitá je skutečnost, že v době trvání manželství byl každý z manželů výlučným vlastníkem svého majetku a učinil-li tak snad právní úkon, kterým by určitá část z jeho majetkové masy vyšla, nebude se k tomuto majetku přihlížet. Tento majetek tak při vypořádání nebude již možné zařadit do předmětu SJM a nebudou se ohledně něj provádět ani zápočty.

Na skutečnost, že i v případě uzavření modifikační smlouvy podle § 143a odst. 2 OZ společné jmění manželů ve svém minimálním rozsahu přesto vznikne a v této podobě bude existovat až do okamžiku zániku manželství, bylo již upozorněno výše.

4.1.2 Změna správy SJM

Poslední z modifikačních smluv upravená v § 147 OZ umožňuje manželům (snoubencům) pozměnit zákonem stanovený režim pro spravování jejich společného jmění. Obecná pravidla společné správy SJM tak, jak jsou rozvedena v ustanovení § 145 odst. 1, 2 a § 146 OZ, nemusí z rozmanitých důvodů manželům vyhovovat. Po vzájemné dohodě a uzavření smlouvy ve formě notářského zápisu si tak mohou stanovit vlastní, odchylný režim správy, který bude lépe korespondovat jejich specifickým potřebám a zájmům. Ve vztahu k třetím osobám bude opět platit, že na takovou smlouvu se lze odvolat pouze tehdy, je-li těmto osobám obsah smlouvy znám.

Pokud jde o konkrétní formy odchylné správy, ponechává zákon manželům volný prostor. Manželé se tak mohou např. dohodnout, že nebudou rozlišovat obvyklou správu SJM od „ostatních záležitostí“, a že ji ve všech případech budou vykonávat oba společně. Obsahem smlouvy může ale být také ujednání opačné, totiž že správu veškerého SJM bude vykonávat pouze jeden z manželů. V odborné literatuře byl sice formulován i názor, že ustanovení § 145 odst. 2 OZ vyžadující v určitých případech souhlas obou manželů je kogentní povahy,¹³² domnívám se však, že tomu tak ve skutečnosti není. Kdyby měl zákonodárce v úmyslu takovou odchylnou úpravu správy vyloučit, vtělil by meze pro možnou změnu zákonného režimu správy přímo do ustanovení, v němž modifikaci umožňuje.

¹³² *Haderka, J.*: Osobní a majetková práva manželů od účinnosti zákona č. 91/1998 Sb., Právní praxe, 1998, č. 9, s. 556

Předmanželské smlouvy

Vše, co bylo dosud uvedeno o možnosti modifikace SJM, ať už z hlediska jeho rozsahu, doby vzniku nebo správy, je možné *mutatis mutandis* vztáhnout i na případy, kdy jsou tyto modifikační smlouvy uzavírány nikoliv mezi manžely, ale mezi mužem a ženou, kteří hodlají manželství teprve uzavřít (§ 143a odst. 3, § 147 OZ). V praxi se pro tyto smlouvy mezi snoubenci vžilo poměrně rychle označení „předmanželské“, nutno však podotknout, že tohoto termínu samotný občanský zákoník nepoužívá.

Předmanželskou smlouvu lze podle zákona uzavřít kdykoliv před uzavřením manželství, je však nezbytné upozornit, že účinky smlouvy mohou pochopitelně nastat až okamžikem sňatku. Nedošlo-li by tak k uzavření manželství, předmanželská smlouva by vůbec nenabyla účinnosti. Pokud jde o změnu takové smlouvy, snoubenci tak mohou učinit uzavřením předmanželské smlouvy nové, ovšem je také možné, aby novou modifikační smlouvu uzavřeli již jako manželé. Vždy však musí být dodržena zákonem předepsaná forma – tj. notářský zápis.

Jako hlavní výhoda předmanželské smlouvy bývá vnímána skutečnost, že k úpravě budoucích majetkových poměrů manželů dochází v době, kdy partneři jsou ochotni se domluvit, takže se tak záměrně předchází potencionálním zdlouhavým sporům ve vyhrocených případech krize či dokonce zániku manželství.¹³³

Můžeme tedy shrnout, že rozšíření možnosti modifikace SJM i na osoby, jež hodlají manželství teprve uzavřít, avšak již dopředu chtějí upravit své budoucí majetkové vztahy, přineslo důležité doplnění české právní úpravy manželského majetkového společenství. Je možné očekávat, že současný společenský trend častějšího uzavírání těchto smluv bude do budoucna ještě sílit.

4.2 Modifikace SJM soudním rozhodnutím

K modifikaci SJM může dojít nejen uzavřením smlouvy, ale též soudním rozhodnutím vydaným na návrh jednoho z manželů. Půjde-li však o změnu zákonné podoby manželského majetkového společenství prováděnou soudní cestou, vždy se

¹³³ Kodriková, Z.: Předmanželské a manželské smlouvy jako součást právního řádu ČR, Právo a rodina, 2007, č. 3, s. 6

bude jednat pouze o změnu jeho rozsahu. Podle současného znění § 148 odst. 1, odst. 2 OZ je totiž soud oprávněn toliko zúžit společné jmění, a to jen ve dvou specifických případech, jimž bude záhy věnována pozornost. Oproti tomu současná právní úprava nepřipouští, aby se manželé obrátili na soud s návrhem na rozšíření SJM nad rámec jeho zákonného rozsahu, mohou pouze žádat o obnovení rozsahu původního, došlo-li v minulosti k jeho zúžení, a to právě soudem (§ 148 odst. 4 OZ).

Ve srovnání s dřívější právní úpravou musíme konstatovat, že občanský zákoník v současnosti soudu neumožňuje SJM zrušit, ale pouze jeho rozsah omezit, a to maximálně na úroveň věcí tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti. Někteří autoři jsou toho názoru, že právě nezbytnost zachování režimu SJM alespoň pro tuto zvláštní kategorii věcí byla důvodem, proč zákonem č. 91/1998 Sb. došlo k vypuštění možnosti úplného zrušení SJM soudem.¹³⁴ Ačkoliv je výkladem pravděpodobně možné dovodit, že lze připustit, aby soud SJM zúžil i v rozsahu menším (tj. ponechá v něm i jiné majetkové hodnoty, než věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti), soudní praxe většinově zužuje rozsah SJM až k jeho minimální hranici.

Ať už soud rozhoduje o zúžení SJM proto, že jeden z manželů získal oprávnění k podnikatelské činnosti či se stal neomezeně ručícím společníkem obchodní společnosti (§ 148 odst. 2 OZ), anebo pro jiné závažné důvody (§ 148 odst. 1 OZ), nepřichází v úvahu, aby zahájil řízení z úřední povinnosti, ale vždy musí platit, že je zapotřebí podání návrhu některého z manželů. Vyhoví-li soud návrhu, bude následně vydán rozsudek, který po nabytí právní moci nově stanoví rozsah společného jmění manželů, a to s účinky ex nunc. Toto konstitutivní rozhodnutí je z hlediska hmotného práva třeba chápat jako právní skutečnost, s níž je spojena změna společného jmění,¹³⁵ neboť v jeho důsledku SJM zčásti zaniká a do budoucna je omezeno pouze na věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti. Právě z tohoto závěru pak judikatura dovozuje, že právo na zúžení společného jmění - jakožto právo žádat soud o vydání konstitutivního rozhodnutí - nemůže podléhat promlčení.¹³⁶

¹³⁴ *Salač, J.*: Společné jmění manželů, Právní praxe, 1999, č. 9, s. 561

¹³⁵ *Winterová, A. a kol.*: Civilní právo procesní. 5 aktualizované vydání, Praha: Linde, a. s., 2008, s. 290

¹³⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 5. 2. 2008, sp. zn. 22 Cdo 3515/2006, Soudní rozhledy, 2008, č. 11, s. 410

Obdobně jako při smluvním zúžení rozsahu SJM, musí i v případě jeho zúžení soudem následovat vypořádání té části, která byla z jeho původního rozsahu vyňata. Až do okamžiku, než je vypořádání provedeno, platí i ohledně těchto věcí režim SJM.¹³⁷

Před podrobným rozebráním zákonných důvodů pro zúžení SJM ještě připomeňme, že došlo-li jí již jednou k jeho soudnímu zúžení, může být znovu rozšířeno do svého předchozího rozsahu opět jen rozhodnutím soudu vydaným na návrh jednoho z manželů (§ 148 odst. 4 OZ). Jelikož však na obnovení původního rozsahu SJM nemají manželé automatický právní nárok, bude záležet na úvaze soudu, zda v konkrétním případě shledá, že důvody pro zúžení SJM již odpadly, či zda stále trvají. Smluvní obnovení původního rozsahu společného jmění je v tomto případě vyloučeno.

4.2.1 Zúžení SJM soudem pro závažné důvody

Ustanovení § 148 odst. 1 OZ váže úspěšnost návrhu na zúžení SJM soudem podaného jedním z manželů na prokázání existence závažných důvodů pro vydání takového rozhodnutí. Jelikož daný pojem zákon blíže nerozvádí, je posuzování míry závažnosti ponecháno soudní praxi. Nedávné rozhodnutí Nejvyššího soudu přitom právě pro absenci přesných zákonných kritérií závažnosti poskytuje nižším soudům poměrně široký prostor pro vlastní úvahu, když umožňuje napadnout dovoláním pouze takový rozsudek, ve kterém je úvaha o závažnosti důvodů zjevně nepřiměřená.¹³⁸

Komentář občanského zákoníku jako dostatečný důvod uvádí například takové chování některého z manželů, kdy bezdůvodným a neúčelným přebíráním závazků dochází k zatěžování integrity společného jmění.¹³⁹ Do této kategorie je dále třeba přiřadit především alkoholismus, drogovou závislost, nevhodné nakládání s majetkem na úkor rodiny - jednoduše další pro společné jmění rizikové chování jednoho z manželů.

Bude tedy opět záležet na úvaze soudu, jak konkrétní situaci vyhodnotí, návrhu není povinen vyhovět (srov. dikci § 148 odst. 1 OZ - „může“), a proto neshledá-li důvody dostatečně závažnými, zúžení společného jmění manželů nepovolí.

¹³⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 3. 2002, sp. zn. 22 Cdo 1476/2000, Právní rozhledy, 2002, č. 7

¹³⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. 9. 2005, sp. zn. 22 Cdo 2211/2004

¹³⁹ Švestka, J., Jehlička, O., Škárková, M., Spáčil, J. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006, s. 601

4.2.2 Zúžení SJM soudem pro podnikatelské aktivity

Je-li k soudu podán návrh na zúžení SJM podle § 148 odst. 2 OZ, tedy z důvodu, že jeden z manželů získal oprávnění k podnikatelské činnosti, popřípadě se stal neomezeně ručícím společníkem v obchodní společnosti, musí být rozsah společného jmění zúžen. Soudu tak na rozdíl od prvního okruhu případů není ponechána možnost pro volnou úvahu, omezí se proto pouze na zjištění stanovených zákonných předpokladů a jsou-li splněny, je povinen společné jmění zúžit. Tento závěr je potvrzován i konstantní judikaturou, která při naplnění podmínek § 148 odst. 2 OZ zdůrazňuje nemožnost soudů postupovat jinak, než návrhu na zúžení plně vyhovět, a to i tehdy, byl-li by snad namítán rozpor s dobrými mravy.¹⁴⁰

Rozhodnou pro vznik práva na zúžení SJM soudem podle § 148 odst. 2 OZ je ta skutečnost, že se jeden z manželů stal podnikatelem (typicky získáním živnostenského oprávnění, ale i jinak podle § 2 odst. 2 ObchZ), anebo neomezeně ručícím společníkem obchodní společnosti (tj. komplementářem v komanditní společnosti či společníkem ve veřejné obchodní společnosti). Existují-li stále tyto skutečnosti, trvá také možnost úspěšně se domoci soudního zúžení SJM, bez ohledu na to, s jakým časovým odstupem od jejich vzniku je návrh podáván - toto právo, jak jsme již uvedli, totiž nepodléhá promlčení. Soudní praxe přitom dovodila, že ani pozastavení provozování živnosti nemůže být důvodem pro zamítnutí návrhu na zúžení SJM.¹⁴¹

Hlavní smysl ustanovení § 142 odst. 2 OZ spočívá na jedné straně v ochraně majetkových práv nepodnikajícího manžela, na straně druhé pak v možnosti podnikajícího manžela nakládat nezávisle se svým majetkem.¹⁴² Tím se otevírá rozsáhlá a relativně komplikovaná problematika vzájemného vztahu SJM a podnikání, které bude věnována celá navazující kapitola.

¹⁴⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 5. 2. 2008, sp. zn. 22 Cdo 3515/2006, Soudní rozhledy, 2008, č. 11, s. 410

¹⁴¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. 12. 1999, sp. zn. 22 Cdo 174/1998, Právní rozhledy, 2000, č. 4

¹⁴² Štěpánová, S: Společné jmění manželů a podnikání. 1. vydání, Brno: Computer Press,a.s., 2006, s. 159

5. Společné jmění manželů a podnikání

Zákonnou definici podnikání nalezneme v § 2 odst. 1 ObchZ, kde je stanoveno, že se tímto pojmem rozumí soustavná činnost prováděna samostatně podnikatelem vlastním jménem a na vlastní odpovědnost za účelem dosažení zisku. V návaznosti na to je v dalším odstavci citovaného paragrafu definován i termín podnikatel, za něhož zákon považuje osobu zapsanou v obchodním rejstříku, osobu podnikající na základě živnostenského oprávnění nebo jiného oprávnění vydaného podle zvláštních předpisů a konečně také fyzickou osobu, která provozuje zemědělskou výrobu a je zapsána do evidence podle zvláštního předpisu.

Laickou veřejností však často bývají za podnikatele považovány také osoby, které jsou společníky v některé z obchodních společností. S tímto názorem se není možné ztotožnit, a to ani tehdy, byla-li by snad konkrétní osoba v obchodní společnosti společníkem jediným.¹⁴³ Není přitom možné přehlédnout fakt, že postavení jednotlivých společníků se podstatně liší podle toho, v jakém rozsahu ručí za závazky své právnické osoby. Nebezpečí v této souvislosti hrozí zejména společníkům veřejné obchodní společnosti (§ 76 odst. 1 ObchZ) a komplementářům u společnosti komanditní (§ 93 odst. 1 ObchZ), neboť ti přímo ze zákona za závazky těchto společností ručí celým svým majetkem a jejich pozice se tak v reálném životě značně podobá pozici živnostníků. Vidíme, že zákonodárce si byl popsání problému vědom, neboť ačkoliv tyto fyzické osoby striktně vzato nepovažuje za podnikatele, je i jim (a jejich manželům) nabídnuta možnost obrátit se na soud s návrhem na zúžení SJM pro omezení rizik z podnikání plynoucích.

Ve vzájemném vztahu podnikání a společného jmění manželů, jehož aktiv k němu v praxi bývá často vyžíváno, vystupují do popředí zejména dva důležité aspekty. Jednak je třeba poskytnout manželskému majetkovému společenství nezbytnou ochranu před potenciálními negativními dopady podnikání. Vedle již popsání možnosti požádat soud o zúžení SJM (§ 148 odst. 2 OZ) se tento požadavek promítl i do podmínky udělení souhlasu druhého manžela pro použití majetku v SJM či jeho části k podnikání (§ 146 OZ). Na straně druhé je třeba garantovat nepodnikajícímu manželovi možnost podílet se na příjmech z podnikání, na což je pamatováno v § 148

¹⁴³ *Salačová, J.:* Podnikání a zákonné majetkové společenství manželů, *Právo a podnikání*, 1996, č. 5, s. 19

odst. 3 OZ, který stanoví, že je-li po zúžení SJM soudem podnikatelská činnost vykonávána společně nebo za pomoci manžela, který není podnikatelem, rozdělí se mezi manžele příjmy rovným dílem, neuvádí-li písemná smlouva mezi nimi uzavřená poměr jiný.

Na následujících řádcích nejprve podrobně rozebereme promítnutí dvou zmíněných principů do současné právní úpravy, ve druhé části kapitoly se potom zaměříme na problematiku obchodního podílu a podniku ve vztahu ke společnému jmění manželů.

5.1 Použití majetku v SJM k podnikání

Jestliže je zákonný režim správy majetku v SJM vymezený v § 145 odst. 1, 2 OZ úpravou obecnou, ustanovení § 146 představuje úpravu speciální, která dopadá pouze na určitý specifický způsob dispozice se společným majetkem manželů. Právě tento paragraf totiž umožňuje, aby jeden z manželů použil majetek v SJM nebo jeho část k podnikání, ovšem pouze za předpokladu, že s takovým jednáním souhlasí i manžel druhý. Zákon dále stanoví, že souhlas je třeba udělit při prvním použití majetku ve společném jmění manželů nebo jeho části, a že k dalším právním úkonům souvisejícími s podnikáním již souhlasu druhého manžela není zapotřebí.

Soudní praxe vyžaduje, aby se jednalo o souhlas obecný (generální), čímž má na mysli, že nesmí jít o souhlas k jednorázovému použití majetku na konkrétní podnikatelský účel, ale o souhlas daný k podnikání obecně, který umožňuje použití společného majetku i kdykoliv v budoucnosti.¹⁴⁴ Ačkoliv podle dřívější právní úpravy bylo třeba, aby se souhlas vztahoval k použití majetku v manželském majetkovém společenství v celém jeho rozsahu, současné znění zákona výslovně umožňuje, aby byl dán ohledně i jen některé jeho části.

Udělení souhlasu k použití majetku v SJM nebo jeho části k podnikání podle § 146 OZ je výjimečným rozhodnutím, které výrazně překračuje rámec obvyklé společné správy SJM. Při rozhodování, zda druhému manželovi tímto způsobem použití společného majetku umožnit či nikoliv, by tak měly být dobře promyšleny všechny

¹⁴⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. 2. 1999, sp. zn. 2 C don 2072/97, Právní rozhledy, 1999, č. 5

důsledky, které s sebou potencionální udělení souhlasu přináší. Významná je zejména skutečnost, že k dalším právním úkonům souvisejícím s podnikáním již není znovu souhlas vyžadován a v jistém smyslu tak dochází k částečné ztrátě kontroly nad budoucím rozhodováním o nakládání se společným majetkem. Bude totiž zcela na podnikajícím manželovi, jak v rámci své podnikatelské činnosti majetek v SJM použije. To ovšem neznamená, že by snad udělení souhlasu opravňovalo podnikajícího manžela k tomu, aby tento majetek sám výlučně užíval nebo aby výlučně rozhodoval o způsobu jeho užívání – majetek i nadále zůstává ve společném jmění a jako takový může být podle § 145 odst. 1 OZ užíván oběma manžely. Hlavní důsledek udělení souhlasu se tedy projeví v tom, že právní úkony podnikajícího manžela při dispozici se společným majetkem nejsou relativně neplatné ve smyslu § 145 odst. 2 a § 40a OZ, což je nezbytné pro zajištění právní jistoty podnikatelových věřitelů.¹⁴⁵ Ze stejného důvodu potom také nebude možné jednou daný souhlas odvolat.

Zajímavá je situace, kdy by měli v úmyslu podnikat s majetkem ve společném jmění manželé oba. Ačkoliv smyslem ustanovení § 146 OZ je především možnost zabránit v použití společného majetku k podnikání, cítí-li se jím jeden z manželů ohrožen, někteří autoři vzhledem k dispozitivnosti právní úpravy připouští i možnost, aby se manželé rozhodli, že tento majetek bude k podnikatelské činnosti používán jimi oběma. V takovém případě by pak bylo zapotřebí, aby si manželé poskytli souhlas podle § 146 OZ vzájemně.¹⁴⁶ Rizika pro SJM by se tím pochopitelně zvýšila, toho si ovšem manželé museli být vědomi a dobrovolně toto nebezpečí svým rozhodnutím podstoupili. Toto řešení však rozhodně nelze označit jako praktické. Jak víme, při poskytnutí souhlasu k použití majetku v SJM druhým manželem k podnikání ztrácí manžel, který souhlas udělil, kontrolu nad rozhodováním podnikajícího manžela. To znamená, že každý z manželů by v rámci své podnikatelské činnosti mohl samostatně činit právní úkony ohledně majetku v SJM. Lze si snadno představit, že taková situace by brzy vyústila ve spor mezi manžely ohledně použití společného majetku a rozhodně by také neprospívala právní jistotě věřitelů. V praxi je tak mnohem častější, že jsou-li oba manželé podnikateli, raději své společné jmění smluvně zúží a podnikají toliko se svým výlučným majetkem.

¹⁴⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. 3. 2004, sp. zn. 22 Cdo 1731/2003

¹⁴⁶ Štěpánová, S.: Společné jmění manželů a podnikání. 1. vydání, Brno: Computer Press, a. s., 2006, s. 195

Od udělení souhlasu k podnikání podle § 146 OZ musíme striktně odlišovat případy, kdy má být majetek ve společném jmění manželů použit jako vklad do obchodní společnosti, popřípadě družstva. Ačkoliv právnické osoby zapisované do obchodního rejstříku (§ 34 odst. 1 písm. a.) ObchZ) jako podnikatele obchodní zákoník chápe, jejich společníci (či členové) už zákonnou definici, jak bylo uvedeno výše, naplňovat nemohou. Jelikož tedy poskytnutí vkladů z prostředků SJM nemůžeme vnímat jako použití společného majetku k podnikání, uplatní se na tyto případy vždy obecný režim správy SJM podle § 145 OZ. Taková dispozice se společným majetkem pak zcela jistě přesahuje rámec správy obvyklé, takže došlo-li k použití majetku bez souhlasu druhého manžela, jednalo by se o relativně neplatný právní úkon ve smyslu § 145 odst. 2 a § 40a OZ.¹⁴⁷

Jelikož občanský zákoník nestanoví žádné zvláštní požadavky pro formu udělení souhlasu, v teorii i judikatuře je zastáváno stanovisko, že tento jednostranný právní úkon adresovaný druhému manželovi může být učiněn i konkludentně, což by mělo platit dokonce i tehdy, má-li být k podnikání použito nemovitostí patřících do SJM.¹⁴⁸ Situace je však o poznání složitější. Podle § 38i odst. 1 písm. k.) ObchZ totiž platí, že do sbírky listin, která je součástí obchodního rejstříku, musí podnikatel mj. uložit doklad o souhlasu manžela s použitím majetku v SJM k podnikání. Na fyzické osoby, které jsou podnikateli zapsanými do obchodního rejstříku ve smyslu § 34 ObchZ, se tak bude vztahovat povinnost předložit rejstříkovému soudu tento doklad, a to podle § 38k odst. 1 ObchZ bez zbytečného odkladu od vzniku rozhodné skutečnosti – tedy od okamžiku udělení souhlasu druhým manželem. V odborné literatuře tak správně bylo poukázáno na fakt, že došlo k nepřímé novelizaci občanského zákoníku zákoníkem obchodním, neboť i když i nadále platí, že souhlas k použití majetku v SJM k podnikání je možné udělit jak ústně, tak i písemně, doklad o souhlasu musí mít vždy formu písemnou.¹⁴⁹

Jelikož však většina podnikajících fyzických osob v obchodním rejstříku zapsána nebude, povinnost publikace souhlasu druhého manžela, která má poskytnout důležitou informaci třetím osobám, dopadá v současnosti pouze na omezený okruh

¹⁴⁷ Dvořák, J. Spáčil, J.: Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2., rozšířené vydání, Praha: ASPI, a. s., 2007, s. 139

¹⁴⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. 2. 1999, sp. zn. 2 C don 2072/97, Právní rozhledy, 1999, č. 5

¹⁴⁹ Dvořák, J. Spáčil, J.: Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2., rozšířené vydání, Praha: ASPI, a. s., 2007, s. 141

manželů-podnikatelů. Souhlasím proto s citovanými autory v tom, že de lege ferenda by bylo vhodné povinnost zveřejnění vztáhnout i na osoby další, a to nejen v souvislosti s udělením souhlasu k použití SJM či jeho části k podnikání, ale i při ostatních smluvních či soudních úpravách zákonné podoby SJM.

5.2 Podíl manžela na podnikání manžela druhého

Je-li jedním z manželů, popřípadě manžely oběma, vyvíjena podnikatelská činnost, platí, že příjmy z této činnosti se podle obecné úpravy předmětu společného jmění stávají jeho součástí (§ 143 odst. 1 písm. a.) OZ). Neexistuje žádný zákonný důvod, aby jakýkoliv výnos z podnikání manžela byl vyňat z režimu SJM. Výnosy z podnikání tak budou vedle mzdy tvořit jeden z nejčastějších zdrojů společného jmění.¹⁵⁰ Kdyby manželé chtěli příjmy z podnikání ze zákonného režimu SJM vyjmout, bylo by zapotřebí, aby mezi sebou uzavřeli modifikační smlouvu podle § 143a OZ.

Judikatura dále dovodila, že součástí SJM se stane i majetková hodnota obchodního podílu ve společnosti s ručením omezeným, a to za předpokladu, že tento podíl byl jedním z manželů nabyt za trvání manželství z prostředků patřících do SJM.¹⁵¹ Problematika obchodního podílu je však natolik komplikovaná, že jí bude věnována samostatná podkapitola.

K zúžení zákonného rozsahu SJM nemusí dojít pouze na základě uzavření modifikační smlouvy, ale též soudním rozhodnutím, jak bylo popsáno výše. Získání oprávnění k podnikatelské činnosti či skutečnost, že se jeden z manželů stal neomezeně ručícím společníkem obchodní společnosti, jsou důvodem, pro který je soud povinen společné jmění zúžit, je-li o to některým z manželů požádán. Povšimněme si, že návrh je podle současné právní úpravy podle § 148 odst. 2 OZ oprávněn podat každý z manželů samostatně, tedy nikoliv pouze ten, který oprávnění k podnikatelské činnosti nezískal, což bylo pravidlem do 31. 7. 1998.

¹⁵⁰ Francová, M. Dvořáková Závodská, J.: Rozvody, rozchody a zánik partnerství, Praha: ASPI, a. s., 2008, s. 92

¹⁵¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. 7. 2004, sp. zn. 22 Cdo 700/2004

Jestliže došlo k soudnímu zúžení společného jmění podle § 148 odst. 2 OZ a podnikatelská činnost je následně vykonávána podnikatelem společně nebo za pomoci manžela, který podnikatelem není, umožňuje zákon manželům, aby uzavřením písemné smlouvy stanovili poměr pro rozdělení příjmů plynoucích z podnikání. Není-li však taková smlouva uzavřena, bude ze zákona platit, že se mezi ně rozdělí příjmy rovným dílem (§ 148 odst. 3 OZ). Pro fyzické osoby, které jsou podnikateli zapsanými do obchodního rejstříku, bude i v tomto případě platit povinnost založit do sbírky listin rozhodnutí soudu o zúžení SJM, jakož i smlouvu o rozdělení příjmů z podnikání, byla-li tato uzavřena (§ 38i odst. 1 písm. k.) ObchZ).

V této souvislosti je vhodné upozornit na skutečnost, že zákoník práce ve svém současném znění nepřipouští, aby mezi manžely existoval pracovněprávní vztah (tj. pracovní poměr a právní vztahy založené dohodami o pracích konaných mimo pracovní poměr). Je proto třeba, aby se druhý manžel na činnosti svého podnikajícího protějšku podílel způsobem jiným. Pracovní činnost manžela, kterou vykonává jako tzv. osoba spolupracující s manželem podnikatelem, přitom podle judikatury není možné samu o sobě chápat ani jako podnikání.¹⁵²

5.3 Obchodní podíl a SJM

Obchodní podíl představuje účast společníka na společnosti a z této účasti plynoucí práva a povinnosti - § 114 odst. 1 ObchZ. Ačkoliv je poskytnutá definice v zákoně uvedena v souvislosti s právní úpravou společnosti s ručením omezeným, není sporu o tom, že jde o definici obecně platnou a uznávanou. Podle nového zákonného vymezení je tak třeba obchodní podíl chápat nejen jako předmět vlastnictví, ale i jako souhrn veškerých práv a povinností nemajetkové povahy s jeho vlastnictvím spojených.¹⁵³ Právě toto důsledné rozlišování dvou různých stránek obchodního podílu bude významné pro posouzení vzájemného vztahu společného jmění manželů a obchodního podílu, jak bude rozebráno dále.

¹⁵² Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 2. 4. 2002, sp. zn. 22 Cdo 1717/2000

¹⁵³ Pelikánová, I. Černá, S. a kol.: Obchodní právo. Společnosti obchodního práva a družstva. II. díl, Praha: ASPI, a. s., 2006, s. 72

Popsaná problematika je v občanském zákoníku řešena ustanovením § 143 odst. 2 OZ, kde je uvedeno, že stane-li se jeden z manželů za trvání manželství společníkem obchodní společnosti nebo členem družstva, nezakládá nabytí podílu, včetně akcií, ani nabytí členských práv a povinností členů družstva, účast druhého manžela na této společnosti nebo družstvu. Z tohoto pravidla pak existuje pouze jediná výjimka, a to pro družstva bytová.

Jelikož zákon hovoří pouze o vyloučení účasti druhého manžela na obchodní společnosti či družstvu, zůstávala v minulosti po dlouhou dobu spornou otázka, zdali je možné, aby takto nabytý obchodní podíl přesto tvořil součást SJM, a to navzdory skutečnosti, že se společníkem či členem stal pouze jeden z manželů. Teprve v nedávné době byl tento problém vyřešen, když Nejvyšší soud zaujal ve svém rozhodnutí následující právní názor: „S obchodním podílem je spjata majetková hodnota, která je ve smyslu § 118 odst. 1 OZ jinou majetkovou hodnotou (majetkem) a jako taková může být předmětem občanskoprávních vztahů. Jestliže i jen jeden z manželů nabyde za trvání manželství a z prostředků patřících do společného jmění manželů obchodní podíl ve společnosti s ručením omezeným, stává se tím získaný majetek (hodnota takového podílu) ze zákona součástí SJM, neboť to přímo vyplývá z kogentního ustanovení § 143 odst. 1 písm. a.) OZ. Gramatický ani logický výklad navazujícího ustanovení § 143 odst. 2 OZ takový závěr nevylučuje. Důsledkem tohoto ustanovení je toliko oddělení či odlišení právního postavení společníka – manžela, jenž se stal společníkem obchodní společnosti, od právního postavení druhého manžela, který se společníkem nestal. Jen manžel – společník má práva a povinnosti vyplývající pro něj z úpravy postavení společníka obchodní společnosti v obchodním zákoníku či jiném právním předpise nebo ve společenské smlouvě. Je však oddělen od majetkové hodnoty obchodního podílu, která zůstává manželům společná. Proto je také omezen v nakládání s obchodním podílem, pokud nejde o jeho obvyklou správu ve smyslu § 145 odst. 2 OZ, neboť stejnou měrou, jako náleží jemu, náleží i druhému manželovi.“¹⁵⁴

Uvedený názor byl navazující judikaturou opakovaně potvrzen, přičemž došlo také k formulování dalšího důležitého pravidla, které stanoví, že při vypořádání

¹⁵⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. 7. 2004, sp. zn. 22 Cdo 700/2004, Právní rozhledy, 2004, č. 22, s. 844

společného jmění manželů po jeho zániku může být obchodní podíl přikázán jen tomu manželů, který je v obchodní společnosti společníkem.¹⁵⁵

Skutečnost, že je majetková hodnota obchodního podílu součástí SJM, nabývá na významu především v situacích, kdy má manžel – společník s tímto podílem v úmyslu disponovat. Jestliže Nejvyšší soud uvádí, že i nakládání s obchodním podílem překračující obvyklou správu společného majetku podléhá § 145 odst. 2 OZ, znamená to, že žádná zásadní dispozice s ním se nemůže platně odehrát bez souhlasu manžela druhého. V praxi se toto omezení projeví zejména při převodu obchodního podílu podle ustanovení § 115 ObchZ, který umožňuje, aby se souhlasem volné hromady společník smlouvou převedl svůj obchodní podíl na společníka jiného, nestanoví-li společenská smlouva jinak. Připouští-li to společenská smlouva, je dále možné, aby společník převedl svůj obchodní podíl na jinou osobu (tj. na osobu, která dosud nebyla společníkem), přičemž převod může být v tomto případě podmíněn souhlasem valné hromady. Účinky převodu obchodního podílu nastanou vůči společnosti dnem doručení účinné smlouvy o převodu.

V odborné literatuře již bylo poukázáno na to, že je-li podle § 115 ObchZ převáděn obchodní podíl ve společnosti s ručením omezeným, jenž je součástí společného jmění manželů, bude zapotřebí, aby k tomuto převodu udělil souhlas i druhý manžel, i když on sám společníkem není.¹⁵⁶ Nestane-li se tak, může se opomenutý manžel dovolat relativní neplatnosti smlouvy o převodu obchodního podílu podle § 145 odst. 2 OZ ve spojení s § 40a OZ. Z důvodu vyšší právní jistoty se proto jeví vhodné, aby byl souhlas druhého manžela obsažen již ve smlouvě o převodu obchodního podílu, ačkoliv je samozřejmě možné připustit, aby k jeho udělení došlo až v době pozdější.

Závěrem této části ještě alespoň krátce věnujme pozornost výjimce pro vznik společného členství manželů v bytových družstvech, která je odůvodněna specifickou úpravou společného nájmu bytu manžely podle §§ 703 – 705 OZ ve vazbě na obchodněprávní úpravu družstva (§ 221 n. ObchZ). Vznikne-li tak jednomu z manželů za trvání manželství právo na uzavření smlouvy o nájmu družstevního bytu, vznikne se společným nájmem bytu manžely i společné členství manželů v družstvu; z tohoto

¹⁵⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 5. 2005, sp. zn. 22 Cdo 1781/2004

¹⁵⁶ *Dvořáková Závodská, J.*: Patří obchodní podíl ve společnosti s ručením omezeným do společného jmění manželů?, *Právo a rodina*, 2005, č. 12, s. 19

členství jsou oba manželé oprávněni a povinni společně a nerozdílně. „Členský podíl manželů v bytovém družstvu je pak majetkovou hodnotou, která je předmětem vypořádání společného jmění manželů. Naproti tomu právo společného nájmu bytu manžely není majetkovým právem samostatně vypořadatelným jako součást SJM.“¹⁵⁷

5.4 Podnik a SJM

Podle českého právního řádu je podnik věcí hromadnou (*universitas rerum*); musí tedy být vždy chápán jako předmět právních vztahů, a nikoliv jako jejich subjekt. Detailnější vymezení pojmu podnik poskytuje § 5 ObchZ, když stanoví, že jím rozumí soubor hmotných, jakož i osobních a nehmotných složek podnikání. K podniku náleží věci, práva a jiné majetkové hodnoty, které patří podnikateli a slouží k provozování podniku nebo vzhledem ke své povaze mají tomuto účelu sloužit. Judikatura v minulosti dovodila, že podnik vzniká např. i při provozování soukromé lékařské praxe, a na vypořádání souboru rozmanitých složek takového podnikání tak budou použity obecná pravidla pro vypořádání SJM uplatňující se i pro jiné podniky.¹⁵⁸

Ve srovnání s dřívějším institutem bezpodílového spoluvlastnictví manželů je důležité upozornit na fakt, že rozsah současného společného jmění je podstatně širší, neboť od 1. 8. 1998 zákon již neobsahuje zákonnou výlukou z manželského majetkového společenství pro věci sloužící podle své povahy k výkonu povolání jen jednoho z manželů. Vidíme tedy, že již dříve sice podnik mohl být součástí tehdejšího BSM, „ovšem pouze za předpokladu, že šlo o podnik, který náležel oběma manželům, jakožto podnikatelům. Pokud však byl podnikatelem jen jeden z manželů a šlo o věc sloužící k výkonu jen jeho povolání, náležel podnik do odděleného vlastnictví podnikajícího manžela.“¹⁵⁹ Podle aktuální právní úpravy je tedy po vypuštění citované zákonné výluky předmět SJM širší, neboť jeho součástí bude nadále rovněž i podnik, který slouží k podnikání i jen jednoho z manželů. Podnik se tak nyní bude nacházet ve výlučném

¹⁵⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 4. 2007, sp. zn. 29 Odo 460/2005, Soudní rozhledy, 2007, č. 12, s. 473

¹⁵⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 4. 2005, sp. zn. 22 Cdo 2296/2004, Soudní rozhledy, 2005, č. 9, s. 325

¹⁵⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 9. 2004, sp. zn. 22 Cdo 684/2004, Soudní rozhledy, 2005, č. 3, s. 98

vlastnictví jednoho z manželů pouze tehdy, splňuje-li některou z dalších podmínek stanovených v § 143 odst. 1 písm. a.) – např. byl tímto manželem zděděn, nabyt z jeho výlučných prostředků, nabytý před uzavřením manželství apod.

Stejně jako dříve u bezpodílového spoluvlastnictví manželů, platí i podle současné právní úpravy, že výnosy z podnikání budou tvořit součást manželského majetkového společenství.¹⁶⁰ V případě, že by byl podnik ve výlučném vlastnictví jednoho z manželů a v průběhu manželství by do něj tyto výnosy byly reinvestovány, musel by podnikající manžel při vypořádání SJM nahradit částku, jež se rovná kladnému rozdílu mezi aktivy a pasivy jeho podnikání ke dni zániku SJM, což zpravidla bude představovat cenu podniku. Od takto zjištěné ceny by ovšem napřed bylo nutné odečíst hodnotu výlučných prostředků, které byly do podniku vloženy podnikajícím manželem.¹⁶¹ V případě, že by výsledná hodnota byla záporná, není co do manželského majetkového společenství nahrazovat.¹⁶² Na jedné straně je tak zaručeno, že výnosy z podnikání provozovaného i jen jedním manželem obohatí předmět SJM, na straně druhé jsou reflektovány i výdaje a závazky s podnikáním související, takže případný podnikatelský neúspěch by nevedl k povinnosti manžela - podnikatele nahradit tyto reinvestované prostředky zpět do SJM.

¹⁶⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 2. 2005, sp. zn. 22 Cdo 2545/2003

¹⁶¹ *Dvořák, J. Spáčil, J.*: Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2., rozšířené vydání, Praha: ASPI, a. s., 2007, s. 149

¹⁶² Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 7. 2005, sp. zn. 22 Cdo 1052/2004

6. Majetkové vztahy u jiných forem partnerského soužití

Institut společného jmění manželů je velmi úzce spjat s manželstvím samotným a v širším pojetí také se zabezpečováním základních funkcí rodiny, s uspokojováním potřeb tohoto jedinečného sociálního organismu. Je to právě rodina, která zastává ve společnosti naprosto výjimečnou úlohu spočívající ve zprostředkování interakce mezi jedincem a širší skupinou lidí, ve vytváření specifických vazeb mezi jejími členy, v upevňování morálních hodnot a v plnění mnoha dalších sociálních funkcí. Rodina je těžce uchopitelný pojem zasahující do mnoha oblastí lidského života a stojící v centru zájmu mnoha (nejen) humanitních věd – sociologie, práva, ale i ekonomie a dalších. Není proto jednoduché ji definovat a nabízí se otázka, zdali je to vůbec nezbytné. Pro účely práva, z jehož pohledu se tomuto tématu budeme věnovat především, můžeme rodinu obecně charakterizovat jako malou skupinu osob, které jsou navzájem spojeny manželskými, příbuzenskými nebo jinými obdobnými vztahy a zvláště společným způsobem života.¹⁶³

Ačkoliv rodina bývá v tradičním pojetí spojována pouze s institutem manželství, je namístě zamyslet se nad tím, zdali „něco podobného“ obsahově prakticky shodného nevzniká i v jiných, méně konzervativních formách partnerského soužití. S postupně sílící krizí tradiční rodiny, jíž jsme svědky od počátku 60. let, se ve společnosti objevuje čím dál vyšší procento partnerských párů, které se z mnoha rozmanitých důvodů rozhodly neuzavírat manželství. Jejich soužití jsou přitom často dlouhodobá, veřejně přiznaná, tyto dvojice vychovávají společné děti – v reálném životě žijí jako manželé, aniž by však manželství uzavřely. Nabízí se otázka, zdali by právo mělo nastalou situaci nějakým způsobem reflektovat. Mají být výhody vyhrazené dosud pouze pro osoby, které daly svému soužití formu manželství, rozšířeny i na páry, které spolu žijí toliko fakticky? Zaslouží si tento způsob společné kohabitace posílení právní ochrany? V odborné literatuře bylo přitom upozorněno i na fakt, že lidé pro uspořádání svých vztahů volí často formu nesezdaného soužití právě proto, aby se vyhnuli přílišné institucionalizaci svého partnerství.¹⁶⁴ Cíleně se tedy „pevnější“ úpravě kohabitace

¹⁶³ Gregorová, Z. – Králíčková, Z.: Nesezdané soužití v právním řádu České republiky, Právní rozhledy, 1998, č. 5, s. 209

¹⁶⁴ Zuklínová, M.: Otazníky nad jinými (totiž – než manželskými) soužitími z pohledu rodinného práva, Právní rozhledy, 1999, č. 6, s. 296

brání. Má právo zaplňovat domnělou mezeru, která je možná z pohledu těch, kterých se týká, žádoucí?

Při analýze právní úpravy partnerského soužití nesmíme zapomenout ani na situace, kdy spolu žijí dvě osoby pohlaví nikoliv opačného, ale stejného – tedy homosexuálové. Právě k této formě vzájemného vztahu se ukázala být společnost jak v minulosti, tak částečně i v současnosti poměrně nepřátelskou. Přesto byl českým Parlamentem v nedávné době schválen zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů (dále jen „ZoRegP“), kterým došlo ke zcela zásadní změně v oblasti soužití homosexuálních párů.

Na následujících řádcích bude nejprve rozebrána aktuální právní úprava vztahů v nesezdaném soužití, ve druhé části se potom blíže zaměříme na zákon o registrovaném partnerství. Vzhledem k hlavnímu tématu této práce se budeme podrobněji věnovat zejména vztahům majetkovým ať už v homosexuálních či heterosexuálních párech a ponecháme tak poněkud stranou naší pozornosti problematiku práv statusových, ochrany a výchovy dětí, apod.

6.1 Faktické soužití páru (kohabitace)

Ačkoliv veřejností bývá vztah muže a ženy, kteří spolu žijí, avšak neuzavřeli manželství, nazýván mnoha různými termíny (např. nesezdané soužití, faktické soužití, soužití druha a družky), v právním řádu ČR jeho přesné vymezení ani označení neexistuje. Přesto se můžeme setkat s právními pojmy, které s tímto způsobem kohabitace úzce souvisí – typicky půjde o „domácnost“ a „osobu blízkou“.

Domácnost je podle zákonné definice tvořena fyzickými osobami, které spolu trvale žijí a společně uhrazují náklady na své potřeby (§ 115 OZ). Společná domácnost tak bude v praxi zpravidla předpokládat i společné bydlení. Jedná se o spotřební společenství trvalé povahy, v němž jeho členové přispívají k úhradě a obstarávání společných potřeb a v němž také společně a bez rozlišování hospodaří se svými příjmy.¹⁶⁵

¹⁶⁵ Lužná, R.: Právní vztahy mezi mužem a ženou, kteří nejsou manžely, Právo a rodina, 2007, č. 2, s. 1

Osobou blízkou potom občanský zákoník v navazujícím § 116 rozumí příbuzného v řadě přímé, sourozence, manžela, partnera (podle ZoRegP) a dále jiné osoby v poměru rodinném či obdobném, jestliže by újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá důvodně pociťovala jako újmu vlastní. Vidíme tedy, že citované ustanovení dopadá na dva různé okruhy osob. Zatímco do první skupiny jsou zařazeny pouze osoby taxativně vyjmenované, rozsah druhé je formulován podstatně obecněji, když umožňuje získat „status“ osoby blízké prakticky komukoliv, kdo naplní dvě stanovené podmínky. Je třeba si uvědomit, že pro páry žijící v kohabitaci bude postavení osoby blízké vyplývat právě z jejich členství v této druhé širší skupině. Nejedná se přitom pouze o soužití osob pohlaví opačného (klasické pojetí vztahu „druha“ a „družky“), ale rovněž i pohlaví stejného, byť by nedošlo ke vzniku registrovaného partnerství.¹⁶⁶

S pojmy domácnost a osoba blízká je dále těsně spjat i termín „spolužijící osoba“, se kterým se setkáváme v souvislosti s právní úpravou dědění (§ 474 odst. 1 OZ, § 475 odst. 1 OZ) a přechodu nájmu bytu (§ 706 odst. 2 OZ). U takovéto osoby se vyžaduje, aby žila ve společné domácnosti se zůstavitelem (nájemcem) popřípadě na něj byla odkázána výživou. Společné soužití se zůstavitelem či nájemcem musí v těchto případech trvat nejméně 1 rok, jde-li o dědění, a 3 roky, jde-li o přechod nájmu bytu.

Zaměříme-li se na majetkové vztahy mezi dvěma osobami, které spolu žijí ve faktické kohabitaci, musíme mít na paměti, že mezi nimi nikdy nemůže vzniknout žádná forma majetkového společenství obdobná institutu společného jmění manželů. Ta totiž podle výslovné dikce zákona zůstává vyhrazena pouze pro muže a ženu, kteří spolu uzavřeli sňatek (srov. § 136 odst. 2 OZ). Tito kohabitanti tak mohou nabývat pouze do svého samostatného výlučného vlastnictví, a nabývají-li majetek oba společně, potom do spoluvlastnictví podílového.

Je-li tak kohabitant výlučným vlastníkem určité věci, může pochopitelně zcela samostatně disponovat s předmětem svého vlastnického práva, aniž by podléhal jakýmkoliv omezením ze strany osoby, se kterou žije. Znamená to ovšem také, že osoba žijící v nesezdaném soužití nemá žádná zvláštní práva k výlučnému majetku svého protějšku.

Ke vzniku podílového spoluvlastnictví u nesezdaného páru dochází poměrně běžně, typicky například tehdy, spojí-li kohabitanti své finanční prostředky, aby si

¹⁶⁶ Eliáš, K. a kol.: Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1. svazek. § 1 – 487. 1. vydání. Praha: Linde, a. s., 2008, s. 463

koupili určitou věc, kterou hodlají do budoucna společně užívat. Na majetkové vztahy se v takovém případě použije obecná úprava podílového spoluvlastnictví obsažená v občanském zákoníku, což znamená, že nebude-li podíl vymezen právním předpisem, či nebude-li kohabitanty ujednáno jinak, platí, že jejich podíly jsou stejné (§ 137 odst. 2 OZ). Takto stanovený podíl bude potom také vyjadřovat míru, jakou se spoluvlastníci podílejí na právech a povinnostech vyplývajících ze spoluvlastnictví ke společné věci (§ 137 odst. 1 OZ). Zdůrazněme, že oproti SJM, kde je každý z manželů úplným vlastníkem celé společné věci (nicméně omezeným stejným právem druhého manžela), má v případě podílového spoluvlastnictví kohabitant právo toliko k určitému ideálnímu podílu na společné věci. Při hospodaření a dalších obecných dispozicích s takovou věcí se bude postupovat podle tzv. majoritního principu a spoluvlastníci (tj. kohabitanti) tak budou rozhodovat většinou počítanou podle velikosti svých podílů. Při rovnosti hlasů, nebo nedosáhne-li se většiny anebo dohody, rozhodne na návrh kteréhokoliv spoluvlastníka soud (§ 139 odst. 2 OZ). Určitou možnost právní ochrany poskytuje přehlasovanému spoluvlastníkovi ustanovení § 139 odst. 3 OZ, když mu nabízí, aby požádal soud o přezkoumání rozhodnutí o změně společné věci, ovšem pouze za předpokladu, že se jednalo o změnu důležitou.

Vzhledem k tomu, že se v majetkových vztazích nesezdaného páru setkáváme s paralelní existencí výlučného vlastnictví a spoluvlastnictví podílového, dochází v praxi poměrně často k míšení majetku kohabitantů, kdy může být poměrně nejasné, zda se konkrétní věc nachází ve výlučném vlastnictví jednoho z nich, či zda náleží jim oběma. Problémy s touto situací spojené se objevují jednak ve vztahu k osobám třetím, jednak mezi kohabitanty samotnými, dojde-li k zániku jejich vztahu a následnému vypořádávání a rozdělování majetku až doposud společně užívaného. Právní úprava podílového spoluvlastnictví je přitom zaměřena především na jednotlivé věci v právním smyslu, nikoliv na rozsáhlé majetkové soubory, které typicky vznikají v manželství.¹⁶⁷

Jestliže tedy dojde k rozchodu nesezdaného páru a dvojice celkem logicky bude mít v úmyslu ukončit svůj dosavadní spoluvlastnický vztah, nejjednodušší cesta k tomuto cíli jí je nabídnuta ustanovením § 141 odst. 1 OZ, který umožňuje uzavřít dohodu o zrušení podílového spoluvlastnictví a vzájemném vypořádání. Tato dohoda přitom vyžaduje písemnou formu pouze tehdy, je-li předmětem spoluvlastnictví

¹⁶⁷ *Zuklínová, M.*: Otazníky nad jinými (totiž – než manželskými) soužitími z pohledu rodinného práva, *Právní rozhledy*, 1999, č. 6, s. 296

nemovitost. Nepodaří-li se dohodu uzavřít, může se každý ze spoluvlastníků obrátit na soud, aby ten svým rozhodnutím podílové spoluvlastnictví zrušil a vypořádal. V úvahu přichází rozdělení společné věci, její příkaz do vlastnictví jednoho ze spoluvlastníků spojený s poskytnutím přiměřené náhrady spoluvlastníkovi druhému, popřípadě též prodej společné věci s následným rozdělením výtěžku podle velikosti podílů. Upozorníme, že při vypořádání podílového spoluvlastnictví se uplatňují rozdílné zásady než při vypořádání společného jmění manželů - hlavními kritérii tedy bude velikost podílu a účelné využití věci (§ 142 odst. 1 OZ). Ke zrušení podílového spoluvlastnictví dojde pouze tehdy, budou-li si to podíloví spoluvlastníci (respektive alespoň jeden z nich) přát. Nedojde-li totiž k uzavření dohody nebo k podání návrhu na jeho zrušení soudem, podílové spoluvlastnictví bude i po ukončení vztahu nesezdaného páru nadále trvat. Jestliže jsme dříve popsali právní konstrukci nevyvratitelné zákonné domněnky vypořádání společného jmění manželů uplynutím tří let od jeho zániku (§ 150 odst. 4 OZ), uplatnění podobného principu nikdy nemůžeme vztáhnout na vypořádání podílového spoluvlastnictví po rozchodu muže a ženy, kteří nebyli manžely.

Zatímco v případě manželského majetkového společenství stanoví § 144 OZ vyvratitelnou domněnku, že majetek nabytý za trvání manželství je součástí SJM, u osob žijících v nesezdaném soužití se s podobným ustanovením, které by ulehčilo prokazování skutečnosti, že majetek nabytý v době trvání vztahu se nachází v podílovém spoluvlastnictví, nesetkáme. Má-li tak jeden z bývalých kohabitantů k dispozici doklad formálně prokazující, že majetek nabyl on sám (např. faktura, účet), bude pro jeho dřívějšího partnera velmi těžké prokázat opak, a to i když byla věc zakoupena za společné prostředky a měla by tedy být předmětem podílového spoluvlastnictví.¹⁶⁸

Můžeme tedy shrnout, že je-li manželství jasně definovaným a právem upraveným institutem, představuje faktické soužití určitý jeho protiklad charakteristický značnou mírou „volnosti“, a to jak vzhledem ke svému vzniku, tak i k obsahu. Na rozdíl od manželství totiž pro jeho vznik nejsou stanovena žádná formální pravidla, dvojice spolu pouze fakticky začne žít, sdílet byt, trávit společný čas apod. Obě osoby si přitom ponechávají vysoký stupeň samostatnosti, neboť i za trvání svého vztahu nabývají do

¹⁶⁸ Choděra, O.: Partnerství, manželství a paragrafy. 1. vydání. Praha: GRADA Publishing s. r. o., 2002, s. 71

vylučného vlastnictví, v případě nabývání společného pak do spoluvlastnictví podílového. V dispozici se společným majetkem nejsou omezení zdaleka tak silně právy svého protějšku jako v případě SJM. Pro všechny právě popsané rysy je rovněž zřejmé, že pro vzájemné majetkové vztahy představuje tato forma soužití rozhodně větší nebezpečí a nižší stupeň ochrany, než je garantován v manželství. Přesto se domnívám, že v současné době není podrobnější zákonná úprava faktického soužití žádoucí. Jestliže by heterosexuální dvojice chtěla utužit své majetkové a další vztahy, nabízí jí zákonodárce možnost vstoupit do manželství. Je však zřejmé, že s tímto institutem není spojen pouze vznik práv, ale zároveň i celé řady povinností a omezení, kterým se manželé dobrovolně podřizují a právě kterých se nesezdaná dvojice může odůvodněně obávat. Bude tedy otázkou svobodné volby muže a ženy fakticky spolu žijících, zda se rozhodnou pro další krok ve vzájemném vztahu a sňatkem upevní své majetkové a osobní vazby, nebo zda i nadále upřednostní toliko faktickou kohabitaci se všemi výhodami a nevýhodami z ní plynoucími.

Závěrem ještě podotkněme, že z hlediska vzájemných majetkových vztahů neexistují větší rozdíly mezi faktickou kohabitací heterosexuálního či homosexuálního páru.

6.2 Registrované partnerství

Dlouhodobé snahy o zavedení institutu registrovaného partnerství do právního řádu České republiky vyvrcholily po mnoha peripetiích schválením zákona č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů („ZoRegP“), který nabyl účinnosti dne 1. 7. 2006. Přijetí tohoto zákona, který v sobě spojuje soukromoprávní i veřejnoprávní aspekty specifického právního vztahu mezi dvěma osobami stejného pohlaví, znamenalo výrazné změny pro každodenní život homosexuálních párů, které se rozhodly dát svému soužití institucionalizovanou podobu. Nelze přitom podcenit ani určitý psychologický rozměr, který s sebou tato norma přináší, spočívající v zákonném uznání práv homosexuální menšiny. Právě homosexuálové samotní vnímají institut registrovaného partnerství jako jistou obdobu

manželského svazku, jako společenské uznání normality jejich vztahu a ochranu před sociální stigmatizací.¹⁶⁹

Registrované partnerství je v ustanovení § 1 ZoRegP definováno jako trvalé společenství dvou osob stejného pohlaví vzniklé zákonem stanoveným způsobem (dále jen „partnerství“). V návaznosti na to je pak za partnera označována osoba, která uzavřela partnerství. Český zákonodárce poskytl možnost vstoupit do partnerství toliko homosexuálním párům a odstranil tak diskriminaci dosud pro tuto minoritu platící, neboť jestliže ve faktické kohabitaci mohly v minulosti žít jak dvojice homosexuální, tak heterosexuální, uzavření manželství bylo a je výsadou pouze pro osoby pohlaví opačného. Homosexuálové tak získali právo dát svému soužití oficiální podobu, institucionalizovat vzájemný vztah, přičemž však nelze přehlédnout fakt, že vzájemná práva a povinnosti partnerů, jakož i právní ochrana tohoto vztahu ani v současnosti nedosahují úrovně manželství. Registrované partnerství tak zůstalo „na půli cesty“ – právní důsledky z tohoto vztahu plynoucí jsou daleko za vztahem faktické kohabitace, avšak rozhodně nemůžou konkurovat manželství.¹⁷⁰

Rovnoprávnost partnerů je vyjádřena v § 8 ZoRegP, který stanoví, že v partnerství mají oba stejná práva a povinnosti. O záležitostech partnerského soužití rozhodují rovněž oba partneři společně, přičemž nedohodnou-li se v podstatných věcech, rozhodne na návrh jednoho z nich soud. Významná je skutečnost, že mezi partnery vzniká zákonné zástupčí právo, takže partneři jsou tak ve smyslu § 9 ZoRegP oprávněni vzájemně se v běžných záležitostech zastupovat, zejména přijímat běžná plnění, není-li zvláštním právním předpisem stanoveno jinak. Jednání jednoho z partnerů při obstarávání běžných záležitostí partnerství zavazuje oba partnery společně a nerozdílně, což platí pro závazky vzniklé v době trvání partnerství i v případě, že partnerství následně bylo prohlášeno za neplatné nebo zaniklo. V zákoně je dále upravená vzájemná vyživovací povinnost partnerů, a to jak po dobu trvání partnerského soužití (§ 10 ZoRegP), tak i po jeho zrušení (§ 11 ZoRegP).

Zákon o registrovaném partnerství s sebou přinesl změny také do dalších právních předpisů, zejména do občanského zákoníku. Nově tak je partner oprávněn k uplatnění osobnostních práv po zemřelém podle § 15 OZ. Dále je výslovně uveden

¹⁶⁹ *Zuklínová, M.*: Otazníky nad jinými (totiž – než manželskými) soužitími z pohledu rodinného práva, *Právní rozhledy*, 1999, č. 6, s. 297

¹⁷⁰ *Kovářová, D.*: Právní úprava registrovaného partnerství, *Právo a rodina*, 2006, č. 7, s. 7

jako osoba blízká (§ 116 OZ) a také zahrnut do I. a II. dědické skupiny obdobně jako manžel (§ 473 odst. 1, § 474 OZ). Vztahy k nájemnímu bytu v registrovaném partnerství jsou upraveny v nově vloženém § 705a OZ. Ze zákona sice společný nájem bytu nevzniká, partner má však po dobu trvání partnerství právo užívat byt, jenž je v nájmu druhého partnera, a jsou mu přiznána rovněž i další práva s tím spojená. Novelizován byl i § 706 odst. 1 a § 708 OZ upravující přechod nájmu bytu v důsledku smrti nájemce. Z dalších právních předpisů upozorníme na ustanovení § 318 zákoníku práce, které vylučuje existenci pracovněprávního vztahu mezi partnery.

Již dříve bylo upozorněno na skutečnost, že se zákon o registrovaném partnerství snaží o upevnění vazeb mezi osobami stejného pohlaví, které do partnerství společně vstoupí, avšak právní důsledky z tohoto vztahu plynoucí zdaleka nedosahují významu institutu manželství. Plně se tento fakt projevuje zejména v oblasti majetkových vztahů – v registrovaném partnerství (na rozdíl od manželství) totiž žádné společné jmění nevzniká a ani vzniknout nemůže, neboť to zákon nepřipouští. Podstata partnerství stejně jako manželství by přitom měla spočívat v trvalém soužití - tedy ve vytvoření osobního, ale i majetkového společenství.¹⁷¹

Vzhledem k tomu, že majetkové společenství v registrovaném partnerství vzniknout nemůže, platí pro vzájemné majetkové poměry partnerů *mutatis mutandis* vše, co již bylo řečeno v souvislosti s popisem majetkových vztahů dvou osob žijících ve faktickém soužití. Hlavní smysl zákona o registrovaném partnerství pro homosexuální páry tak spatřuji především v oblasti statusových práv, tedy v tom, že stát formálně uznává specifický svazek dvou osob stejného pohlaví. Pro oblast majetkových vztahů se situace registrovaných partnerů výrazněji neliší od postavení nesezdaného páru, který má však na rozdíl od homosexuální dvojice možnost vstoupit do manželství, a tím své společenství ještě více prohloubit vytvořením společného jmění.

¹⁷¹ Hrušáková, M.: Zákon o registrovaném partnerství, Bulletin advokacie, 2007, č. 2, s. 18

7. Přípravovaná rekodifikace soukromého práva

V současnosti platný občanský zákoník pochází z roku 1964 a i přes celou řadu dílčích, často však velmi podstatných novelizací, kterých až do dnešní doby doznal, nelze zcela napravit zásadní nedostatky, kterými už od svého vzniku trpěl. Především nelze odhlédnout od skutečnosti, že k jeho přijetí došlo v období komunistického politického režimu, a tak je jeho funkční, systematické, obsahové i výrazové pojetí koncepčně notně poznamenáno přístupy tehdejší socialistické legislativy.¹⁷² Text tohoto zákona naneštěstí nepřijímá osvědčené právní principy v minulosti uznávané a v negativním smyslu tak vybočuje ze standardů kontinentální právní kultury. K další nedostatkům této právní úpravy můžeme zcela jistě přiřadit nedostatečné respektování dualismu práva, přehnaný důraz na majetkové vztahy, omezení dispozitivnosti apod. Samostatným tématem je potom vysoká míra partikularizace úpravy soukromoprávních vztahů do množství dílčích zákonů (např. zákon č. 94/1963 Sb., zákon o rodině; zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník), což rozhodně nepřispívá přehlednosti právního řádu a posilování právního vědomí občanů.

7.1 Obecně o návrhu nového kodexu soukromého práva

Řešením současného neutěšeného a dlouhodobě neudržitelného stavu se snaží být návrh nového občanského zákoníku, který je pojímán jako základní obecný kodex soukromého práva. Návrh se přiklání k evropským kontinentálním konvencím, vyslovuje diskontinuitu se socialistickým právem a snaží se naopak čerpat inspiraci z právních tradic první Československé republiky, potažmo z uznávaného rakouského obecného zákoníku občanského (ABGB) z r. 1811. Plně v souladu s ústavním pořádkem ČR je dále respektováno východisko dualismu práva soukromého a veřejného, přičemž obsahově se text navrhovaného kodexu pochopitelně věnuje prvně jmenovanému. Důsledně se upouští od socialistické ideje podřízení zájmů jednotlivce zájmům společnosti, občanský zákoník si namísto toho klade za cíl upravit soukromá

¹⁷² Důvodová zpráva k návrhu nového občanského zákoníku dostupná na: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/navrh-zakona.html> stav ke dni 5. 6. 2009 (dále jen „Důvodová zpráva OZ“)

práva osob vzniklá z jejich vzájemného styku mezi sebou. Na soukromé právo je tak nahlíženo jako na prostředek, který má člověku sloužit k prosazení jeho svobody. Dále dochází ke zdůraznění principu autonomie vůle, jedinci mají být co nejméně svázaní nadbytečnými pravidly a je jim tak ponechán širší prostor ke svobodné iniciativě při utváření jejich soukromého života. Právě osoba svobodného člověka potom představuje osu celé nově navrhované zákonné úpravy, čemuž je také přizpůsobeno i vnitřní členění popisovaného kodexu.¹⁷³

Zaměříme-li se na konkrétní obsah navrhovaného zákona, je podle verze dostupné na oficiálních stránkách Ministerstva spravedlnosti ČR tvořen celkem 2936 paragrafy, které jsou tematicky rozděleny do pěti částí: Obecná část; Rodinné právo; Absolutní majetková práva; Relativní majetková práva; Ustanovení společná, přechodná a závěrečná.¹⁷⁴

Předtím, než podrobněji rozebereme nově navrhovanou právní úpravu manželského majetkového práva, je ještě na místě upozornit na aktuální situaci, ve které se návrh soukromoprávního kodexu právě nachází. Legislativní práce na této stěžejní právní normě, které podle údajů Ministerstva spravedlnosti ČR trvaly celkově déle než osm let, vyvrcholily představením návrhu nového občanského zákoníku vypracovaného pod vedením profesora Dr. JUDr. Karla Eliáše odborné i laické veřejnosti, aby mohlo dojít k zapracování relevantních připomínek. Začátkem ledna 2009 byl pak návrh s vypořádanými připomínkami zaslán Legislativní radě vlády ČR. Dne 27. 4. 2009 schvaluje vláda ČR návrh občanského zákoníku, spolu s návrhy zákona o obchodních společnostech a družstvech a zákona o mezinárodním právu soukromém. Ke schválení historicky zlomové rekodifikace soukromého práva na našem území však došlo již v době, kdy se vláda tehdejšího premiéra Mirka Topolánka nacházela již v demisi po dřívějším vyslovení nedůvěry. Otázkou tedy zůstává, jaký další osud čeká návrh tohoto moderního právního předpisu, jehož přijetím by se Česká republika zařadila mezi ostatní právně vyspělé evropské země. Je zřejmé, že ke změnám, které by reflektovaly rychlý společenský vývoj v nedávných letech, dojít musí, zdali se tak však stane již 1. ledna 2012, což je navrhovaná doba účinnosti nového občanského zákoníku, už naneštěstí tak jisté není.

¹⁷³ Důvodová zpráva OZ

¹⁷⁴ Návrh občanského zákoníku dostupný na: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/navrh-zakona.html>
stav ke dni 5. 6. 2009

7.2 Manželské majetkové právo podle nově navrhované právní úpravy

Úprava manželského majetkového práva je v návrhu nového občanského zákoníku zařazena do jeho části druhé („Rodinné právo“), hlavy první („Manželství“), dílu čtvrtého („Práva a povinnosti manželů“). Obecně se dá říci, že současná podoba institutu společného jmění manželů zůstává v zásadě zachována, dochází však ke zpřesnění zákonných formulací a do zákona se také nově promítly i některé principy formulované dosavadní judikaturou. Pozitivně lze hodnotit zejména skutečnost, že navrhovaná úprava manželských majetkových vztahů posílila na své dispozitivitě.¹⁷⁵ Návrh občanského zákoníku tak rozlišuje mezi zákonným režimem SJM a režimy modifikovanými (tj. režim smluvený a režim založený rozhodnutím soudu), které mají vůči obecné úpravě přednost.

Co se týče úpravy zákonného režimu, je nutno konstatovat, že oproti současnému stavu nedochází k výraznějším změnám. Z hlediska rozsahu SJM upozorníme, že byla vypuštěna zákonná výlučka pro věci nabyté v restituci, což je odůvodňováno převládající vlastnickou ustáleností. Naopak výlučka pro bezúplatné nabytí majetku zůstává zachována i podle navrhované právní úpravy, nově je ovšem připuštěno, aby dárce při darování či zůstavitel v pořízení pro případ smrti projevil odlišný úmysl, čímž by nabývaný majetek obohatil SJM. Do zákonných výluk je také nově (rozuměj výslovně) zahrnuta i náhrada nemajetkové újmy na přirozených právech jednoho z manželů. Explicitně se uvádí, že součástí společného jmění se stává zisk z výhradního majetku jednoho z manželů, jakož i podíl manžela v obchodní společnosti nebo družstvu, stal-li se manžel v době trvání manželství společníkem obchodní společnosti nebo družstva při použití prostředků SJM. Přesně jsou také definovány okamžiky, kdy se majetkové hodnoty součástí SJM stávají. Například u výtěku, platu nebo mzdy se tak stane v momentě, kdy manžel, který se o jejich získání přičinil, nabytí možnosti s nimi nakládat. Oproti tomu pro pohledávky z výhradního majetku, které mají vstoupit do SJM, platí, že se tak stane dnem jejich splatnosti.

Zaměříme-li se na pasiva SJM, navrhovaná právní úprava stanoví, že součástí manželského majetkového společenství mají být pouze dluhy, které lze převzít - půjde

¹⁷⁵ Eliáš, K. - Zuklínová, M.: Principy a východiska nového kodexu soukromého práva, 1. vydání, Praha: Linde, a.s., 2001, s. 161

tedy toliko o závazky soukromoprávní vzniklé z řádného obligačního důvodu (nikoliv z porušení právní povinnosti).¹⁷⁶ Z předmětu SJM jsou i nadále vyloučeny dluhy vztahující se k výlučnému majetku jen jednoho z manželů, a dále ty, které byly převzaty jen jedním manželem bez souhlasu manžela druhého. Oproti současně platné právní úpravě však dochází ke zpřesnění formulací a k nahrazení dosavadního kritéria majetkové přiměřenosti termínem „obstarávání každodenních nebo běžných potřeb rodiny.“

Druhý režim je označován jako režim smluvený. Jeho podstata spočívá v tom, že si manželé či snoubenci ujednají svůj manželský majetkový režim odlišně od základní zákonné podoby. Možnost modifikace je pojata poměrně široce, když kromě stávající možnosti rozšíření či zúžení SJM a vyhrazení jeho vzniku až ke dni zániku manželství manželé (snoubenci) získávají nově i právo domluvit se na režimu oddělených jmění. Smlouva může obsahovat jakékoliv ujednání a týkat se jakékoliv věci, ledaže to zákon vylučuje. Navrhovaná právní úprava také připouští, aby smlouva obsahovala uspořádání majetkových poměrů manželů pro případ zániku manželství, ať už k němu dojde smrtí či rozvodem.

Jedno z mála omezení pro obsah modifikační smlouvy spočívá v zákazu vyloučení či změny kogentních ustanovení o „obvyklém vybavení rodinné domácnosti“. Oproti stávajícímu vymezení dostává tento pojem nový obsah, což se promítá i do toho, že paragrafy upravující tento zvláštní majetkový soubor jsou řazeny před vlastní úpravu manželského majetkového práva. Zákonná definice stanoví, že se jedná o soubor movitých věcí, které slouží běžně nezbytným životním potřebám rodiny a jejích členů, přičemž není rozhodné, zda jednotlivé věci náleží oběma manželům nebo jen jednomu z nich. Vidíme tedy, že vlastnictví jednotlivých předmětů, které jsou jeho součástí, nebude hrát žádnou roli - důraz je namísto toho kladen na funkci jednotlivých movitých věcí. Z důvodu ochrany existence tohoto specifického rodinného majetku dochází také k omezení možnosti dispozice s ním.¹⁷⁷

¹⁷⁶ Důvodová zpráva OZ

¹⁷⁷ Eliáš, K. - Zuklínová, M.: Principy a východiska nového kodexu soukromého práva, 1. vydání, Praha: Linde, a.s., 2001, s. 161

Smlouva o manželském majetkovém režimu se dále nesmí svým obsahem nebo účelem dotknout práv třetí osoby, ledaže by ta se smlouvou souhlasila. Rovněž je zakázáno, aby svými důsledky vyloučila schopnost manžela zabezpečovat rodinu.

Po formální stránce je vyžadováno, aby byla smlouva sepsána jako veřejná listina. Byla-li uzavřena mezi snoubenci, nabyde účinnosti okamžikem sňatku. Je-li jejím předmětem určitá již existující věc zapsaná do veřejného seznamu (typicky katastr nemovitostí), nabývá smlouva účinky vůči třetím osobám zápisem do tohoto seznamu.

Navrhovaná právní úprava také počítá se zavedením zcela nového veřejného seznamu, do kterého by se na návrh jednoho z manželů zapisovaly modifikační smlouvy, a bylo by tak jasně patrné, v čem se konkrétní manžely sjednaný režim odchyľuje od zákonné podoby. Zveřejněním v takovém seznamu by automaticky nastávaly účinky smlouvy vůči třetím osobám, neboť ty by tak měly možnost seznámit se s jejím obsahem. Nedošlo-li by ke zveřejnění smlouvy, mohli by se manželé jejího obsahu vůči třetí sobě dovolat pouze tehdy, jestliže by prokázali, že třetí osoba o její existenci věděla. Jelikož navrhovaný seznam je veřejnoprávního charakteru, předpokládá se, že by k jeho vytvoření došlo na základě zvláštního právního předpisu.¹⁷⁸ Zavedení veřejné evidence modifikačních smluv, která s sebou přináší vyšší míru publicity, a tím i právní jistoty, je bezesporu třeba hodnotit velmi pozitivně.

Posledním režimem manželského majetkového společenství je režim založený rozhodnutím soudu. Podle navrhovaného zákona je soud nově oprávněn společné jmění na návrh manžela také úplně zrušit, tedy nikoliv pouze zúžit, jako je tomu u současné právní úpravy. Došlo ke zpřesnění formulací pro ingerenci soudu a v návrhu se také objevují některé konkrétní důvody, pro které je možné rozsah SJM změnit (např. skutečnost, že manželův věřitel požaduje zajištění své pohledávky v rozsahu přesahujícím jeho výhradní jmění; marnotratnost; soustavné nebo opakované podstupování nepřiměřených rizik). Režim založený rozhodnutím soudu je možno změnit smlouvou manželů nebo novým soudním rozhodnutím. Bylo-li soudem SJM zrušeno, může novým rozhodnutím dojít také k jeho opětovnému obnovení, a to za předpokladu, že důvody pro zrušení již pominuly. Ochrana majetkového souboru obvyklého vybavení rodinné domácnosti je garantována i při modifikaci SJM soudem.

¹⁷⁸ Důvodová zpráva OZ

Rozhodnutí o změně, zrušení nebo obnovení SJM dále nesmí svými důsledky vyloučit schopnost manžela zabezpečovat rodinu a také se nesmí svým obsahem nebo účelem dotknout práv třetí osoby, ledaže by ta s takovým rozhodnutím souhlasila.

Správa společného jmění manželů je v návrhu nového občanského zákoníku upravena oproti současnému znění podstatně detailněji. V zákonném režimu tak jednotlivé součásti společného jmění užívají, berou z nich plody a užitky, udržují je, nakládají s nimi, hospodaří s nimi a spravují je oba manželé nebo jeden z nich podle dohody. I nadále zůstává zachován princip solidarity - práva a povinnosti se společným jměním spojené tak oběma manželům náleží společně a nerozdílně. V navrhovaném zákoně je - stejně jako v současnosti - rozlišováno mezi záležitostmi běžnými, v nichž je každý z manželů oprávněn jednat samostatně, a zbylými (myšleno významnějšími), u nichž je pod sankcí neplatnosti vyžadován i souhlas manžela druhého. Novinkou je zakotvení možnosti obrátit se na soud, aby nahradil chybějící souhlas manžela, což je možné žádat v těch případech, kdy manžel odmítá souhlas poskytnout bez vážného důvodu a v rozporu se zájmem manželů, rodiny nebo rodinné domácnosti, či není-li schopen vůli projevit.

Částečného omezení dispozice jsme svědky i v režimu oddělených jmění, když manžel může nakládat se svým majetkem v rozsahu přesahujícím dvě třetiny hodnoty výhradního jmění pouze se souhlasem svého protějšku. Stejně pravidlo se uplatní i v situaci, kdy by jeden z manželů na sebe hodlal vzít dluh vymezeného rozsahu. Nerespektování stanoveného omezení bude mít za následek, že se opominutý manžel bude moci dovolat neplatnosti učiněného právního úkonu. Smyslem popsaného ustanovení je prohloubení právní ochrany druhého manžela v případech, kdy jeho protějšek provádí zásadní dispozice se svým výlučným majetkem.

I v navrhované právní úpravě je pro manžele (snoubence) zachována možnost, aby uzavřením modifikační smlouvy upravili správu společného jmění odchýlně od ustanovení zákona. Podrobněji je definováno v jakém rozsahu může manžel, který je na základě smlouvy samostatně oprávněn ke správě společného jmění, právně jednat. Při zásadních dispozicích (např. nakládání se SJM jako celkem; nakládání s obydlím v SJM, v němž je rodinná domácnost manželů) bude i v tomto případě vyžadován souhlas druhého manžela. Nově je možné obrátit se také na soud, aby modifikoval zákonný

režim správy, a to tehdy, jedná-li manžel při správě SJM způsobem, který je zřejmě v rozporu se zájmem druhého manžela, rodiny nebo rodinné domácnosti.

Má-li být součást společného jmění použita k podnikání jednoho z manželů, vyžaduje se souhlas manžela druhého, přesahuje-li majetková hodnota této součásti míru přiměřenou majetkovým poměrům manželů. To platí i pro případy, kdy má být prostředků ze SJM použito k nabytí podílu v obchodní společnosti či družstvu, jakož i tehdy, je-li důsledkem nabytí podílu vznik rozsáhlého ručení jednoho z manželů. Podnikají-li v režimu oddělených jmění manželé společně nebo jeden z manželů podniká s pomocí manžela druhého, bude pro rozdělení příjmu z podnikání rozhodující poměr, který si sjednali v písemné smlouvě. Nebyla-li smlouva uzavřena, příjmy se rozdělí rovným dílem.

Navrhovaná právní úprava vypořádání společného jmění manželů se od současného textu zákona podstatněji neliší. Při zrušení, zániku, jakož i zúžení SJM bude tedy vždy třeba provést jeho následné vypořádání. Výslovně je stanoveno, že v tomto mezidobí bude přiměřeně použito ustanovení o společném jmění. Navrhovaný zákon rovněž explicitně zakazuje, aby vypořádáním majetku bylo dotčeno právo třetí osoby. Stane-li se tak, může se tato dotčená osoba domáhat, aby soud určil, že provedené vypořádání je vůči ní neúčinné. Vypořádání dluhů má účinky toliko mezi manžely.

Preferovaným způsobem vypořádání SJM má být i nadále dohoda, přičemž její účinky nastanou vždy ke dni zrušení, zániku, či zúžení společného jmění, bez ohledu na to, kdy byla uzavřena. Nově je výslovně připuštěna i možnost částečného vypořádání.

Druhé dvě možnosti vypořádání SJM – tj. soudním rozhodnutím a uplatněním zákonné domněnky zůstávají prakticky beze změn, stejně jako zásady, na jejichž základě bude soud na návrh jednoho z manželů o vypořádání rozhodovat.

8. Závěr

Předkládaná práce si stanovila za cíl podrobně analyzovat právní úpravu manželského majetkového společenství tak, jak je v současné době provedena v právním řádu ČR, přičemž důraz je kladen především na problematiku možnosti dispozic se společným majetkem, ať už jsou činěny jedním či oběma manžely.

Jelikož vývoj manželského majetkového práva na našem území procházel několika různými obdobími, společenská a politická situace těchto jednotlivých historických etap také pochopitelně podstatně utvářela jeho výslednou podobu. Od režimu odděleného majetku manželů za účinnosti ABGB se tak postupně přes zákonné manželské majetkové společenství zavedené na počátku 50. let minulého století a bezpodílové spoluvlastnictví z první půlky let šedesátých dostáváme až k nynějšímu koncepčně zcela opačně pojatému institutu společného jmění manželů.

Společné jmění manželů vystavené na koncepci omezeného manželského majetkového společenství se v našem právním řádu objevuje v polovině roku 1998. Jedná se o zákonnou právní formu uspořádání majetkových vztahů mezi manžely, jejíž hlavní účel je spatřován v upevňování manželských vazeb, v posílení ekonomické solidarity u manželského páru při současném zdůraznění vzájemné rovnoprávnosti – obecně řečeno v podřízení zájmů dvou jednotlivců zájmům rodiny. Společné jmění je přitom chápáno jako určitý komplex – jeho součástí jsou na straně jedné aktiva (která však nejsou tvořena pouze věcmi, ale i dalšími majetkovými právy), na straně druhé pak pasiva (tj. závazky vzniklé za trvání manželství). Z obecného principu, že majetek, který byl za trvání manželství nabyt, a závazky v této době vzniklé se stávají součástí SJM, jsou potom připuštěny určité výjimky (zákonné výluky), které mají přispět ke spravedlivějšímu uspořádání manželských majetkových vztahů. Snaha o vytvoření jakési právní jednoty manželů se promítá i do vyjádření jejich solidarity, která se uplatní při právních úkonech a závazcích týkajících se společného jmění.

Stěžejním tématem práce byla otázka nakládání s majetkem manželů. Při prováděných dispozicích je přitom nezbytně nutné důsledně rozlišovat mezi majetkem, který je součástí společného jmění a mezi tím, který vlastní každý z manželů samostatně, eventuálně jako podílový spoluvlastník (výlučný majetek). Při nakládání s majetkem v SJM totiž plně vystoupí do popředí samotná podstata tohoto institutu - tj.

že míra účasti každého z manželů na společném majetku není vyjádřena žádným podílem, namísto toho má každý z nich vlastnické právo k celé věci, zůstává však omezen stejným právem manžela druhého. Jde o úplné vlastnické právo dvou osob k jedné a téže věci, přičemž oba manželé k ní zcela v duchu rovnoprávnosti muže a ženy mají stejná práva a povinnosti. Důsledkem toho je pak specifický režim správy společného majetku, který zabraňuje, aby při zásadních dispozicích s tímto majetkem docházelo k „obejití“ některého manželů, když v případě, že k provedené dispozici nebyl dán souhlas manželů obou, trpí takto učiněný právní úkon relativní neplatností.

Disponuje-li však manžel se svým výlučným majetkem, k žádnému omezení ze strany jeho protějšku nedochází. Bude tedy zcela na něm, jak se rozhodne s věcí, která je v jeho vlastnictví, naložit. Je-li podílovým spoluvlastníkem, musí samozřejmě respektovat vůli spoluvlastníků ostatních, nikdy však nebude omezen v takovém rozsahu jako při režimu manželského majetkového společenství. Navíc podílové spoluvlastnictví může být zrušeno – buď dohodou, nebo rozhodnutím soudu – manžel tak není nucen v něm setrávat. Něco takového je však pro společné jmění nepřijatelné. To totiž v zásadě zaniká vždy až spolu se zánikem manželství, pouze ve dvou výjimečných případech je možný jeho zánik za trvání manželství. K vypořádání tohoto manželského majetkového společenství, ať už na základě dohody, soudního rozhodnutí či uplatnění nevyvratitelné zákonné domněnky, tedy může dojít až po jeho zániku.

Podle současně platné právní úpravy přitom za trvání manželství není možné podat k soudu návrh na zrušení SJM či si takové zrušení ujednat smluvně, zákon připouští toliko možnost změny jeho zákonné podoby. K modifikaci dochází nejčastěji na základě uzavření smlouvy ve formě notářského zápisu, kde se odchýlně od zákonné úpravy ujedná rozsah společného jmění (čímž dojde k jeho zúžení či rozšíření), popřípadě se zcela nebo zčásti vyhradí jeho vznik ke dni zániku manželství. Odchylně je také možno upravit správu společného jmění. Kromě manželů mohou být takovéto smlouvy uzavřeny i mezi snoubenci, v tomto případě nabývají účinnosti okamžikem uzavření manželství.

Při existenci specifických důvodů je dále možné obrátit se na soud, aby ke změně rozsahu SJM došlo na základě jím vydaného rozhodnutí. K zúžení v těchto případech dochází zejména pro zahájení podnikatelských aktivit jedním z manželů. Jak

v případě smluvní modifikace, tak i při modifikaci soudem však platí, že rozsah nesmí být zúžen pod hranici věci tvořících obvyklé vybavení společné domácnosti.

Problematicke vzájemného vztahu SJM a podnikání je i na dalších místech zákona věnována zvýšená pozornost, když jsou např. stanoveny specifické podmínky pro udělení souhlasu s použitím majetku v SJM k podnikatelským účelům. Podle judikatury se součástí SJM stává i majetková hodnota obchodního podílu, který byl nabyt jedním z manželů za trvání manželství za použití prostředků patřících do SJM. Předmětem společného jmění může být rovněž i podnik, jakožto věc hromadná.

Zákon výslovně stanoví, že ke vzniku společného jmění manželů může dojít pouze mezi manžely. Při jiných formách soužití – např. faktické kohabitaci – je tak uplatnění tohoto zvláštního majetkového režimu pojmově vyloučeno. Žije-li tak spolu pár sice dlouhodobě, avšak k uzavření manželství nedošlo, nabývá každý z kohabitantů do svého samostatného výlučného vlastnictví a nabývají-li majetek oba společně, potom do spoluvlastnictví podílového. Ačkoliv registrované partnerství uzavřené mezi dvěma osobami stejného pohlaví podle zákona č. 115/2006 Sb. vyvolá podstatné změny v oblasti jejich práv statusových, manželské majetkové společenství ani v tomto případě vzniknout nemůže, a pro registrované partnery tak ohledně vzájemných majetkových vztahů bude v zásadě platit to, co bylo uvedeno o kohabitantech.

V současné době je připraven paragrafovaný návrh textu nového občanského zákoníku, který byl odsouhlasen vládou ČR. Podoba manželského majetkového práva v něm není podstatněji měněna, institut společného jmění je v zásadě přejímán, došlo však ke zpřesnění zákonných formulací a k promítnutí některých principů formulovaných dosavadní judikaturou. Navrhovaná úprava, o které lze obecně říci, že posílila na své dispozitivitě, počítá se třemi režimy SJM - totiž s režimem zákonným, režimem smluveným a režimem založeným rozhodnutím soudu.

Seznam zkratek

ABGB – obecný zákoník občanský z r. 1811

BSM – bezpodílové spoluvlastnictví manželů

SJM – společné jmění manželů

InsZ – zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon),
ve znění pozdějších předpisů

ObchZ – zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

OSŘ – zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

OZ – zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

TrZ – zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů

ZoR – zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

ZoRegP – zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých
souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Seznam použité literatury

Knižní publikace:

- Dvořák, J. - Spáčil, J.:* Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2., rozšířené vydání, Praha: ASPI, a. s., 2007
- Eliáš, K. a kol.:* Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1. svazek. § 1 – 487. 1. vydání. Praha: Linde, a. s., 2008
- Eliáš, K. - Zuklínová, M.:* Principy a východiska nového kodexu soukromého práva, 1. vydání, Praha: Linde, a. s., 2001
- Francová, M. - Dvořáková Závodská, J.:* Rozvody, rozchody a zánik partnerství, Praha: ASPI, a. s., 2008
- Holub, M. – Pokorný, M. – Bičovský, J.:* Občan a vlastnictví v českém právním řádu, 1. vydání, Praha: Linde, a. s., 2002
- Choděra, O.:* Partnerství, manželství a paragrafy. 1. vydání. Praha: GRADA Publishing s. r. o., 2002
- Knapp, V. a kolektiv:* Občanské právo hmotné, svazek I., 2. vydání, Praha: Codex, 1997
- Knappová, M. – Švestka, J. – Dvořák, J. a kolektiv:* Občanské právo hmotné, Svazek I., 4. vydání, Praha: ASPI, a. s., 2005
- Knappová, M. – Švestka, J. – Dvořák, J. a kolektiv:* Občanské právo hmotné, Svazek III., 4. vydání, Praha: ASPI a. s., 2007
- Pelikánová, I. - Černá, S. a kol.:* Obchodní právo. Společnosti obchodního práva a družstva. II. díl, Praha: ASPI, a. s., 2006
- Pokorný, M. – Holub, M. – Bičovský, J.:* Společné jmění manželů, 1. vydání, Praha: Linde, a. s., 2000
- Radvanová, S. - Zuklínová, M.:* Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 1999
- Rouček, F. – Sedláček, J. a kolektiv:* Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a Podkarpatské Rusi, díl V., 1. vydání, Praha: nakl. V. Linhart, 1937
- Salač, J.:* Majetkové vztahy mezi manžely, disertační práce PF UK Praha, 1994
- Šarman, J.:* Přehled judikatury ve věcech majetkových vztahů mezi manžely. 1. vydání, Praha: ASPI, a. s., 2006

Štěpánová, S.: Společné jmění manželů a podnikání. 1. vydání, Brno: Computer Press, a. s., 2006

Švestka, J. - Jehlička, O. - Škárková, M. - Spáčil, J. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. 10 vydání. Praha: C. H. Beck, 2006

Telec, I. - Tůma, P.: Autorský zákon. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007

Winterová, A. a kol.: Civilní právo procesní. 5. aktualizované vydání, Praha: Linde, a. s., 2008

Články a studie:

Baudyš, P.: Vypořádání nemovitostí vyloučených ze společného jmění jeho zúžením, Bulletin advokacie, 1999, č. 8

Čadová, A.: Zaměstnávání mezi manžely, Právo a rodina, 2008, č. 2

Dvořák, J.: Exekuční postih pohledávek, Právní rádce, 2001, č. 6

Dvořák, J. – Winterová, A.: K právní odpovědnosti za závazky druhého z manželů, Právní praxe, 1999, č. 9

Dvořáková Závodská, J.: Patří obchodní podíl ve společnosti s ručením omezeným do společného jmění manželů?, Právo a rodina, 2005, č. 12

Fiala, J.: K rozdílu mezi vypořádáním společného jmění manželů a uzavřením dohody o vypořádání, Právní rozhledy, 1999, č. 2

Fleischer, J.: Dohody manželů podle § 143a odst. 1 občanského zákoníku, Ad Notam, 1995, č. 1

Gregorová, Z. – Králíčková, Z.: Nesezdané soužití v právním řádu České republiky, Právní rozhledy, 1998, č. 5

Haderka, J.: Osobní a majetková práva manželů od účinnosti zákona č. 91/1998 Sb., Právní praxe, 1998, č. 9

Hrušáková, M.: Zákon o registrovaném partnerství, Bulletin advokacie, 2007, č. 2

Jindřich, M.: Dohoda o rozšíření nebo zúžení zákonem stanoveného rozsahu bezpodílového spoluvlastnictví manželů v praxi, Právní rozhledy, 1995, č. 1

Kodriková, Z.: Předmanželské a manželské smlouvy jako součást právního řádu ČR, Právo a rodina, 2007, č. 3

Kovářová, D.: Právní úprava registrovaného partnerství, Právo a rodina, 2006, č. 7

Kovářová, D.: Riziková místa společného jmění manželů, *Právo a rodina*, 2005, č. 4
Lužná, R.: Právní vztahy mezi mužem a ženou, kteří nejsou manžely, *Právo a rodina*, 2007, č. 2
Salač, J.: Společné jmění manželů, *Právní praxe*, 1999, č. 9
Salačová, J.: Podnikání a zákonné majetkové společenství manželů, *Právo a podnikání*, 1996, č. 5
Telec, I.: Společné jmění manželů a věci k výkonu povolání, *Právní rozhledy*, 1998, č. 11
Zuklínová, M.: Otazníky nad jinými (totiž – než manželskými) soužitími z pohledu rodinného práva, *Právní rozhledy*, 1999, č. 6

Judikatura:

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 12. 6. 1996, sp. zn. II. ÚS 219/95
Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 20. 8. 2000, sp. zn. I. ÚS 412/2000

Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 25. 10. 1968, sp. zn. 9 Tz 64/68
Stanovisko občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu ČSR k výkladu zákonných ustanovení o BSM ze dne 3. 2. 1972, sp. zn. Cpj 86/71, uveřejněné pod číslem 42/1972 Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek
Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 15. 6. 1973, sp. zn. 4 Cz 29/73
Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 27. 4. 1977, sp. zn. 1 Cz 42/77
Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 25. 2. 1982, sp. zn. 1 Cz 207/81
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 1. 3. 1993, sp. zn. 3 Cdo 111/1992
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 4. 1997, sp. zn. 2 Cdon 177/97
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 11. 1998, sp. zn. 22 Cdo 1622/98
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 23. 2. 1999, sp. zn. 2 C don 2072/97
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 21. 12. 1999, sp. zn. 22 Cdo 174/1998
Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 14. 4. 2000, sp. zn. 21 Cdo 1774/99
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. 4. 2000, sp. zn. 22 Cdo 1658/1998
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. 7. 2000, sp. zn. 22 Cdo 726/99
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 9. 2000, sp. zn. 30 Cdo 1803/2000
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 17. 1. 2001, sp. zn. 22 Cdo 2433/99

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 3. 2001, sp. zn. 33 Cdo 1079/99
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 17. 4. 2001, sp. zn. 22 Cdo 366/99
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 21. 5. 2001, sp. zn. 22 Cdo 3005/99
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 21. 6. 2001, sp. zn. 22 Cdo 1509/99
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 17. 10. 2001, sp. zn. 22 Cdo 1659/2000
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 11. 12. 2001, sp. zn. 22 Cdo 2731/2000
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 5. 2. 2002, sp. zn. 22 Cdo 2534/2000
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 3. 2002, sp. zn. 22 Cdo 1476/2000
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 2. 4. 2002, sp. zn. 22 Cdo 1717/2000
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 4. 2002, sp. zn. 28 Cdo 555/2002
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 9. 9. 2003, sp. zn. 22 Cdo 1283/2003
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 23. 9. 2003, sp. zn. 22 Cdo 820/2003
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 2. 12. 2003, sp. zn. 22 Cdo 980/2003
Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 1. 2004, sp. zn. 30 Cdo 1342/2002
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. 1. 2004, sp. zn. 22 Cdo 2565/2003
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 10. 2. 2004, sp. zn. 30 Cdo 1510/2002
Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 2. 2004, sp. zn. 22 Cdo 2152/2003
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 16. 3. 2004, sp. zn. 22 Cdo 1731/2003
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 5. 2004, sp. zn. 22 Cdo 1054/2004
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 20. 7. 2004, sp. zn. 22 Cdo 700/2004
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 9. 2004, sp. zn. 22 Cdo 684/2004
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 20. 10. 2004, sp. zn. 22 Cdo 1399/2004
Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 11. 2004, sp. zn. 32 Cdo 1082/2003
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 11. 2004, sp. zn. 22 Cdo 900/2004
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 2. 2005, sp. zn. 22 Cdo 2545/2003
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 7. 3. 2005, sp. zn. 22 Cdo 798/2004
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 18. 4. 2005, sp. zn. 22 Cdo 2296/2004
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 5. 2005, sp. zn. 22 Cdo 1781/2004
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 5. 2005, sp. zn. 22 Cdo 1638/2004
Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 6. 2005, sp. zn. 20 Cdo 1642/2004
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 7. 2005, sp. zn. 22 Cdo 1052/2004
Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 7. 2005, sp. zn. 22 Cdo 2263/2004

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. 9. 2005, sp. zn. 22 Cdo 2211/2004
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. 7. 2006, sp. zn. 30 Cdo 2193/2005
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 8. 2006, sp. zn. 22 Cdo 1374/2005
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 4. 2007, sp. zn. 29 Odo 460/2005
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 6. 2007, sp. zn. 22 Cdo 140/2007
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 10. 2007, sp. zn. 22 Cdo 3421/2006
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 7. 1. 2008, sp. zn. 22 Cdo 3596/2006
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 5. 2. 2008, sp. zn. 22 Cdo 3515/2006

Usnesení Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 21. 2. 1974, sp. zn. 10 Co 87/74
Usnesení Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 19. 11. 1998, sp. zn. 22 Co 611/97
Rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 30. 10. 2003, sp. zn. 19 Co 452/2003
Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 21. 3. 1977, sp. zn. 11 Co 89/77
Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 31. 1. 1997, sp. zn. 24 Co 15/97

Internetové zdroje:

<http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/navrh-zakona.html>

Summary: Husbands and disposition with their property

The main purpose of my thesis is to analyze various aspects of Czech legislation dealing with Matrimonial Property Law. According to legal order valid in our country, after entering into marriage, a special type of property community is created between husband and his wife. This legal institute is known as Common Property of Husbands and it is designed to strengthen mutual proprietary ties of spouses, to establish economical solidarity between them and to emphasize the idea of equality in decision-making. Generally speaking the main aim is to subordinate the interests of two individuals to the interests of the family.

The thesis is composed of eight chapters. After a brief introduction in Chapter One, a short overview of historical evolution of Matrimonial Property Law in the former territory of Czechoslovakia is provided in Chapter Two.

The most extensive is Chapter Three; where we concentrate on the husbands' proprietary regime. We learn, that the object of their property community includes assets as well as debts and that we must strictly distinguish the dispositions with the property which belongs to both spouses from the dispositions with the property, which is in the exclusive ownership of one of them. A special attention is paid to the exact moments of creation and ending of the regime of Common Property. Third chapter of the thesis finishes with the explanation of general principles which govern the process of property settlement after the ending of a marriage.

Husbands are offered a possibility to modify statutory form of their property community. They can achieve this objective by concluding an agreement or (on special occasions) asking a court to do this for them. Details of modifications, which may relate the extent, time of the beginning and management of Common Property are described in Chapter Four.

Chapter Five investigates the mutual correlation between Common Property and Business enterprise. Business represents a serious threat to family assets, but in the same time it can be a precious source of gains to a family budget. The thesis describes how statute tries to balance risks and benefits of commercial activities with regard to husbands' property.

Chapter Six looks at other forms of partners' cohabitation focusing especially on property matters. The regime of Common Property of Husbands is reserved exclusively

for heterosexual couples, who decided to get married. Despite the fact that in the modern society people often prefer to live just in cohabitation, Czech legislator recognizes the existence of special property community just in cases of husbands. Even registered homosexual couples cannot benefit from the advantages of this unique property regime.

Because the government of Czech Republic is preparing a fundamental reform of Private Law, Chapter Seven deals with draft of new Civil Code and its potential impacts to legal institute of Common Property of Husbands. According to the current text of proposed Civil Code, there won't be essential changes to this institute. However, in future we will distinguish three different types of husbands' property regimes – statutory regime, conventional regime and regime created by a judgement of a court.

Conclusions are drawn in Chapter Eight. I consider Common Property of Husbands as a sophisticated and effective legal instrument to govern mutual proprietary relationships between spouses. It provides desirable certainty and protects the property of family in order to ensure its stability. The price, that husbands need to pay (i.e. the limitation of individual dispositions with common property), is compensated by benefits, which are brought to family interests.

Key-words: Husbands – Property – Disposition

Klíčová slova: Manželé – Majetek – Dispozice